

5
411

Ք Ո Ւ Ր Ա Ն

Հ Ա Ն Դ Ե Ր Զ

Մ Ո Ւ Հ Ա Մ Մ Է Տ Ի

Կ Ե Ն Ս Ա Գ Ի Ո Ւ Ք Ե Ա Մ Բ

Սափարիի եւ Քաղիմիբաֆիի Շրանս. բարգմանութիւններէն

Հայերէնի վերածեց

Լ. Ե. Ռ. Ն. Լ. Ս. Ր. Ն. Յ.

Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն Հ Ա Տ Ո Ր

Կ. Պ Ո Ւ Ի Ս

Տ Պ Ա Ր Ա Ն Յ. Ա Ս Ա Տ Ո Ւ Դ Ե Ա Ն Ե Ի Ո Ր Դ Ի Ք

1 9 1 1

5
411

ՔՈՒՐԱՆ

ՀԱՆԳԵՐՁ

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏԻ

ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԵԱՄԲ

ՅԱՐԳՄԱՆԵՑ ՅՈՒՆՍԵՐԵՆԷ
ԼԵՒՈՆ ԼԱՐԵՆՑ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ Յ. ԱՍԱՏՈՒՐԵԱՆ ԵՒ ՈՐԴԻՔ

1911

Մահմէտականութեան նուիրական մասեանին՝ Քուրանի հայերէն քարգմանութեան ձեռնարկելով՝ մեր նպատակն է եղած, Հայ ազգին առիթ ընծայել, որ անիկա մօտէն ու լիովին ծանօթանայ իր կեանքին եւ նախազգրին վրայ այնքան սիրական ազդեցութիւն ունեցող այս օրինագրքին: Այս կերպով, քերես աւելի դիւրաւ լուսաբանուի մեզի բնականից եղող իսլամ ազդեցութեան կենցաղն ու հոգեբանութիւնը, եւ միջցեղային համեմատութիւնը աստիճան մը աւելի ամուր հիմներու վրայ զետեղուի:

Քուրանը, կամ ընթացիկ բառով, Շէրիաքը, Օսմ. Պետութեան պատճառական կրօնին հիմնաւորն է, որուն վրայ յօրինուած են դասական օրէնքները. մասնաւորաբար Շէրիի պատգամները վիճիւ կ'արձակեն, մեծապէս ներշնչուած Քուրանէն: Ասկէ զաս, Քուրանը մեզի բնականից եղող իսլամ ժողովուրդներու ամենօրեայ կեանքի արտայայտութեանց, սովորութեանց եւ տրամադրութեանց ներշնչարանն է: Օգտակար է ուրեմն, որ այս քարգմանութիւնը տարածուի Հայ ազգին բոլոր խաւերուն մէջ, այնքան Քուրիյոյ, որքան Գովկասի ու Պարսկաստանի մէջ, ուր նոյնպէս իսլամ ցեղերու դրացնութեանը մօտ կ'ապրի Հայ ազգը:

Պատմական, կրօնական եւ քաղաքական-օրէնադրական երբեակ հայեցակէտերով շահեկան եղող այսպիսի մասեանի մը քարգմանութիւնը բնականաբար հարկ էր կատարել կա՛մ արաբերէն բնագրին վրայէն, եւ կա՛մ անոր համազօր եղող եւրոպական քարգմանութենէ մը: Մենք նախընտրեցինք Մ. Սալիսիի ժամանակ քարգմանութիւնը, անոր կցելով անգլիացի քարգմանիչներու, Քաւլայի ու Տէվրնթօրի մեկնաբանութիւնները:

Մ. Սալիսի, որ բազմաթիւ տարիներ եգիպտոս բնակած եւ արաբերէն լեզուն ուսումնասիրած է, ըստ հեղինակաւոր անձանց վկայութեանց, յաջողած է շատ վաւերական քարգմանութիւն մը կատարել: Հոչակաւոր արեւելագէտ Մ. Քարտօն օտ վկայութիւնը կուսայ. — Արաբերէն բնագրին հետ ամենամեծ խնամով բաղդասեցի ժամանակ քարգմանութիւնը եւ զայն որ բացարձակապէս անտրոսիլ է ան. քարգմանիչը յաջողած է ոնի յսակութեան, շէրիա-

քեան եւ ներգործեան միացնել հաւատարմութիւն եւ անօխալակամութիւն:

Մ. Սալիսի չէ բաւականացած Քուրանի բառական քարգմանութիւնն ընելով. անիկա, մահմէտական աստուածաբաններու մեկնաբանութիւններն ալ ընհրանօք տուած եւ ծանօթագրած է, որով Քուրանին մոայլիմաս հաստատները կարելի եղած է պարզաբանել: Անիկա ընդարձակօրէն գրած է նաեւ Մուհամմէտի կեանքը, որով մենք առիթ միայն զլիաւոր գիծերը, անոնց միացնելով անգլիացի քարգմանիչներու նօթերը: Քուրանը կարդալու եւ հասկնալու համար անհրաժեշտ է ծանօթանալ Մուհամմէտի կեանքին, որովհետեւ ոչ մէկ գիրք այնքան հարազատ ցոյցաւորն է իր հետիմանկին ապրած կեանքին եւ ունեցած գործունէութեանը, որքան Քուրանը՝ Մուհամմէտին:

Քուրանը կը բաղկանայ 114 գլուխներէ (սուրա), իւրաքանչիւրը ունի առաւել կամ նուազ բոլոր հաստատներ. Մուհամմէտ զայն տուաւ իր ժողովուրդին 23 տարուան ընթացքին. իր հանգանակը սա է թէ Աստուած մէկ է, ու Մուհամմէտ անոր մարգարէն է. իսկ իր հարկադրած պատգամներն են զլիաւորաբար՝ սղօթել, ողորմութիւն տալ, Բամազանին ծով պահել եւ Մէքէն ուխտի երթալ. իր հարոգած բարոյականը հիմնուած է բնական օրէնքի վրայ, եւ շա՛ր կլիմայի սակ ապրող ժողովուրդներու կենցաղին համապատասխան եղանակով մը: Քուրանը բոլոր մահմէտականներուն համար կրօնական, ընկերային, քաղաքացիական, զինուորական եւ դատական օրինագիրք մըն է. ան է որ ուղղութիւն կուսայ ամէն բանի, հոգիի վերելքի մըն է մարմնական առողջութիւնը ան է որ կուսայ. հաւատական եւ անհատական իրաւանց սահմանը ան կը գծէ, ընկերութեան եւ անձերու շահերը անով կը պատշաճաւորի, այս աշխարհին ու հանդերձային մէջ պատիժները անով կը տնօրինուին:

Քուրանի 114 գլուխները որոշ դասաւորում մը չունին, եւ անոնց վերնագիրներն ալ չեն ներկայացներ գլուխին նիւրը. ասոր պատճառն այն է, որ Մուհամմէտ իր կենդանութեանը չի դասաւորեց Քուրանը, այլ իր մահէն ետք, իր ամենաշէն հետեւորդներէն Ապու. պէքը հաւաքեց պապիրոսի եւ ուսուցիչ կտրեցեւ վրայ գրուած հաստատները, եւ ժամանակագրական կարգին ալ ուսուցութիւն չընծայելով, գիրք կազմեց: Այս ամենէն վաւերական բնագիրը

439-63

յանձնուեցաւ Մուհամմէսի քողած այրիներէն Հաճգայի. բայց որովհետեւ ասկէ առաջ Արաբիոյ բաղաճներուն մէջ սարածուած էին Քուրանի ուրիշ բնագիրներ, եւ ասոնք իրաւու հետ ճիշդ չէին համեմատեր, Ապուպէլիի յաջորդը՝ Օքման, Հաճգայի քոյ գտնուած բնագրէն բազմաթիւ օրինակներ հանել տուաւ, եւ միւսները անվաւեր հոչակեց: Բնագրին այս չղատուորուած ձեւը պահած ենք բնականաբար. հոյնպէս անփոփոխ պահած ենք այն հասուածները, որոնց իմաստը այնքան յսակ չէ բնագրին մէջն ալ:

Մեր ընթերցողները պիտի դիտեն նաեւ, որ Քուրանին մէջ տեղ տեղ Ասուած է որ կը խօսի, տեղ տեղ ալ՝ իր Մարգարէն. առաջին կարգին պատկանող հասուածները կը կոչուին **այեր**, իսկ երկրորդ կարգիները՝ **հասիս**:

Քուրանը, ի բաց առեալ իր օրէնդրական եւ կրօնական աւագ կարեւորութիւնը, բնաստեղծական հրաշայիժ մըն է. լեզուն այնքան պատկերայինց եւ ոճը այնքան հրապուրիչ է որ, կը պատմենք Բարբաղիներէն շատեր, պարզապէս կախարհուած անոր ունէն ու այլաբանական պատկերներէն, մահմէտական եղած են:

Քարգմանիչը, որ ջանացած է Քուրանի նկարէն եւ ներդաշնակ ոճին հարազատութիւնը պահել հայերէն քարգմանութեան մէջ, կը յուսայ, որ Հայ հասարակութիւնը այնքան զեղեցկապատ, որքան օգտապատ շարժառիթներէ մզուած, պիտի փութայ զնահատել այս ձեռնարկը:

Կ. Պոլիս, 1 Նոյեմբ. 1911

Լ. Լ.

« Քուրանի ընթերցող մը ի սկզբան կը ծանծրանայ անոր միօրինակութենէն, բայց շուտով կը հրապուրուի անոր զեղեցկութենէն, եւ վերջ ի վերջոյ անդիմադրելի կերպով մը կը շրջանայ անոր քալով ստեսակ շքեղութիւններէն: »
ԿԻՕԹԻ

« Աղլանսեան Ովկիանտուն մինչեւ Գանգէս գետը, Քուրանը կը ճանչցուի իբր հիմնական օրինագիրքը ոչ Սիայն աստուածաբանութեան, այլ նաեւ քաղաքային եւ ոճրագոյ օրէնքներու: »
ԿԻՊՊՐՆ

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏԻ ԿԵԱՆՔՆ ՈՒ
ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ, Իրդաններուն մարդարէն եւ խալիֆան թեան հիմնադիրը, ծնած է Մէքքէի մէջ, Քրիստոսի 578 թուականին⁽¹⁾: Ապ-խուլ-Ֆէսա, որ արար պատմագիրներուն մէջ նշանաւոր անուն մը ունի, կըսէ թէ Մուհամմէտի զերգաստանը կը սերի Ագամէն, որմէ սերած են Աբրահամ եւ Իսմայէլ:

Երբ Մուհամմէտ ծնուաւ, իր հայրը⁽²⁾ մեծ խնջոյք մը տարբեց. կոչնականները հարցուցին թէ նորածինին անունը ինչո՞ւ Մուհամմէտ գրաւ, թէ կարելի չէ՞ր աւելի զեղեցիկ անուն մը գտնել: Ծերուկը պատասխանեց. « Ես կը յուսամ որ երկինք փառքով պիտի պատկէ այս սղոյան որ աշխարհ եկաւ. եւ փափաքեցայ որ իմ այս յոյսս արտայայտէ Մուհամմէտ անունը. » (այս բառը համաբային անցեալ զերբայն է եւ կը նշանակէ փառքով պարտաւորուած:)

Ինչպէս բոլոր հաշակաւոր մարդոց, այնպէս ալ Մուհամմէտի ծնած պահուն արտասովոր զեպքեր տեղի ունեցեր են. երկինքէն ծագած լոյս մը Մէքքէն յանկարծ

(1) Տե՛վըբօրթ կըսէ թէ զանազան պատմագիրներ 569, 571, 572, 575, 600 եւ 620 թուականները ցոյց կուտան իբր Մուհամմէտի ծննդեան տարին, իսկ ինքը ամենէն վաւերականը կը համարէ 571 նոյեմբերի 10ը:

(2) Ուրբշներ կըսեն՝ իր մեծ հայրը:

ողովր է, Սուսերէվի պարտախն չորս աշտարակնէր երկ-
րաշարժէ մը դեռին տապալեր են, Պարսիկներուն վատած
նաւիրական հուրը որ հազար տարիներէ ի վեր կը վառէր,
յանկարծ մարեր է, Սալա լիճը մէկ վայրկեանս մէջ չոր-
ցեր է, և ին. և ին. : Այս բոլորը կը պատմեն արաբ պատ-
մազիրնէրը :

Հաղիւ երկու ամառ եղած էր Մուհամմէտ⁽¹⁾ երբ որը
մնաց իր հայրը իրեն ժառանգութիւն թողուց միայն 5
ուզա և հազել գերուհի մը : Մայրը զինքը մեծցուց ա-
նապատին մէջ, բայց քաւի մը սարի ետք ան ալ մե-
ռաւ : Երբ Մուհամմէտ 13 տարեկան եղաւ, առաջնոր-
դութեամբ իր հօրեղբորը, Սուբխա գնաց, առեւտրա-
կան գործով զբաղելու համար : Երբ Պոսրա հասան,
վանքի մը մէջ հիւրընկալուեցան. վանահայրը նշմարելով
որ Մուհամմէտ արտասովոր կ'որոգութիւններ ունի, ըսաւ
հօրեղբորը. — « Եղբորսրդիկդ հեա Մէքքէ վերադարձիր,
բայց զբոյճ եղիր որ Հրէաները դաւ մը չի սարքեն անոր.
հակէ իր վրայ. եղբորդ աղան հրաշալի ապագայ մը պիտի
ունենայ : » Հօրեղբայրը անասց այս խորհուրդին և Մու-
համմէտին հեա վերադարձաւ Մէքքէ, և բաւելի երեւելի-
ներէն ըլլալուն համար, արաբ իշխանները յաճախ կ'այ-
ցելէին իր սունը : Մուհամմէտ իր անուշ ընտելու-
թեամբը, իր ֆիզիքական գեղեցիկութեամբը և մաքի արթ-
նութեամբը ամենուր յարգանքին և զուրգուրանքին ա-
սարկան կըլլար հեաղհեաէ : իր քաղաքացիները զինքը
կ'անուանէին Էլամլան, որ կը նշանակէ վստահելի վաւրդ :
Մուհամմէտ այսպէս մնաց յարգուած և սիրուած մինչեւ
այն օրը, ուր ժաշտուրը իրեն զէմ կանչուեցաւ, երբ
լսեց թէ անիկա կուսապաշտութեան հակառակ կը խօսի :

(1) Ոմանք կրօնն թէ՛ 2 տարու էր :

Մուհամմէտ 15 տարեկան էր, երբ պատերազմի
ձեռնարկեց, և իրենց գերդաստանին հակառակորդ ցե-
ղերուն զէմ միշտ յողթական դուրս եկաւ : Բայց կուրի
օրերուն յաջորդեցին խաղաղ օրերը, Մուհամմէտ ինք-
զինքը սեւան նաւիրեց, և հեաղհեաէ իր հոչակը տա-
րածուեցաւ. Հաաիչէ անուն աղնուական կին մը, որը և
այրի, որ առեւտրական գործով կը զբաղէր, Մուհամ-
մէտին ցանկաց, և շատ նոյաատուոր պայմաններ առա-
ջարկեց անոր, եթէ ուզէր իր գործերը վարել : Մուհամ-
մէտ հաւանեց և և Հաաիչէի շահերը պաշտպանելու հա-
մար Սուբխա գնաց : Վերադարձին, Մուհամմէտ Հաաիչէի
աչքին լոյսը եղաւ, որովհետեւ շատ շահաւոր գործեր
ի գլուխ հանած էր. որբեւայրի կինը ամուսնութիւն ա-
սաջարկեց. Մուհամմէտ երախտագարութեամբ հաւա-
նեցաւ : Հարսանեկան հանդէսին առթիւ իր հօրեղբաւրը
ըրաւ սա ուխտը, զոր կը գնենք հոս, ցոյց տալու համար
այն ժամանակուան Արաբներուն բարքերը. — « Օրհնեալ
է Աստուած, որ զմեզ ստեղծեց Արաբսամբ և Իսմայէլի
ցեղէն. օրհնեալ է Աստուած, որ մեզի ժառանգ տուաւ
նաւիրական երկիրը, որ զմեզ պահապան կարգեց ուխ-
տ ավայրերուն և դատար՝ վարդկանց : Մուհամմէտ,
որդի Ապուսլլահի, իմ եղբորսրդիս, որ աշխարհային ան-
ցաւոր հարստութիւններէ զուրկ է, բայց որ կը գեղեց-
կութեամբը, փառքովը և իմացականութեամբը նշանա-
ւոր է, Մուհամմէտը կըսեմ, իմ եղբորսրդիս, Հաաիչէի
իրաճարտած ըլլալով, ու Հաաիչէ ալ զինքը սիրելուն
համար, կը յայտարարեմ թէ ես պիտի վճարեմ ամուս-
նութեան համար հարկ եղած օմխտը : » (Արաբները կին մը
աւած ստեղծին որոշ զուամար մը կը սահմանէին, զոր կը
վճարէին կնոջ, զայն արձակելու պարագային, այս սո-

վարութիւնը, որ շատ բանաւոր է բաղմակնութիւնը թշ-
րասրուած երկրի մը համար, Քուրանին մէջ ալ յիշատակ-
ուած է և մտ՛մտաւորաններուն համար օրէնք է ներկայիս:)

Արդարեւ, Մուհամմէտի հօրեղբայրը 20 ուզա սուււ
Հաաիչէին իբր օժիտ. յետոյ սեղի ունեցաւ հարսանեկան
հանդէսը. նորապսակ փեւան 25 տարեկան էր այն ատեն,
իսկ իր կինը՝ քսոտաուն: Մէկ քսնի արար պատմադիր-
ներ կը հաւատան թէ Մուհամմէտ թրիատուած չէ, ո-
րովհետեւ ծնած միջոցին չուէր արդէն թրիատուելիք
մասը:

Հաաիչէ տուջին անձը եղաւ որ հաւատաց թէ Մու-
համմէտ առաքելութիւն մը բանի կատարելիք աշխարհի
վրայ. զիրար չաա կը սիրէին, այնպէս որ, հակառակ
սիրող սովորութեան, Մուհամմէտ ուրիշ կին չտու-
մինչև Հաաիչէի մահը, այսինքն ամբողջ 15 տարի. այդ
կնոջ մահէն ետքն է որ Մուհամմէտ 13 տարուան մէջ
13 կին առած է, մանչ գուսակ ունենալու համար:

Իր առաջին ամուսնութեան յոջ ըրող 15 տարիներու
ընթացքին ինչ ըրաւ Մուհամմէտ, այս մասին պատմա-
դիրները բան մը չեն ըսեր. միայն Աս-Էլ-Քէտա կը վը-
կայէ, թէ «Աստուած անոր ներշնչած էր մենակեցու-
թեան սէրը, անիկա կ'սուրէր առանձին, և ամէն տարի
ամիս մը կ'անցընէր քարայրի մը մէջ:»

Այդ խորհրդաւոր տարիներու ընթացքն է որ Արա-
բիոյ առաջայ օգնողիքը պատրաստեց իր դարձը. մե-
նակեցութեան միջոցին էր որ անիկա խորհրդածեց այն
կրօնքին վրայ, որ Արեւելքի պիտի սիրէր: Երուսաղէմի
կործանումէն և Յոյներու կրօնական պատերազմներէն
ետք, մեծ թուով Հրէաներ և Քրիստոնեաներ եկա՞ լեց-
ւած էին Արաբիոյ մէջ: Մուհամմէտ ուսումնասիրեց ա-

նոնյ վարդապետութիւնները, ու նաեւ սերակց իր երկ-
րին պատմութիւնը. ա՛նիկա զիտեց որ Արեւելեան Եկե-
ղեցին պատակուած էր. զանազան յարանուան ւթիւն-
ներ կտոր կտոր ըրած էին զայն. քրիստոնեայ կայսրերը,
իրենց կայսրութեան գործերը բարձի թողի ըրած, աստ-
ուածաբանական խնդիրներու վրայ կը վիճարտէին, իսկ
Պարսիկները, Խուսր՛վի պարզած զբոջին տակ հուր և
սուր կը սիրէին Սթամպոլի գուսներուն առջև: Արաբ-
ները գրեթէ ամաղջովին կորսնցուցած էին միակ Աս-
տուծոյ մը գաղտնիքը, ու վերասին մխրճուած էին կոտ-
պաշտութեան անջամուղջին մէջ. Մէքքէի տաճարը, որ
Աստուծոյ պաշտամունքին համար մարդոց շինած առաջին
աղօթատեղիներէն մէկն է, արդէն իսկ պղծուած էր, ո-
րովհետեւ Իսմայէլի և Արքանամի պատկերները նկարուած
էին դատերուն վրայ, իսկ ներսը 300 կուռքեր զետեղ-
ուած էին:

Ահա՛ այս էր Արեւելքի վիճակը, երբ Մուհամմէտ կը
մտածէր հոն հատաստել խաւմութիւնը, և միակ օրէնքի
մը տակ հաւաքել բաժան բաժան եղած Արաբները: Իս-
րայէլացիներուն առաջնորդը Հնդամտուանով մը երևան
եկած էր. մարդոց Փրկիչը Աւետարանը ըրած էր, ուստի
Մուհամմէտ ալ ուղեց աստուածային զիրքով մը երեւալ
իր ազգին. այս նպատակով սկսաւ գրել Քուրանը. իրեն
ժանօթ ըլլալով Արաբներուն բանաստեղծական հուրքը,
անիկա զանոնք համազելէ աւելի, հոգ տարաւ որ զանոնք
հրապուրէ իր Հորհայի սծովը, ու ապշեցնէ իր այլաբա-
նութեաց չք՛ղութեամբը: Քուրանի յաջող ընդունելութիւն
մը գանելու գաղանիքներէն մին սա է որ ստանաւոր
գրուած է անիկա բանաստեղծական հրաշապեղ չուհչով
մը, ու երկրորդ՝ 23 տարիներու ընթացքին գրուած է:

Արարիւյ օրէնդիրը 40 տարեկան հզամ էր արգէն . իր առաքելութիւնը ժողովուրդին յայտարարելու ժամանակը հասած էր այլեւս . իր սովորութեան համաձայն , քարայր մը քաշուեցաւ քանի մը ծառաներու հետ . այն գիշերը , երբ ինքը փառնով պիտի պսակուէր , Գարրիէլ հրեշտակապետը երկինքէն եկաւ , կրտէ Ապ-իւր-ֆէստս պատմադիրը , և հրամայեց Մուհամմէտին .

— Կարգա՛ :

— Կարգալ չեմ գիտեր , պատտօխտանեց Մուհամմէտ :

— Կարգա՛ , յանուն Աստուծոյ , Արարիչ ամենեցուն , որ մարդը ստեղծեց արիւնի մակարդէն . կարգա՛ , յանուն Բարձրերոյն , որ մարդուն արվեցուց գրիչին գործածութիւնը , որ կրնայ մեր հոգիին մէջ մտցնել զխտութեան ճառագայթները :

Այն ատեն Մուհամմէտի միտքը լուսաւորուեցաւ , և սկսաւ կարգալ :

Յետոյ լեբան վրայ բարձրացաւ և լսեց երկնային ձայն մը , որ սա բտտերը կը կրկնէր .

— Ո՛վ Մուհամմէտ , դուն Աստուծոյ մարդարէն ես , և ես Գարրիէլն եմ :

Եւ աճա հրեշտակապետը անհետացաւ :

Բոլոր այդ միջոցին , Մուհամմէտին քով ոչ ոք էր կար , այնպէս որ այս եղելութեան վկայ ըլլալու համար մէկը չունէր Մուհամմէտ . անիկա այս դէպքը առաջին անգամ պատահեց իր կիսը , որ հաւատաց և ընդունեց իսլամական կրօնը . այնուհետեւ իր գերբատասնին անգամները տակաւ ընդունեցին նոր հաւատքը : Այնուհանդերձ Մուհամմէտին զիւրին չեղաւ ամենուն հաւատացնել թէ ինքը Աստուծոյ մարդարէն է . շատերը կը ծաղրէին զինքը , և կապաշտները սատակ հարածներ մը կազմակերպեցին .

նայն իսկ իր հօրեղբայրը չի հաւատաց իրեն և իսլամ չեղած մնաւ : Մուհամմէտ հարկադրուեցաւ 12 հաւատացեալներով և 4 կիներով առանձին տեղ մը քաշուիլ և նեղ օրեր անցընել : Անիկա դառնօրէն ողբաց իր հօրեղբոր մահուան վրայ , բայց իր սուգը շա՛տ աւելիլ մեծ եղաւ , երբ իր կինը՝ սիրասուն Հատիչէն ալ մնաւ : Այն ատեն Մուհամմէտ շատ բնկծուեցաւ . իր նախկին հետեւորդներէն ոմանք ալ սկսած էին զինքը հարածել . սեղանին տակ , աղօթքի միջոցին , ամենուրեք զինքը կը ծաղրէին , Մուհամմէտ այդ կացութեան կ'ակնարկէ Քուրանի Գրք գլուխին Գրք հասուածով . — « Ի՛նչ լսել այն մարդուն , որ կը խանգարէ Ասուծոյ ծառային աղօթած պահուն իսկ . . . » :

Վերջ ի վերջոյ , Մուհամմէտ տեսնելով որ անկարելի է հանդուրժել այդ կացութեան , թողուց Մէքքէն և փնայ Թայիֆ , որ 20 մղոն հեռու , լեռնապատ քաղաք մըն է . բայց հոն ալ յաջողութիւն չգաւ . օր մը , երբ Թայիֆցիներուն կը բացատրէր կապաշտութեան գէշ կողմերը , և կրտէր թէ ինքը Աստուծոյ մարդարէն է , ու պաշտօնունի իսլամութիւնը քարոզելու , ներկաներէն մին սապէս պատասխանեց . « Եթէ Աստուած ուզէր որ մենք կրօնը նիս փոխենք , անտարակոյս դուն չէիր ըլլար իր ընտրեալ մարդարէն : » :

Մուհամմէտ ձայն ձուն չի հանեց , և տեսնելով որ Թայիֆի մէջ յաջողութիւն չգիտի գտնէ , վերադարձաւ Մէքքէ , ուր կրկին սկսաւ իր քարոզութիւնները կապաշտութեան դէմ , և շնորհիւ իր ճարտասան լեզուին , ինչպէս նաեւ կարգ մը նպատաստօր պարագաներու , յաջողեցաւ այս անգամ մէկ քանի ցեղեր իրեն շահիլ . այդ շահուած ցեղերը անոնք էին , որ իմացած էին Հրէանու-

րէն թէ մարգարէ մը պիտի գայ, ու անոնք կարծեցին թէ Մուհամմէտ այդ մարգարէն է:

Եւ սնա՛ կը հասնինք Մուհամմէտի կեանքին ամենէն յատկանշական մէկ դէպքին, իր դիշերային ճամբորդութեան, որ Հիճըբէթի թուականէն տարի մը առաջ տեղի ունեցաւ: Արար պատմադիրներէն ոմանք, որոնք արժանահաւատ են, կրսն թէ այդ ճամբորդութիւնը տեսիլ մըն է սրբազապէս. իսկ ուրիշ բազմաթիւ պատմադիրներ իբրեւ եղելութիւն ներկայացնելով զայն, զարմանազան մանրամասնութիւններով կը համեմեն անոր նկարագրութիւնը: Մուհամմէտ ինքը հետեւեալ կերպով կը պատմէ. —

«Սաֆա և Մէրվա բլուրներուն մէջտեղ (Մէքքէի մօտերը) պառկած էի, երբ Գարբիէլ հրեշտակապետ ինձի մօտենալով արթնցուց. իրեն հետ բերած էր էլպօրաքը, (որ կը նշանակէ կայծկլսուց) արծաթագոյն նժուղ մը, այնքան արագոյնաց, որ աչքը գծուարաւ կը հետեւի անոր թռիչքին. հրեշտակապետը ինձի յանձնեց նժուղը և հրաման ըրաւ որ հեծնեմ. հնազանդեցայ: Մեկնեցանք մէկ վայրկեանէն, հասանք Երուսաղէմի դուռներուն առջև. էլպօրաք կանգ առաւ. վար իջայ, և զայն կապեցի այն օղակներուն ուր մարգարէները սովոր էին կապել իրենց կենդանիները: Երբ տաճարէն ներս մտայ, հանդիպեցայ Աբրահամին, Մովսէսին և Յիսուսին. անոնց հետ ազօթք ըրի: Ազօթքս աւարտելով, կրկին հեծայ էլպօրաքի վրայ և ճամբանիս շարունակեցինք. կայծակի արագութեամբ սուբացինք միջնորդին սարածութեան մէջէն. երբ առաջին երկինքը հասանք, Գարբիէլ դուռը բազխեց: — Ո՞վ է ան, հարցուցին:

— Գարբիէլն եմ:

— Ո՞վ է հետինդ:

— Մուհամմէտը:

— Իր ստաքելութիւնը ստանձնած է:

— Այո, ստանձնած է:

— Ուրեմն բարբի՛ եկաւ, հաղար բարով:

«Այն ատեն դուռը բացուեցաւ և ներս մտանք.

— Անա՛ Ադամ՝ հայրդ, ըսաւ Գարբիէլ, գնա բարեւէ զինքը: Գոցի բարեւեցի, բարեւս առաւ և ըսաւ. «Երկինք պսակեն ըու բաղձանքներդ, ս'վ իմ յարգուած գաւախս, ս'վ մեծագոյնը մարգարէներուն:»

«Յետոյ մեկնեցանք, անուռն տարածութեան մէջ իմ առաջնորդիս կը հետեւէի: Հասանք երկրորդ երկինքը, Գարբիէլ դուռը զարկաւ. (հոն ալ նոյն հարցումները ընելէ ետք) մեզ ներս ընդունեցին. հոն գաայ Յիսուսը և Յովհաննէսը. բարեւեցի, բարեւս ատին և ըսին. «Երանեա՛լ է մեր մեծայարգ կղբայրը, մարգարէներուն մեծագոյնը:»

Մուհամմէտ, միշտ էլպօրաքի վրայ հեծած և Գարբիէլի առաջնորդութեամբ սաւառնեցաւ երբորդ, չորրորդ, հինգերորդ, վեցերորդ և եօթներորդ երկինքները, ուր Յովսէփ, Ենտլք, Ահարոն, Մովսէս և Աբրահամ զինքը ողջունեցին: Եօթներորդ երկինքէն Մուհամմէտ մտաւ Լօթուս, որ երանութեան պարտէզին վերջին հանդրուանն է. երկնային ողինքը հոնիէ անդին չեն կրնար անցնիլ: Հոն ծառ մը կար, Լօթուսը, այնքան խոշոր, որ իր պլատուղներէն սիւայն մէկ հասը կրնար սնուցանել աշխարհի բոլոր արարածները՝ ամբողջ օր մը: Այս ծառին արմատէն կը բղխէին չորս գետեր: Մուհամմէտ ամէն կողմ պտտելէ ետք զացեր է պաշտամունքի տաճարը. եօթանաստուն հազար հրեշտակներ այնտեղ կ'երկրպագեն ամէն օր՝ Երկնային Տէրոջ. երբէք նոյն հրեշտակները երկու անգամ չեն մտներ հոն: Այս տաճարը, չինուած՝ կարմիր յակին-

թէ, չըջապատուած էր բազմաթիւ լամբարններէ, որոնք անդադար կը վառին: Մուհամմէտ հոն իր աղօթքը՝ աւարտակէն ետք, իրեն ներկայացուցեր են երեք գուաթ, մին զինիով, երկրորդը կաթով, երրորդը մեղրով լեցուած: Մուհամմէտ ասեր է կաթով լեցուած գուաթը. հրեշտակագետքը զինքը չհորհաւորեր է այս ընտրութեան համար: Վերջ ի վերջոյ Մուհամմէտ մօտեցեր է Աստուծոյ գահին, որուն վրայ հրեղէն զիրերով գրուած էր սա խօսքը, զոր անիկա ընդունեց իրր խորխոս իր հաւատարին. —

« Աստուած մէկ է, և Մուհամմէտ անոր մարգարէն է: » Աստուած իրեն հրամայեր է օրը 50 անգամ աղօթք ընել. Մովսէսի գտնուած երկինքը լըջեկով Մուհամմէտ այս պատուէքը հաղորդեր է. — « Վերագարծի՛ր Աստուծոյ քով, ըսեր է Մովսէս, և ինդրէ որ այդ հրամանը մեղմացնէ, քու ժողովուրդդ երբէք չպիտի կրնայ օրական 50 անգամ աղօթել: » Մուհամմէտ բարձրացեր է Աստուծոյ քով և յաջողեր է 40ի իջեցնել աղօթքներու թիւը: Մովսէս դարձեալ պնդեր է որ աշխատի ան՝ աւելի քիչցնել: Աստուած ալ վերջ ի վերջոյ հինգի կ'իջեցնէ աղօթքներու թիւը. այսպէս՝ զո՞նք արտով՝ Մուհամմէտ կը վերագառնայ երկիր: » (1)

(1) Այս երկնային ճամբորդութեան միջոցին Մուհամմէտի կենն էր Այիշէ, որ վկայած է եղեր թէ ասիկա երազ մըն է պարզապէս, քանի որ Մուհամմէտ ամբողջ գիշերը իր քովը պօռկած էր: Արդարեւ, պատահած է որ մենակեցութեան նուիրուած մարդիկ մարմին տան երեւակայական պարագաներու. նոյն իսկ շատ զօրաւոր մօքի տէր մարդիկ ենթարկուած են այս վիճակին, ինչպէս Բրուտոսի վրանին մէջ կեսարի ուրուականը երեւցած է, կամ ինչպէս հոկայ մը վճուկի պէս նախագուշակեց Քրոմուէլի կատարելիք մեծ դերը, կամ ինչպէս Մօլինոս, Մատամ տը կիւյժն, Սվետենպօրկ և Մատամ Քրիւտնէր կարծած են ներշնչուած ըլլալ երկնային ոգիէ մը:

Հոս կը վերջանայ Մուհամմէտի տեսիլքը. իսլամ աստուածաբանները բազմաթիւ հատորներ հրատարակած են այս զիջերոյցին ճամբորդութեան վրայ: Մէքքէի ժողովուրդը՝ սակայն՝ շատ չէ ազդուած այս ճամբորդութեան պատմութենէն, հալածանքը այնուհետեւ ալ շարունակուած է: Մինչեւ իսկ Մուհամմէտի կիանքին դ՛մ դաւաղրութիւն մը սարքուեցաւ, և մեծ դժուարաւ անիկա կրցաւ փրկել իր կիանքը, Մէտինէ փախչելով: Դէպ ի Մէտինէ փախուստին պատմութիւնը շատ շահեկան է. Մուհամմէտ նախ ապաստանեցաւ Մէքքէի հարաւորողմը քարայրի մը մէջ, ուր անցուց 3 օր. այնուհետեւ, Կարմիր Ծովի եզերքը քերելով, երկու հաւատարիմ ընկերներու հետ գնաց դէպ ի Մէտինէ, բայց զինքը հալածողներէն մին ճամբան վրայ հասաւ, բազմաթիւ զինեակներու ընկերակցութեամբ: Մուհամմէտ առանց երբէք վախճալու իր թշնամիին դէմը կանգնեցաւ և պոռալով անոր անունը սուսաւ. Մուհամմէտի ձայնէն, թշնամիին ձին խրաչեցաւ և թշնամին գետին ինկաւ. ասոր վրայ, իրարու հետ հաշտուեցան, և Մուհամմէտ անվտանգ շարունակեց ճամբան և բարբաթ օր մը հասաւ Մէտինէ. ամենէն սուաջ, անիկա ուղեց կրօնքով սրբազործել այն հողը ուր տաք կոխած էր. արար պատմագիրներ կը վկայեն թէ այդ հողին տէրը թէև ուղեց Մուհամմէտին ձրիաբար տալ, բայց մարգարէն մերժեց և համաձայնուած զինը վճարեց, ու այդ հողին վրայ անմիջապէս մզկիթ մը կանգնեց. բոլոր հաւատացեալները, Մուհամմէտի տուած անձնական օրինակէն քաջալերուած, եկան օգնեցին, այնպէս որ 11 ամսուան մէջ մզկիթին շինութիւնը աւարտեցաւ: Մուհամմէտ իր հետեւորդներէն Ապուպէքիրը ամէն կերպով իրեն կապելու համար կոտ-

այդ նամակը սա տողով կը սկսէր. — « Մուհամմէտ, մարդարէ Աստուծոյ, Պարսից թագաւոր Խուարէվին: »

Պարսից չաճը այս առաջին տողը կարդալուն պէս կատգեցաւ որ իր անունը ուրիշ անունէ մը կտքը զըրուած է, և նամակը սրտասեց: Նամակարերը այս սրբազան երբ հազորդեց Մուհամմէտի, անիկա ըսաւ. — « Աստուած կտոր կտոր պիտի ընէ անոր թագաւորութիւնը: » Բայց Պարսից թագաւորը, որ այն ժամանակ կ'իշխէր նաև Արարիոյ վրայ, ուզեց որ Մուհամմէտը բռնեն իր առջեւ բերեն. ձեռքակալման պաշտօնն ունեցող մարդիկը դեռ նոր եկած էին Մուհամմէտի մօտ, երբ երկինքէն ձայն մը Մարդարէին յայտնեց թէ Շահը սպաննուած է իր սրբուոյն ձեռամբ, որ զահ բարձրացած է. այս երկնային ձայնին ճշմարիտ ըլլալը արդարեւ երեւան եկաւ երկու օր վերջ, ու նոր Շահը հրամայեց որ Մարդարէն հանդիսաւ ձգեն. ստոր վրայ Եմէնի պարսկական փոխարքան, հոնտեղի բոլոր պարսիկներուն հետ խղաժութիւնն ընդունեց:

Մուհամմէտ իր երկրորդ նամակը ուղղեց Հոսամայեցոց Հէրակէս կայսեր. ա՜հ այդ նամակը բառ առ բառ. —

« Յանուզ ողորմած եւ գթած Ասուծոյ, Մուհամմէտ, որդի Ապսուլլահի, եւ Մարգարէ Ասուծոյ, առ « Հեռակիս կայսր Հոսամայեցոց, ողջո՛յն: »

« Խաղաղութիւն Տեառն ամէն անոնց որ կընթանան « ճշմարիտ հաւատքին լոյսովը. քեզի կը հրաւիրեմ որ « իսլամութիւնն ընդունիս. խղամ եզիր. երկինք կըկնա- « պէս պիտի վարձատրեն զքեզ. եթէ մերժես իմ կրօն- « քիս հետեւիլ, Աստուծոյ առջեւ կուտապաշտական սձիրով « յանցաւոր պիտի համարուիս. ս'ի վրիստոնեաներ, մեր « միջեւ եղած անհամաձայնութիւնները վերջացնենք,

« միակ Աստուած մը պաշտենք. ոչ մէկը իրեն հաւատար « ըլլայ, միայն զինքը Տէ՛ր կոչենք. եթէ դուք չէք ըն- « դունիր այս հաւատքը, գոնէ վկայ եղէք որ մենք իս- « լամ ենք: »

Հոսմէայեցոց կայսրը այս նամակը կարդալէ ետք, յարցանօք բարձին տակը գրաւ դայն և նամակարերին բաղմամբիւ ընծաներ տալով ճամբեց:

Մուհամմէտ իր երրորդ նամակը զրկեց Եգիպտոսի Ղպտիներուն փոխարքայ՝ Մօքօքասի, որ արդէն ներքին թշնամիներ ունենալով, չուզեց Մուհամմէտն ալ իրեն թշնամացնել, և սա սրտասխանը զրկեց. —

« Կարդացի նամակը, որով զիս կը հրաւիրէք իսլա- « մութիւնն ընդունիլ. այս արարքը խորհրդածութեան « արժանի է. զիտէի թէ մարդարէ մը աշխարհ պիտի « դար, բայց կը կարծէի թէ Սուրիայէն պիտի ելլէ ան: « Ինչ որ ալ ըլլայ, ձեր սրտազամուտը յարգանքով ըն- « դունեցի. անիկա ձեզի պիտի յանձնէ երկու ազնուա- « տո՛մ զգտի աղջիկներ, զոր կը նուիրեմ ձեզի. նաև « սպիտակ ջորի մը, արծաթադոյն էջ մը, եգիպտական « վուչէ զրեստներ, սքանչելի մեղր և կարագ: »

Մուհամմէտ նամակներ զրկեց նաև Հասէչաստանի կայսեր և Պարսից Ծոցի իշխանին, որոնք նպատաւոր ընդունելութիւն ըրին իր առաջարկներուն:

*
*
*

Մէտինէի մէջ բացարձակ խաղաղութիւն կը տիրէր այլևս. այդ կողմերը բնակող բոլոր Արաբները իսլամութիւնն ընդունած էին: Մուհամմէտ խորհեցաւ թէ յարմար վայրկեան է նուիրական երկիրները՝ Մէքքէ պղծելու. ստուար թուով ուխտաւորներու և զինակիր մարդոցմով ճամբայ ելաւ, մատաղի համար իրեն հետ տանե-

լով նաև կենդանիներ . բոլոր հուսատայեալները կը դի-
տէին իրենց Մարգարէն մեծ վերացումով : Մուհամմէտ
նախ դնաց Մէքքէի տաճարը , որուն սեւ քարերը երկիւ-
ղածօրէն համբուրեց , յետոյ այցելեց Սաֆաի և Մէրվաի
բլուրները , ու Արքանամբի աղօթատեղիին տուցև աղօթեց :
Երեք օր տևեց իր ուխտը , որմէ յետոյ մասաղ բաժնեց
և իր բանակով միասին դնաց բնակելու Մէքքէէն 6 մղոն
անդին , չուզելով գրաւել Մէքքէն , որովհետև այնպէս
խտտացած էր : Մուհամմէտ երբէք գրծած չէ իր խոս-
տումներուն : Ըստ մահմետական կրօնքին , ուխտադնա-
ցութեան միջոցին կիներու հետ սեռային յարաբերութիւն
ունենալ արգիլուած է . բայց Մուհամմէտ , իբր մարգարէ
առանձնաշնորհեալ գիրք մը ունենալուն համար , Մէմուէնա
անուն կնոջ մը հետ աճուսնացաւ , երբ զեռ ուխտաւորի
նուիրական զգեստը կը կրէր . բայց ուխտը վերջացնելէն
ետք միտան մերձեցաւ այդ կնոջ ու իր բանակով միասին
վերադարձաւ Մէտինէ :

Այնուհետև նոր շրջան մը կը բացուի կրօնական
դասերադրմներու . երբևմն Յոյներուն , երբևմն ալ զանա-
զան արաբ ցեղերու դէմ Մուհամմետ կռիւ մղեց և իս-
լամական կրօնքէն հետացածները նուաճեց , իսկ իր հե-
տեւորդներէն անոնք որ իրենց հաւատքը ուրացան , մահ-
ուամբ պատժուեցան : Այդ կրօնական պատերազմներու
միջոցին Մուհամմէտ շատ զվարաւ կը յաջողէր հաղթա-
ւոր մարդիկներ հաւաքել իր շուրջը սա խօսքերով . « Ըն-
կերներ , անհաւատներուն դէմ քայինք , անոնց վաշտե-
րուն ընդմէջէն մեզի ճամբայ բանանք . կամ նահատակ-
ուինք պիտի և կամ յաղթութիւնը պիտի չափնք : » Այս
խանդավառիչ խօսքերով պատերազմի կը ձեռնարկէին և
ամենուրեք յաղթութիւնը իրենցը կըլլար . իսկ պատե-

բաղմական աւարը Մուհամմէտ կը բաժնէր իր զօրավոր-
ներուն մէջ : Հիճրէթի իններորդ տարին , Սրաբիոյ բոլոր
իշխանները պատգամաւորութիւններ զրկելին Մուհամ-
մէտի և հնազանդութիւն յայտնեցին . Մարգարէն շատ
սիրայլը ընդունելութիւն մը ըրաւ անոնց :

Մուհամմէտ արդէն հասած էր իր կեանքի վերջին
օրերուն , երբ ծրագրեց նուաճել նաև Սուրիան , և կրօ .
նական պատերազմ հրատարակեց Յոյներուն դէմ , որոնք
սկսած էին զօրք հաւաքել սահմանադրութիւն վրայ . 20000
հետեւակ և 6000 ձիաւոր զինուորով Մուհամմէտ գէտ
յատաջ խաղաց և յաջողեցաւ նուաճել զանազան ցեղեր .
իսկ Սուրիոյ ամբողջական նուաճումը կատարուեցաւ իր
մահէն վերջ : Այս արշաւանքի միջոցին է որ , Մուհամմէտ
իր վերաբիւուն նուիրեց Այլա քաղաքին , որ կը գտնուի
Կարմիր Ծովուն վրայ , անկէ ի վել : այդ վերաբիւուն սեպ-
հականութիւնը եղած է Օսմանեան Սուլթաններուն , և ծա-
նօթ է իւրգայր Եերթիմ անուամբ :

Մուհամմէտ իր մահէն առաջ կատարեց նոր ու հան-
դիսաւոր ուխտադնացութիւն մը գէտ ի Մէքքէ , և Քու-
բանի միջոցով ալ պատուիրեց բոլոր խորամներուն՝ ուխտի
երթալ Մէքքէ : Նուիրական քաղաքը հասնելով , Մուհամ-
մէտ ամենէն առաջ գնաց համբուրել սեւ քարին անկիւնը
և եօթն անգամ դարձաւ Իսմայէլի աղօթատեղիին շուրջ ,
առաջին 3 անգամը արսաղ քայլերով , իսկ մնացեալ 4ը՝
զանդադօրէն : Յետոյ ուրիշ բազմաթիւ կրօնական արա-
բութիւններ կատարելով և նուիրական բլուրներուն
այցելութիւնն սալով , մասաղի վայրը դնաց և 63 կեն-
դանի իր ձեռքովը մորթեց , զոհութիւն տալով Աստուծոյ
որ 63 տարի սպրեցուց զինքը . այդ զոհարկութեան մի-
ջոցին էր որ երկինքէն լսուեցան սա հոչակաւոր խօսքերը .

« Այսօր ձեր կ'օնքը վաւերացուցի, զձեզ իմ չնորհան-
բուս արժանացուցի, ինձի հաճոյ թու եցաւ խարամութիւնը
տալ ձեզի:» Արաք պատմադիր մը կըսէ թէ, երբ այս
խօսքերը կ'ըկինքէն իջան, Մարգարէին ուղարկեցաւ
այս յալանութեան ծանրութեանը տակ և ծունկի եկաւ:
Մուհամմէտ այդ պահուն էր որ ՅՅ գերիներու շղատու-
թիւն չնորհեց, իր գլուխը ածիլեց և նետեց մազերը,
զորս իր հետեւորդներէն մին առաւ պահեց իրբեւ մասունք:

*
*
*

Եւ ահա կը հասնինք Մուհամմէտի բեզուն կեան-
քին վերջակէտի: Իր մահուան նախընթաց պ արագաները
չատ հետաքրքրական ըլլալով, կ'արժէ մանրամասնել:

Մէլքէի 10 օրեայ ուխտագնացութենէն զեռ նոր
վերագարձած էր Մէտինէ, ու պարձանօք կը յիշատակէր
իր կատարած գործը և իր իշխանութեան մեծութիւնը,
երբ յանկարծ տենդէ բռնուեցաւ իր կիներէն Չէյնէպի
մօտը գտնուած պահուն. յաջորդ օրը՝ երբ Մէմունայի
մօտը կը գտնուէր, տենդը տւեցաւ. իր բոլոր կիները
համաձայնեցան որ զինքը տանին անմիջապէս Այիշէի
մօտիկը. Մուհամմէտ ըսաւ անոր. « Ով իմ սիրական
Այիշէս, Խայզարի մէջ այն աղետաբեր պատառը բերա-
նորս գնելէս ի վեր թունաւորման մը ցաւերը կը զգտմ. այս
պահուս, անխիտ աղիքներս կը զիշատէ և սրախ երակ-
ները կը պատուէ: »

Իսպց նոյն խոյ մահուան անկողնին մէջ, Մուհամմէտ
պատերազմի ծրագիրներ կը մշակէր, և տպատուր ու
կրօնութեան ցեղերուն դէմ կ'ըլտաւ անձամբ կողուի կ'ու-
ղէր: Իրեն անկարելի եղաւ սովայն այդ բանը. հիւան-
դութիւնը օր ըստ օրէ կը ծանրանար, բոլոր մահմետա-
կանները գողի մէջ էին անոր կեանքին համար: Երբ

Փաթմա, Մուհամմէտի աղջիկը, եկաւ իր հօրը անկողնին
քով, Մարգարէն ըսաւ. « Ո'վ Փաթմա, Գարրիէլ սովոր
էր սարին անգամ մը ինձի երեւալ, այս տարի երկու
անգամ եկաւ, զինքը այլևս անդիլ տշխարհին մէջ պիտի
տեսնեմ, և այդ օրը հետու չէ՛, արախութեամբ ձեզի
ճամբայ կը բանամ:» Փաթմա դառնօրէն կուլար, բայց
Մուհամմէտ կը մխիթարէր զայն:

Նոյն այդ օրն էր որ, Մուհամմէտ երկու թիկնա-
պահներու թեւին կ'ախնած, մղկիթ դնաց և սա՛ քարոզը
խօսեցաւ. — « Ո'վ խալմներ, եթէ ձեզմէ ուեէ մէկը
ձեզմէ տուի, ահա՛ կ'անակա, թող զարնէ. եթէ իր համ-
բաւը աղարտեցի, ան ալ թող զիս անպատուէ. եթէ ի-
րեն ուեէ անարդանք ըրի, ան ալ թող ինձի ընէ. եթէ
անիր սեղը զրամ սեղեցի իրմէ, ահա՛ քսակս, թող
ո՛չ ոք չի վախնաց որ իրեն վրէժխնդիր կըլլամ. իմ ընա-
ւորութեանս մէջ անարդարութիւն չկայ բնաւ: »

Այս քարոզը խօսելէ ետք բեմէն իջաւ և կէս օրուան
ազօթքը ըրաւ. երբ վերջացուց, մարդ մը մօտեցաւ իրեն
և ըսաւ թէ երեք արախմէ՛ տանելիք ունի. Մուհամմէտ
տոկոսովը մէկտեղ տուաւ և ըսաւ. — « Աւելի զիւրին է
տանիլ այս աշխարհի անպատուութիւնը (1) քան միւս աշ-
խարհի նախատինքը:» Մղկիթէն չմեկնած, մարգարէն
խորհուրդ տուաւ հաւատացեալներուն, որ Արարիայէն

(1) Մուհամմէտ կ'ակնարկէ տոկոս տալուն, ինչ որ գեշ
բան մը կը համարէր ինչպէս նաեւ տոկոս առնելը:

վասրհն բոլոր կրասարչաները, և անիծեց Հրէաները, ուսնք իր մահուան պատճառ եղան: (1)

Մուհամմէտի կեանքին վերջին գործերէն մին եղաւ իր գերիններուն ազատութիւնն ստալը: Անիկա առանց ստահումի կը սեանէր մահուան մերձենալը, և ընսանիքի անդամներուն հետ հանդարտօրէն կը խօսէր յուզարկաւորութեան մանրամասնութեան վրայ: Օր մը, երբ իր շուրջիններուն լաց ու կոծը իրեն ալ արցունք թափել սուաւ, ըսաւ. — «Երբ զիս լուար ու դադազին մէջ դնէք, զիսկս պիտի զեակէք եզրը այն փոսին, զոր պիտի փորէք դանուած տեղս. այս սրտատականութիւնը կասարել: Ետք, պիտի երթաք և զիս տոսնձին պիտի ձղէք. ինծի համար առաջին անգամ աղօթելու պիտի գայ Գարբիէլ, իմ հաւատօրիմ բարեկասս. յետոյ պիտի գան Միքայէլ և Էզրայէլ, մահուան հրեշտակը, որ իր լէզէմներով պիտի աղօթէ իմ գերեզմանիս քովը: Երբ լրացնեն իրենց այս վերջին պարտականութիւնները, խումբով պիտի մանէք գերեզմանս, պիտի աղօթէք ինձի: համար և խաղաղութիւն մաղթէք ինձի. ձեզի կը պատուիրեմ որ ո՛չ մէկ լաց, ո՛չ մէկ գանդատ պէտք չէ վրդովէ իմ անդորրու-

(1) Հրէաներուն դէմ պատերազմ մղած մէկ միջոցին, Մուհամմէտ հրէական Խայպար քաղաքը հուրէ և սուրէ անցուց: Հրէուհի մը, որ էր հայրը, ամուսինը, եղբայրը և ուրիշ ազգականներ միանգամայն կորսնցուցած էր այդ նախճերին մէջ, վրէժխնդրութեան մղուած, դնաց Մուհամմէտին ներկայացուց եփուած ուլ մը, ճիշդ իրիկուան ճաշի պահուն: Մուհամմէտ հաղիւ թէ պատու մը կերած էր, դոչեց. «Կեցէք, այս ուլը ապահովորար թունաւորուած է:» Իր սեղանակիցներէն մին, որ քանի մը պատու սուրի կերած էր, յանկարծ մեռաւ: Մուհամմէտ հասկցաւ իրեն լարուած թակարդը, և հրէայ չկենը անմիջապէս մահուան դատարարեց:

թիւնս: Գալով ձեզի, որ այս պահուս անկողնիս շուրջն էք, ամենուզ ալ թողութիւն կը հետրեմ. կը ինզրեմ որ իմ բացակայ ընկերներուս ալ հազարէք թողութիւնս. ձեզի վկայ կը համարեմ, որ մինչև յարութեան օրը խաւամութիւնն ընդունադներն ալ թողութիւն պիտի ստանան ինձմէ:»

Ահա սյապէս, Մուհամմէտ մահուան դէմ սոյքարելով, մինչև վերջին վայրկեանը կը պահէր իր Մարգարէի դերը, և ապշեցուցիչ կարողութեամբ մը ի գլուխ կը հանէր մարդկային կեանքի վերջին տեսարանը: Միայն մէկ վայրկեան մը ցաւին ուժգնութեանէն ինքզինքը կորսնցուց և ըսաւ. — «Ինձի մեղան և թուղթ բերէք, որովհետ զի ձեզի գիրք մը գրեմ որ արգիլէ ձեզ մարգարեան մէջ իջնալէ:» Մարգարէին շուրջ գան ապշներուն մէջէն ամենէն խեղացիները ըսին թէ ինքզինքը կորսնցուցած է, միթէ Քուրանը չունի՞նք արդէն, և անիկա բուսական չէ: Բայց ոմանք ալ կ'ուզէին մեղան թուղթ տալ Մարգարէին. վիճարանութիւն մը ծագեցաւ. Մուհամմէտ սղմուկէն ինքզինքին եկաւ և ըսաւ ներկաներուն. «Գացէք, Մարգարէին առջև վիճարանիլը պատշաճ չէ:»

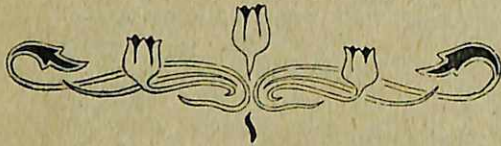
Մուհամմէտի ամենավերջին վայրկեաններուն միայն Ալիէն քովն էր, այնպէս որ այս սիրեցեալ կնոջ պատմածներուն վրայ հիմնուած են այս մտտին քաղուած անդեկ աթիւնները: Ահա թէ ինչ կը պատմէ Ալիէ. — «Մահուան հրեշտակը դարով Մուհամմէտի մօտ, ըսաւ. ո՛վ մարգարէ Ատուածոյ, ո՛վ Ահմէտ. Յախանախանը ինձի գրկեց զէպ ի քեզ. ինձի հրամայեց որ կամբք գործադրեմ, եթէ հրամանն ընես որ հոգիդ տոնեմ, պիտի ստանեմ, թէ ոչ՝ չպիտի տոնեմ: Մուհամմէտ սրտատխանեց՝ ա՛ն: Այն ատեն Գարբիէլ հրեշտակապետը ըսաւ. —

«Քանի որ այդ է կամքդ, Աստուած ջերմօրէն կը վախարի քեզ իր մօտը ունենալ, եւ վերջին անգամ ըլլալով այս աշխարհը սոք կը կոխեմ:»

Ու Մուհամմէտ աւանդեց իր հողին, 641 թուականին, և թաղուեցաւ Մէախնէի մէջ:

Քէմարիճի Մասննադարանին մէջ կը գտնուի Քուրանի շատ գեղեցիկ օրինակ մը, որ սա ինքնատապ աւփախոյքը կը պարունակէ. —

«Հասուածները Քուրանին որ ընտիր ու սրահանոյ է, վեց հազար վեց հարիւր վաժմուն և վեց հաս են, հազար հասը հրամաններ են, հազարը՝ ուժգին արգելքներ, հազար հասը խոսուածներ են, հազարը՝ սպառնալիք, հազար հասն ալ ընտիր պատմութիւններ են. հազար հաս ալ կրօնիչ առակներ կը պարունակէ ան. հինգ հարիւր հասը ցոյց կուտան թէ ի՞նչ բան օրինաւոր է, եւ ինչք՝ ապօրէն. հարիւր հասը աղօթքներ են առտուան եւ իրիկուան, եւ անա ամբողջ Քուրանին բովանդակութիւնը ըսի ձեզի»:

Ք Ո Ւ Ր Ա Ն

ԳԼՈՒԽ Ա.

Ն Ե Ր Ա Ծ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Յանուն ողորմած եւ անյիշատակ Աստուծոյ (1)

1. Գոյիւալ է Աստուած, բոլոր աշխարհի տէրը.
2. Անիկա ողորմած է.
3. Վերջին դատատանի օրուան թաղաւորն է ան:
4. Քեզ կը պաշտենք, տէր, և քու օգնութեանդ կ'ապաւինինք:
5. Փրկութեան ճամբան առաջնորդէ մեզ:
6. Անոնց ճամբուն մէջ, զորս քու բարիքներովդ ողորկեցիր:
7. Անոնց՝ որ բնաւ չենթարկուեցան քու բարկութեանդ, և սխալի մէջ չիմկան:

(1) Պիսակ իլլահ էլ բահման էլ բահիմ. այս բանաձեւը բոլոր գլուխներուն սկիզբը զետեղուած է. մահմետականները կ'արտասանեն զայն, երբ կենդանի մը մորթեն, երբ ընթերցում մը ընեն կամ երբ կարեւոր գործի մը ձեռնարկեն:

Կ Ո Վ Ը

Յանուն ողորմած եւ անխաչառ Աստուծոյ.

1. Ա. Լ. Մ. (1) Այս գիրքին մասին սեւէ տարակրոյս չկայ. անիկա օրինադիրքն է բոլոր անոնց որոնք Տիրոջմէ կը վտնան.
2. Անոնց, որ գերազան ճշմարտութեանց կը հաւատան, որ կ'աղօթեն, որ աղքատներուն կը բաժնեն մէկ մասն այն հարստութեան զոր մ'ներ տուինք իրենց.
3. Անոնց, որ կը հաւատան այն վարդապետութեան զոր մ'ներ գրկեցինք քեզի երկինքէն, և որոնք ջերմօրէն կը հաւատան ապագայ կեանքին:
4. Աստուած անոնց առաջնորդը պիտի ըլլայ, և երջանկութիւնն՝ իրենց ընկերը:
5. Անհաւատները, անոնց խրամութիւնը քարոզեալ է սչ, պիտի մեան իրենց կուրսութեանը մէջ:
6. Աստուած կնքած է անոնց սրտերուն և ակամջներուն վրայ. անոնց աչքերը քողով ծածկուած են և չարչարանքի ենթակայ են անոնք:
7. Կան մարդիկ որ կըտան. Աստուծոյ և վերջին դատաստանին կը հաւատանք. այլ սակայն, բնաւ հաւատը չունին:

(1) Քուրմի մեկնիչները կըսեն թէ այս 3 գիրքը խորհրդաւոր հաճամանք մը ունին. պէտք չէ փնտռել անոնց իմաստը. Աստուած միայն իր Մարգարէին զիտցուցեր է անոնց իմաստը, որ միշտ անձանօթ պիտի մնայ հասարակ մահկանացուներու:

8. Աստուծոյ և հաւատացեալներուն այնպէս կարծեցնել կ'ուզեն, բայց միայն ինքզինքնին կը խաբեն, և չեն հասկնար:
9. Անոնց սիրտը փոսխտաւորած է. Աստուած խորունկցուցած է անոնց վէրքը. տարափելի տառապանքներով պիտի սուժեն անոնք իրենց խօսած սուտը:
10. Երբոր իրենց ըսուի. ազականութեան մէջ մի' իյնաք այս աշխարհի վրայ, անոնք կը սրտատխամեն. մերինը տխար կեանք է:
11. Անոնք ազականիչներ են, բայց չեն զգար:
12. Երբոր իրենց ըսուի. հաւատացէք այն բանին որուն կը հաւատան մարդիկ, անոնք կը սրտատխամեն. միթէ մ'ներ անմիտներուն հետեւած կրօնքին պիտի հետեւինք: Բայց արդեօք իրենք չեն անմիտները. չեն գիտեր սակայն:
13. Երբ անոնք հաւատացեալներու հանդիպին, կըսեն. ձեզի հետ միեւնոյն կրօնքը կը գաւանդինք: Բայց հերեփիտներու հետ ուրիշ լեզու կը գործածեն. ինքզինքնին անոնցմէ կը ձեւացնեն, և հաւատացեալները կը ծաղրեն:
14. Աստուած ալ զոնոնք պիտի ծաղրէ, անոնց յանցանքները պիտի մեծցնէ, ու անոնք իրենց մարտնչալ ճամբուն մէջ պիտի մեան:
15. Անոնք ճշմարտութեան տեղ սխալը նախընտրեցին. ինչ առակութիւն ձեռք ձգեցին. անոնք ընտելեցան իրենց լոյսին:
16. Նման անոնց, որ կըսակ վառած են, կըր Աստուած մարէ առարկաները լուսաւորող բոցը, անոնք ինքզինքնին մութին մէջ կը զգան և չեն կրնար տեսնել:
17. Խուլ, համբ և կոյր բոլորով անոնք իրենց հաւատքը չպիտի փոխեն:

18. Անոնք կը նմանին այնպիսիներու, որ երբ փոթորիկը երկինքէն սրայթի խաւարին, փայլակին և կայծակին հետ, մահուան պատկերէն ստեղծով, իրենց մատներովը ականջնին կը գոցեն չրսելու համար քրտուովն ձայնը. բայց Ամենակարողը չըջարտած է անհաւատները:

19. Բիշ մնացած է որ կայծակը դանոնք զրկէ ստողութենէ. երբ փայլակը չտայ, անոնք կը քայեն անոր լոյսին մէջ. երբ աներեւոյթ ըլլայ, ազձամուղջին մէջ կանգ կ'առնեն. եթէ Յուստինականը ուզէ, զանոնք կը զրկէ աչքէ և ականջէ, որովհետեւ ոչ մէկ բան կրնայ իր ոյժին դէմ կանգնել: Ո՛ր մահկանացուներ, պաշտեցէք այն տէրը որ զձեզ և ձեր հայրերը ստեղծեց, որպէս զի երկնչիք անկէ:

20. Աստուած է որ սուաւ ձեզի երկիրը՝ իրբեւ անկողին, և երկինքը՝ իրբեւ սանիք. ան է որ երկինքէն անձրև կ'իջեցնէ, բուսցնելու համար բոլոր այն պտուղները, որոնցմով կը սնանիք. Բարձրեային հաւատար ոչ որ կայ. գիտէք դուք:

21. Եթէ կասկած ունիք այն զիրքին մասին, զոր մենք զրկեցինք մեր ծառային, դուք բերէք զլուխ մը որ նման ըլլայ այն զրքին պարունակածներուն. և եթէ անկեզ էք, համարձակեցէք Աստուծոյ զատ ուրիշ վկայ կանչել:

22. Եթէ չի կրցաք ընել այդ բանը, բնաւ չգիտի կրնաք ընել: Ուրեմն վախցէք այն կրակէն, որ մարդոցմէ և քարերէն պիտի սնանի, կրակ՝ որ անհաւատներուն համար պատրաստուած է:

23. Հաւատացեալներուն և բարիք դործողներուն իմաց ասէր որ պիտի բնակին այն պարտէզներուն մէջ ուր գետեր կը հոսին. երբ անոնք ճաշակին հոն բուսնող

պտուղները պիտի ըսեն. ահա՛ այն պտուղները, որոնցմով սնանք երկրի վրայ. բայց անոնք միայն երեւոյթով պիտի նմանին: Հոն պիտի գտնեն նաև մաքրագործուած կիներ (1): Այդ տեղ պիտի բնակին յաւիտեանս յաւիտենից:

24. Աստուած չի կարմրիք այնչափ ճանճ մը որչափ չքեղ պատկերներ իբր օրինակ բերելով: Հաւատացեալները զիտեն թէ իր խօսքը ճշմարիտ է, բայց անհաւատները կըսեն. ինչո՞ւ Աստուած ատանկ օրինակներով (առականերով) կը խօսի: Այս կերպով է որ անիկա կը մոլորեցնէ ոմանք և կ'ուզղէ միւսները: Բայց անիկա միայն ամբարիշտները կը մոլորեցնէ:

25. Անոնք որ կը խզեն Աստուծոյ դաշինքը, անոնք որ իր օրէնքները կը բռնարարեն և ինքզինքնին ապահանութեան կուտան, անոնք աստուածամերժներու կարգը պիտի դասուին:

26. Ինչո՞ւ չէք հաւատար Աստուծոյ. դուք մեռած էիք, անիկա ձեզի փեանք սուաւ. անիկա ձեր օրերը պիտի մարէ և կրկին պիտի վառէ ջահը: Դուք իրեն պիտի վերագառնաք:

27. Անիկա ստեղծեց ամէն ինչ որ կայ աշխարհի վրայ, որպէս զի գործածէք: Յետոյ իր ակնարկը դէպ ի հաստատութիւնը բարձրացնելով, կազմեց եօթը երկինքները. միայն ան է որուն գիտութիւնը կը չըջապատէ ամբողջ տիեզերքը:

28. Բու Աստուածդ կըսէ հրեշտակներուն. իմ փո-

(1) Մաքրագործուած կիներ բռնով պէտք է հասկնալ այն կիները որոնք ենթակոյ չեն բնաւ բնական արատներու, կոյսեր՝ որոնք սեւ աչքեր ունին, որոնք բնաւ չեն յղանար և զերծ են այն բոլոր պէտքերէն զորս կըզգանք աշխարհի վրայ, ի բաց առեալ օէրը: (ձեւալէսսին էլ Հասան)

խանորդս երկրի վրայ պիտի զրկեմ⁽¹⁾ : Երկնային ոգիները հարցուցին . պիտի զրկէք մարդ մը որ անօրէնութեան անձնատուր պիտի ըլլայ և արժէն պիտի թափէ , մինչ մինք պիտի փառաբանենք և դովենք դքեղ : Ես զխեմ , պատասխանեց Աստուած , այն՝ զոր դուք չէք զխեր :

29. Աստուած սորվեցուց Ադամին բոլոր արարածներուն անունները և զանոնք հրեշտակներուն աչքին առջև գնելով ըսաւ . տուէ՛ք ասոնց անունները , եթէ անկեզմ էք :

30. Գովեալ ըլլայ անունդ , պատասխանեցին երկնային ոգիները . մենք միայն քեզմէ բղխած ծանօթութիւններունք . զիտութիւնը և իմաստութիւնը քու ստորագիւներդ են :

31. Աստուած ըսաւ Ադամին . բոլոր ստեղծուած էակներուն անունը տուր անոնց , և երբ անիկա տուաւ անունները , Աստուած յարեց . ձեզի չըսի՞ թէ ես ծանօթ եմ երկինքի և երկրի գաղանիքներուն , ձեր հրապարակային և մասնաւոր գործերը յայտնի են ինծի :

32. Մենք չհրամայեցինք հրեշտակներուն , որպէս զի պաշտեն Ադամը . ու անոնք պաշտեցին : Գոռոզ Էպիլսը⁽²⁾ չհնազանդեցաւ , և անհաւատարիմներուն կարգը դասուեցաւ :

(1) Կ'ախարակէ Ադամին , զոր Աստուած զրկած էր աշխարհի վրայ , որպէս զի երկնային պատուէրները ուսուցանէ : (ձէլալէսսին)

(2) Մահմետական աստուածաբանները այնպէս ցոյց կուտան թէ ոգիները մարդոց և երկնային էակներուն մէջտեղը կը գտնուին : Էպիլս , այս հոյակապ հրեշտակը որ Աստուծոյ դէմ ընդվզեցաւ , այդ ոգիներուն հայրն էր . անոնք աշխարհի վրայ կը բնակէին Ադամի ստեղծումէն առաջ . բայց իրենց սփռնեցով աշխարհը պղծած ըլլալուն համար՝ Աստուած անոնց դէմ զրկեց հրեշտակները , որոնք արարեցին զանոնք կղզիները և լեռանց դադարները : (ձէլալէսսին)

33. Մենք ըսինք Ադամին . արքայութեան մէջ բռնակէ կնոջդ հետ և հոն բուսնող պտուղները կեր . ամէն բանի ցանկա , բայց մի մօտենար աս ծառին , գուցէ յանցաւոր ըլլաս :

34. Աստանան զանոնք օրինազանց ըրաւ և կորսընցունել տուաւ իրենց վիճակը : Մենք անոնց ըսինք . վար իջէք . դուք փոխադարձ թշնամիներ եղաք . աշխարհը պիտի ըլլայ ձեր բնակավայրը և սահմանը մինչեւ վերջը :

35. Աստուած Ադամին սորվեցուց թողութիւն խնդրելու եղանակը , անիկա մտիկ ըրաւ անոր զգլու մի ձայնին , որովհետեւ ողորմած և անյիշաչար է :

36. Մենք անոնց ըսինք . բոլորդ ալ արքայութենէն դուրս ելէք . փրկութեան ճամբան պիտի սորվեցնեմ ձեզի , ով որ հետեւի անոր , երկիւղէ և վիշտէ զերծ պիտի ըլլայ :

37. Չհաւատացողները և մեր վարդապետութիւնը տուութիւն համարողները երկնային բոցերուն ենթակայ պիտի ըլլան :

38. Ո՛վ Իսրայէլի զաւակներ . յիշեցէք ձեզի ըրած բարիքներս . պահեցէք ինձ հետ կնքած դաշինքնիդ , և ես ձերը պիտի պահեմ . յարգեցէք զիս , հաւատացէք իմ զըրկած գրքիս . անիկա կը հաստատէ ձեր սուրբ գիրքը . անոր հաւատ չընծայողներուն մէջ ատալիները մի՛ ըլլաք . իմ վարդապետութիւնս զձուձ շահերու համար մի՛ ապականէք . վասնցէ՛ք ինձմէ :

39. Ծշմարտութիւնը ստութեամբ մի՛ ծածկէք . մի՛ պահէք իր փայլը , երբ կը ճանչնաք զայն :

40. Աղօթք ըրէք , ողորմութիւն տուէք , զիս պաշտողներուն հետ երկրպագեցէք :

41. Արդարութիւնը հրամայած առնենիդ , պիտի մոռնա՞ք ձեր հոգին : Դուք կը կարգաք սուրբ գիրքը . ուրիմն չէ՛ք հատկապէս զայն :

42. Առանց վնասելու և աղօթքով օգնութիւն խնդրեցէք խոնարհամիտ մարդոց համար ընաւ ծանր բաներ չեն ասոնք :

43. Նաև անոնց համար որոնք կը խորհին թէ օր մը Աստուծոյ դատաստանին առջև պիտի ելլեն :

44. Իսրայէլի զաւակներ . յիշեցէք ձեզի ըրած բարիքներս . յիշեցէք թէ զձեզ բոլոր ազգերէն վեր բարձրացուցի :

45. Վախեցէք այն օրէն , երբ ոչ ոք ուրիշին տեղը պատասխան պիտի տայ , և երբ , ո՛չ բարեխօսութիւն , ո՛չ փոխարինութիւն և ո՛չ ալ ակնկալելիք օգնութիւն մը պիտի ըլլայ :

46. Մենք ձեզ փրկեցինք Փարաոնի ընտանիքէն և զձեզ ընկճող չարիքներէն . ձեր արու զաւակները կը սպաննէին և միայն էգերը կը խնայէին . ձեր Տիրոջ կողմէ զրկուած դառն փորձութիւն մըն էր այդ :

47. Ձեզի համար ճամբայ բացինք ծովին Ղուբերուն մէջէն , անդունդներէն փրկեցինք զձեզ , և դուք տեսաք որ Փարաոնին ընտանիքը խեղդուեցաւ ծովին մէջ :

48. Մինչ մենք Մովսէսի հետ դաշնադրութիւն կը կնքէինք , քառասուն գիշեր դուք հորթ կը պաշտէիք , և դուք պարտագանց եղաք :

49. Մենք ձեզի ներեցինք , որպէս զի զըջում յայտնէք մեզի :

50. Եւ Մովսէսին տուինք գիրք մը , պատուէրներով միասին , որպէս զի ձեր գործերուն կանոնագիրքը ըլլայ անիկա :

51. Մովսէս ըսաւ Իսրայէլացիներուն . Ո՛վ ժողովուրդս , ինչո՞ւ ապօրէնութեան մէջ կ'իյնաք հորթ պաշտելով . վերադարձէք ձեր Արարիչին . զոհուեցէք միմեանց համար . այս զոհողութիւնը իրեն աւելի

հաճելի պիտի ըլլայ . անիկա ձեզի պիտի ներէ , որովհետեւ զթած և անյիշաչար է :

52. Դուք պատասխանեցիք Մովսէսին . Մինչև որ բացէ ի բաց չտեսնենք զԱստուած , իրեն չպիտի հաւատանք : Կայծալը ձեզ շրջապատեց և ձեր դժբաղդութիւնը լուսաւորեց :

53. Մենք ձեզ կենդանացուցինք , որպէս զի դուք երախտապարտ ըլլաք :

54. Մենք ամպերը իջեցուցինք , որպէս զի ձեր վրայ չուք ըլլայ . ձեզի մանանայ և լորամարզի զրկեցինք և ըսինք . սնանկեցէք այն բարիքներով զորս ձեզի կը նուիրենք : Ձեր արտունջները միայն ձեզի վնասեցին :

55. Մենք ըսինք Իսրայէլի ժողովուրդին . այս քաղաքին մէջ մտէք . վայելեցէք այն բարիքները զորս հոն պիտի գտնէք ստատօրէն . հոն մտած ատեննիդ պաշտեցէք Տէրը . ըսէք՝ մեզի թողութիւն թող ըլլայ : Ձեր մեղքերը պիտի ներուին և արդարները մեր չնորհներով պիտի լեցուին :

56. Չարերը փոխեցին այս խօսքերը , և մենք իրենց վրայ իջեցուցինք երկինքի վրէժը , որովհետեւ անոնք ոճրագործներ էին :

57. Մովսէս ջուր խնդրեց իր ժողովուրդին ծարաւը անցընելու համար , և մենք իրեն հրամայեցինք իր գաւազանը ժայռին զարնել . տասներկու աղբիւրներ բղխեցան . ամէն մարդ հասկցաւ թէ ո՛ւրտեղէն իր ծարաւը պիտի անցընէ : Մենք ըսինք Իսրայէլացիներուն . կերէք և խըմեցէք ինչ որ կուտայ ձեզի Աստուծոյ առատաձեռնութիւնը . երբէք պարտազանց մի՛ ըլլաք և աշխարհը մի՛ պղծէք ձեր ոճիրներով :

58. Ժողովուրդը գոչեց . Ո՛վ Մովսէս , միակ սընունդ մը չի բաւեր մեզի . հայցէ Աստուծմէ , որ ձիթա-

պըտուզ, վարունգ, սխտոր, ոսպ և սոխ բուսցնէ: Մովսէս պատասխանեց. Կուզէ՞ք լաւագոյն վիճակ մը ունենալ, վերադարձէք Եգիպտոս, ու հոն պիտի գրտնէք ձեր ուղածը: Ստորնացումը և աղքատութիւնը իրենց բաժին ինկաւ: Երկիրքի բարկութիւնը ծանրացաւ իրենց վրայ, որովհետեւ անոնք բնաւ չի հաւատացին իր հրաշքներուն, և անարգար կերպով սպաննեցին մարգարէները. անոնք ըմբոստներ և պարտադանցներ եղան:

59. Անտարակոյս, Իսլամները, Հրէաները, Քրիստոնեաները և Սարէացիները (կոստալաշ), որոնք Աստուծոյ և վերջին դատաստանին կը հաւատան, և որոնք բարիք կը գործեն, իր ձեռքերէն պիտի ստանան վարձատրութիւնը. անոնք երկիրէ և չարչարանքէ զերծ պիտի ըլլան:

60. Երբ մենք բնդունեցինք ձեր դաշինքը և ձեր գլուխին վերեւ բարձրացուցինք Սինա լեռը, ըսինք. երախտագիրտութեամբ բնդունեցէք մեր օրէնքները, և պահեցէք անոնց յիշատակը, որպէս զի երկիրդ ճամբուն մէջ ընթանաք:

61. Բայց քիչ վերջ մոլորութեան մէջ ինկաք, և եթէ աստուածային գութը չըլլար, ձեր կորուստը անկասկած էր. դուք կը ճանչնաք ձեր մէջէն անոնք որ օրինադանց եղան չարաթ օրը, որով մենք զանոնք դժնէտեսի կապիկներու փոխեցինք (1):

62. Անոնք օրինակ եղան իրենց ժամանակակիցներուն, ասպագայ սերունդներուն և անոնց՝ որոնք կ'երկնչին:

(1) Ապ-իււ-Ֆէտա կը հաղորդէ որ, Իսլամները կը հաւատան թէ կարմիր Ծովին եզերքը հաստատուած Այլա քողաքին բնակիչներուն մէկ մասը շարաթ օրը տնն բռնել քարոզելուն համար, Գաւթ գանձը անհիծեց և կապիկի վերածեց. 3 օր ոչս վիճակին մէջ մնացին. յետոյ բռնու փոթ օրիկ մը զանոնք ծովը թափեց:

63. Մովսէս ըսաւ Իսրայէլացիներուն. Աստուած ձեզի կը հրամայէ կով մը մատաղ ընել իրեն. բայց անոնք պատասխանեցին. դուն մեր գիւրախարութիւնը չարաշար գործածել կ'ուզես: Մովսէս ըսաւ. ես կը դառնամ Աստուծոյ, որպէս զի անմիտներուն կարգը չի գառուիմ: Խնդրէ՛ Աստուծմէ, յարեցին Իսրայէլացիները, որ մեզի յայտնէ թէ ի՞նչ տեսակ կով մը պէտք է մատաղ ընենք իրեն: Մարգարէն պատասխանեց. ո՛չ ձեր ըլլայ ո՛չ մատղաչ, այլ միջին տարիք ունենայ. ձեզի տըրուած հրամանը գործադրեցէք:

64. Իսրայէլի ժողովուրդը շարունակեց ըսել. ինչոքէ Աստուծմէ և իմացուր թէ ի՞նչ գոյն պէտք է ունենայ կովը: Մովսէս պատասխանեց. թող ըլլայ բայց դեզին գոյնով և ակնահաճոյ:

65. Խնդրէ Աստուծմէ որ աւելի որոշակի ցոյց տայ իր ուղած մատաղին նկատմամբ. մեր կովերը իրարու կը նմանին, և եթէ Աստուած ուզէ, ցոյց պիտի տայ թէ ո՞րը ընտրելու ենք:

66. Եւր կովը պէտք չէ ծառայած ըլլայ հողը հերկելու, հունձքերը ջրելու. անիկա արուի մերձեցումը կրած պէտք չէ ըլլայ. անո՛ւ այս է Տէրոջը պատուէրը: Այն ստուն ժողովուրդը գոչեց. հիմա մեզի ճշմարտութիւնը ըսիր: Ու անոնք, անհնազանդ ըլլալու քիչ մնացած, կով մը մատաղ ըրին:

67. Երբ դուք մարդ մը սարմնեցիք, և այդ սարմնութիւնը վէճի դուռ բացաւ ձեր մէջը, Աստուած ձեր ծածկածը երեւան հանեց:

68. Մենք հրամայեցինք որ կովին անդամներէն մէկովը սպաննային գարնէք. այս կերպով է որ Աստուած յարութիւն կուտայ մեռեալներուն և ձեր առջեւ կը շող-

չողացնէ իր հրաշքները, որպէս զի հասկնաք ⁽¹⁾ :

69. Այս հրաշքէն ետք ձեր սիրտերը քարէն աւելի կարծր եղան. որովհետեւ Բարձրեային ձայնէն ժայռը ձեղքուեցաւ և կիսարաց կողերէն զետեր սկսան հոսիլ : Բայց Ամենակարողը ուշադիր կը նայի ձեր ըրածներուն :

70. Ո՛վ Իսլամներ, կը կարծէ՞ք որ Հրէաները ձեր հաւատարը ունենան. մինչ անոնք Աստուծոյ խօսքը մտիկ կընէին, իրենց մէջէն մաս մը խեղաթիւրեց անոր իմաստը, զայն հասկնալէ ետք. և անոնք գիտէին այս բանը :

71. Հաւատացեալներուն քով անոնք կը պարծենան իրենց կրօնքով. բայց երբ իրենք իրենց կըլլան, կըսեն. միթէ մենք կրնանք Իսլամներուն պատմել ինչ որ Աստուած յայտնած է մեզի, որպէս զի մեզի հետ վիճարանին անոր առջեւը. միթէ մենք չե՞նք տեսներ այս բանին հետեւանքները :

72. Ուրեմն անոնք չե՞ն գիտեր թէ Բարձրեայը կը հասկնայ իրենց ծածկածը ինչպէս յայտնածը :

73. Անոնց մէջէն, ուամիկը միայն աւանդութեամբ կը ձանձնայ Հնդամատեանը. միայն կոյր հաւատք մը ունի. բայց վա՛յ անոնց որ զայն գրեցին իրենց ասպականարար

(1) Մեծահարուստ Իսրայէլացի մը սպաննուած էր. անոր ազգականները Մովսէսին առջեւ տարին ենթագրեալ սպաննիչները, որոնք կ'ուրանային. վկայ չկար. ճշմարտութիւնը երեւան հասնել զժուռար էր. այն ատեն Աստուած հրամայեց կով մը մերթել մատնաւոր պայմաններու տակ. մատաղին լեզուն դպցուցին սպանեալին դիակին, որ կեանք առաւ, ոտքի ելաւ, զինքը սպաննողին անունը տուաւ և կրկին մեռաւ : Այս զրոյցը Արարները քաղած են շնորհամատեանէն, որուն մէջ Աստուած կը հրամայէ մատաղ ընել կարմրորակ և լուծ չկրած չափահաս կով մը, որուն դիակը կ'այրուէր և աճիւնը ջուրի մէջ խառնուելով կը գործածուէր երբ մտքագործիչ :

ձեռքովը, անով ողորմելի գուժար մը չահելու համար : Ահաւասիկ Աստուծոյ գիրքը, վայ անոնց որ զրամ ստանալու համար գրեցին զայն :

74. Անոնք կըսեն. մենք սահմանափակ թուով օրեր միայն դժոխքի բոցերուն պիտի ենթարկուինք : Պատասխանէ իրենց. Աստուած ատանկ խոստում մը տուա՞ւ ձեզի. արդեօք իր խոստումը ետ չպիտի առնէ բնաւ, կամ արդեօք ձեր չգիտցած բաներուն վրայ չե՞ որ կը խօսիք զուք :

75. Անտարակոյս, անոնք որ միայն գէշ գործեր ըրած են, և մեղքերով չըջապատուած են, անոնք յաւիտեանս պիտի ենթարկուին դժոխքի կրակներուն :

76. Ընդհակառակը, հաւատացեալները որոնք բարիք կը գործեն, արքայութեան մէջ պիտի բնակին յաւիտեանս յաւիտենից :

77. Երբ մենք դաշինք կնքեցինք Իսրայէլի զաւակներուն հետ, անոնց ըսինք. միակ Աստուած մը պաշտեցէք. ձեր հայրերուն, ազգականներուն, որբերուն և աղքատներուն բարիք ըրէք. բոլոր մարդոց հետ մարդկութեամբ վարուեցէք. աղօթք ըրէք. ողորմութիւն տուէք. բայց, ի բաց տուեալ ձեր մէջէն սակաւաթիւ մաս մը, դուք հետեւեցաք այս պատուէրներուն և սխալ ճամբէ գացիք :

78. Երբ ձեզի հետ դաշինք կնքեցինք, ձեր եղբայրներուն արիւնը բնաւ չի թափելու և անոնց ժառանգութիւնները չգրաւելու համար, դուք վաւերացուցիք այս դաշինքը և վկայ եղաք :

79. Բայց յետոյ ձեր եղբայրները կոտորեցիք. զանոնք իրենց կալուածներէն վռնտեցիք, իրենց ասպատարաններուն մէջ փոխադրեցիք պատերազմը և անարդա-

րութիւնը : Երբ ձեզի գերիներ ներկայանան , դուք զանոնք վերստին կը գնէք . բայց ձեզի արգիլուած էր թըշնամութեամբ վարուել անոնց հետ . ուրեմն դուք կը հաւատար օրէնքի մէկ մասին միայն , և միւսները կը մերժէք . այս ընթացքին պատիժը ի՞նչ պիտի ըլլայ . աշխարհի վրայ խայտատակութիւն և վերջին դատաստանի օրը՝ չարչարանք , որովհետեւ Աստուած բնաւ անտարբեր աչքով չի դիտեր ձեր գործերը :

80. Անա այս է վիճակը անոնց որ հանդերձեալ կեանքը զոհեցին աշխարհային կեանքին . բայց իրենց սպասող պատիժը բնաւ չպիտի մեղմանայ , և անոնք յոյսի աղբիւր մը չպիտի ունենան :

81. Մենք Մովսէսին տուինք Հնդամտտեանը . անկէ ետք զրկեցինք Աստուծոյ պատուիրակները . Մարիամի որդի Յիսուսին չորհեցինք հրաշք գործելու կարողութիւնը . մենք զայն զօրացուցինք սրբութեան ոգիով ⁽¹⁾ : Ամէն անգամ որ Բարձրեային պատուիրակները ձեզի բերեն վարդապետութիւն մը , զոր ձեր ապականած սիրտերը մերժեն , դուք դոտողարար դէմ պիտի դնէք , և զայն ս՞ուտ պիտի հռչակէք . ուրիշները պիտի կոտորէք :

82. Անոնք ըսին . մեր սրտերը անթլիտտ են . Աստուած զանոնք անիծեց՝ խաբիբայ ըլլալուն համար . ո՛հ , որքան փոքր է թիւը հաւատացեալներուն :

83. Աստուած անոնց զրկեց Գուրանը հաստատելու համար իրենց նուիրական մատեանը (անկէ առաջ անոնք երկինքի օդնութիւնը կը հայցէին անհաւատներուն դէմ) . Բայց անոնք այդ զիրքը ընդունելէն ետքն ալ մերժեցին

(1) Սրբութեան ոգի ընելով իսլամ աստուածաբանները կը հասկնան Գարբիէլ հրեշտակապետը :

անոր հաւատ ընծայել , թէեւ անոնց ըսուած էր նախապէս թէ այդպէս զիրք մը պիտի ընդունին . բայց Աստուած անէծքով պատժեց անհաւատները :

84. Անոնք թշուառարար ծախած են իրենց հողին անշահ գումարի մը փոխարէն . անոնք բնաւ չեն հաւատար , երկինքէն զրկուածին , որովհետեւ նախանձոտ են . Աստուած չորո՞ ըրաւ զրկելու զիրք մը իր ծառաներէն անոր՝ որ իրեն հաճոյ եղաւ ընտրել : Անոնք Աստուծոյ բարկութիւնը շարունակ իրենց վրայ կը հրաւիրեն . բայց ամբարիշտները նախատալից տանջանքներ պիտի կրեն :

85. Երբոր իրենց հարցնէք . կը հաւատաս՞ք այն բանին զոր Աստուած զրկեց երկինքէն . անոնք կը պատասխանեն . մենք կը հաւատանք այն մատեանին զոր ընդունեցինք , բայց կը մերժեն ընդունիլ այն ճշմարիտ զիրքը որ անկէ ետքը եկաւ , իրենց նուիրական մատեանին վրայ կնիք մը գնելու համար : Ըսէք իրենց . ինչո՞ւ սպաննեցիք Աստուծոյ մարգարէները , եթէ անոնց կը հաւատայիք :

86. Մովսէս ձեզի երեւաց հրաշքներով , բայց դուք ամբարիշտ ըլլանուդ համար հորթ պաշտեցիք :

87. Երբ ձեզի հետ գաշինք կնքեցինք , և Սինա լեռան վրայ բարձրացանք , սա բառերը արտասանեցինք . մեր օրէնքները ետանդով ընդունեցէք . անսացէք անոնց : Ժողովուրդը պատասխանեց . քեզ լսեցինք , բայց չպիտի հնազանդինք քեզի : Ամբարիշտները իրենց սրտին մէջ տակաւին կը պաշտէին իրենց շինած հորթը : Ըսէ՛ տանոնց . ձեր հաւատարք , եթէ երբէք ունիք , ձեզի գէշ թեւադրութիւններ կրնէ :

88. Ըսէ՛ իրենց . եթէ ճիշդ է որ արքայութեան մէջ առանձին բնակավայր մը ունիք , միւս մահկանացուներէն անշտտ , համարձակեցէք մահուան ցանկալ :

89. Անոնք երբէք չպիտի ցանկան այս բանին . իրենց ոճիրները կ'անաբեկեցնէ զիրենք, և Աստուած կը ճանչնայ չարագործները :

90. Դուն պիտի տեսնես որ անոնք աւելի յարած են կեանքին, քան մարդոց մնացեալ մասը, քան նոյն ինքն կռապաշտները . իրենցմէ ամանք պիտի ուզէին հազար տարի ապրել . բայց եթէ այսքան ալ երկար ապրին, դարձեալ չպիտի կարենան ճողոպրել այն տանջանքներէն որոնք կըսպասեն իրենց, որովհետեւ Աստուած կը տեսնէ անոնց արարքները :

91. Ըսէ՛ . ո՞վ պիտի ինքզինքը թշնամի հոչակէ Գարբիէլին, որ, Աստուծոյ թողտուութեամբ քու սրտիդ վրայ զեռեղեց Գուրանը, անկէ առաջ արուած նուիրական մատեանները հաստատելու համար, և որպէս զի անիկա ըլլայ հաւատքին օրինադիրքը և հաւատացեալները երջանիկ ընէ :

92. Ան, որ թշնամի է Աստուծոյ, իր հրեշտակներուն, իր պաշտօնեաներուն, Գարբիէլի և Միքայէլի, Աստուած ալ իրեն թշնամի պիտի ըլլայ, որովհետեւ անիկա կ'առէ օրինադանցները :

93. Մենք քեզի զրկեցինք աչքազու նշաններ . միայն չարամիտները պիտի մերժեն անոնց հաւատալ :

94. Ամէն անգամ որ Աստուծոյ հետ դաշինք մը կընքեն, իրենց մէկ մասը չընդունիր . մեծ մասը հաւատ չունի :

95. Երբ Աստուծոյ պատգամաւորը իրենց մէջ երեւցաւ, իրենց մատեանին ճշգրտութիւնը վաւերացնելու համար, իրենցմէ մաս մը արհամարհանքով մէկ կողմ նետեց աստուածային զիրքը, իբր թէ ընտել ճանչցած չլլար զայն :

96. Անոնք հետեւեցան այն բանին, զոր աստանան

մտադրած էր Սողոմոնի դէմ ⁽¹⁾ . Սողոմոն իրաւացի էր, և աստանան անհաւատարիմ . անիկա մարդոց կ'ուսուցանէր մոգութիւն և գիտութիւնը երկու հրեշտակներուն, Հարութ և Մարութ ⁽²⁾, որոնք դատապարտուած էին Բաբելոնի մէջ ապրելու . ասոնք իրենց ուսումը ունէ մէկուն հաղորդելէ առաջ, կըսէին անոր . մենք փորձութիւնն ենք, զգոյշ կեցիր որ անհաւատարիմ չըլլաս : Անոնք կը սորվեցնէին թէ ի՛նչ է տարբերութիւնը մարդուն և կնոջ միջեւ, և առանց Աստուծոյ կամքին չէին կրնար վլասել . բայց անոնք կը սորվեցնէին միայն այն բանը որ վլասակար է, և ո՛չ թէ այն՝ որ օգտակար : Անոնք գիտէին, թէ ան որ մոգութեան զիրքերը գնած է, ապագայ կեանքին մէջ տեղ չունի . անոնք, թշուառական առեւտուր մը ընելով իրենց հողիները ծախեցին . եթէ գիտնային :

(1) Եսեկա հետեւեալ կերպով կը մեկնաբանէ այս հատուածը . աստանաները կախարդական գիրքեր գրած էին և զանոնք թաղած էին Սողոմոնի գահին տակը . անոր մահէն վերջ հոնկէ հանեցին և ուզեցին հաւատացնել Սողոմոնի բարեկամներուն, թէ անոնց միջոցով էր որ անիկա կը հրամայէր ոգիներուն և հովերուն . այս հնաբըր ապարդիւն մնաց, բայց ժողովուրդը հաւատաց իրենց և մոգութեան գիրքերը գնաց :

(2) Էլ Հասան կը մեկնաբանէ թէ Հարութ և Մարութ, հրեշտակներուն մէջէն ընտրուելով զրկուած էին Բաբելոն, աշխարհի վրայ արդարութիւն ի գործ դնելու համար . անոնք մահկանացուները արդարութեամբ դատեցին մինչեւ այն ժամանակը, երբ Աստղիկ, իր գեղեցկութեան ամենէն անթերի վիճակին մէջ, եկաւ անոնց առջև իր դատը պաշտպանել ընդդէմ իր ամուսնոյն : Երկու հրեշտակները Աստղիկի հրաշալի գեղեցկութենէն շլացած, անոր ցանկացին և իրենց ցանկութիւնը յայտնեցին չաստուածուհիին : Աստղիկ յանկարծ թուաւ . յանցապարտ հրեշտակները երկինքէն աքսորուելով, դատապարտուեցան իրենց ոճիրը քաւելու Բաբելոնի մէջ, մինչեւ յարութեան օրը :

97. Աստուծոյ հաւատքը և Եւկիւզը լաւագոյն վարձաբութիւնը պիտի ընծայէր իրենց. Եթէ գիտնային:

98. Ո՛վ հաւատացեալներ. մի՛ ըսէք ընաւ՝ մեզի նայէ. այլ ըսէք՝ քու ակնարկդ մեր վրայ խոնարհեցուր: Լսեցէք. անհաւատները ահաւոր տանջանքներու պիտի ենթարկուին:

99. Կոպաչաները, Քրիստոնեաները և անհաւատ Հրէաները պիտի ուզէին որ Աստուած ձեզի ո՛չ մէկ չնորհի արժանացնէր. բայց անիկա իր ողորմածութիւնը ըստ կամս կը յայտնէ, ու իր բարեարտութիւնը անասման է:

100. Եթէ Քուրանի մէկ հատուածը ղեղչէինք, կամ Եթէ անոր յիշատակը սրտիդ վրայէն ջնջէինք, ուրիշ լաւագոյն կամ նման հատուած մը պիտի տայինք քեզի: Դուն չե՞ս գիտեր թէ Բարձրեային իշխանութիւնը կը տարածուի ամբողջ աիեզերքին վրայ:

101. Դուն չե՞ս գիտեր թէ Աստուած երկինքի ու երկրի թագաւորն է, և թէ դուք իրմէ միայն օգնութիւն պէտք է ակնկալէք:

102. Ձեր Մարգարէին պիտի հարցնէք այն բանը զոր Հրէաները Մովսէսին հարցուցին (1): Ան որ իր հաւատքը կը փոխէ անհաւատութեան մէջ իշխալու համար, կոյր է:

103. Շատ Հրէաներ և Քրիստոնեաներ, նախանձէ զրդուած, ուղեցին զձեզ հեռացնել ձեր հաւատքէն և անհաւատ դարձնել զձեզ, երբ տեսան որ ճշմարտութիւնը կը փայլի: Փախէք անոնցմէ և ներեցէք անոնց, մինչեւ որ հրահանգ ստանաք Բարձրեայէն, որուն զօրութիւնը անասման է:

(1) Հրէաները Մովսէսին ըսին որ՝ Թող իրենց աչքին առջեւ տեսանելի ընէ Աստուածը:

104. Այոթք ըրէք, ողորմութիւն տուէք, Աստուած պիտի հատուցանէ ձեր ըրած բարիքը, որովհետեւ անիկա կը տեսնէ ձեր գործերը:

105. Հրէաները և Քրիստոնեաները կը պարծենան որ միայն իրենք պիտի մտնեն արքայութիւնէն ներս. սա է իրենց փափաքը: Ըսէք իրենց. Եթէ անկեղծ էք, ըսածնիդ ապացուցէք:

106. Ով որ ամբողջովին Աստուծոյ կը նուիրուի, և բարիք կը գործէ, Աստուծմէ պիտի վարձատրուի, և երկուզէ ու չարչարանքէ զերժ պիտի ըլլայ:

107. Հրէաները կը հաւաստեն թէ Քրիստոնեաներուն հաւատքը սեւէ հիմ չունի. միեւնոյն առարկութիւնը Քրիստոնեաները իրենք կընեն. և սակայն երկուքն ալ կարգացած են նուիրական գիրքերը. կոպաչաները, ուրոնք անձանթ են ասոնց վիճարանութեան, միեւնոյն լեզուն կը գործածեն: Երկնային Աստուած, վերջին դատաստանի օրը, պիտի դատէ զանոնք:

108. Ի՞նչ կայ աւելի յանցապարտ, քան արգիլել որ մարդիկ Տիրոջը տաճարէն ներս մտնեն. անոնք կ'ուզեն իր անունին յիշատակը ջնջել. ի՞նչ կայ աւելի ամբարիշտ՝ քան ջանալ որ տաճարը կործանի. անոնք պէտք է դողդոջելով մտնեն հոն. այս աշխարհին մէջ անոնք նախաախնքի պիտի ենթարկուին, իսկ միւս աշխարհին մէջ՝ ամենախիստ չարչարանքներու:

109. Արեւելքը և Արեւմուտքը կը պատկանին Աստուծոյ. ձեր նայուածքները ո՛ր կողմ ալ ուղղէք, իր գէմքին պիտի հանդիպիք. անիկա իր անհունութեամբ և գիտութեամբը լեցուցած է աիեզերքը:

110. Քրիստոնեաները կըսեն՝ Աստուած միակ որդի մը ունի. հետո՛ւ իրմէ այս նախաախնքը, որովհետեւ ա-

մէն ինչ որ կայ երկիրքի և երկրի վրայ, Աստուծոյ կը պատկանի. բոլոր էակները իր ձայնին կը հնազանդին:

111. Անիկա կազմած է երկիրքը և երկիրը. եթէ ուզէ բան մը կերտել՝ կըսէ. եղիցի, և կըլլայ:

112. Տգէտները կըսեն. եթէ Աստուած մեզի չի խօսի, կամ եթէ մեզի հրաշք մը չցուցնես, մենք բնաւ չպիտի հաւատանք: Իրենց հայրերն ալ այսպէս կը խօսէին. աւնոց սրտերը յար և նման են: Մեր ցոյց տուած հրաշքները բաւական են հաւատք ունեցողներուն համար:

113. Մենք քեզ զրկեցինք ճշմարտութեան հետ, որպէս զի քու միջոցովդ հազորդներք մեր խոստումները և մեր սպասանալիքները. քեզի սեւէ հարցում չպիտի ուղղուի անոնց նկատմամբ, որոնք դժոխքին մէջ պիտի դահալիժուին:

114. Հրէաները և Քրիստոնեաները միայն այն ատեն քեզ պիտի գնահատեն, երբ իրենց հաւատքը ընդունիս: Ըսէ՛ անոնց որ Աստուծոյ վարդապետութիւնը ճշմարիտ է: Եթէ իրենց բաղձանքներուն գոհացում տաս, քեզի եղած յայտնութիւններէն ետք, այլ եւս ո՛վ պիտի պաշտպանէ զքեզ՝ Ամենակարողին քով:

115. Անոնք, որոնց տուինք Քուրանը, և որոնք կը կարդան իր ճշմարիտ վարդապետութիւնը, հաւատք ունին. իսկ հաւատացողները աստուածամերժներու կարգը պիտի դատուին:

116. Ո՛վ Իսրայէլի զաւակներ. յիշեցէք այն բարիքները որոնցմով սղոզեցի զձեզ. յիշեցէք որ զձեզ բոլոր ազգերէն աւելի վեր բարձրացուցի:

117. Վախեցէք այն օրը, երբ ոչ ոք ուրիշին համար պատասխան պիտի տայ, երբ ո՛չ փոխարինութիւն, ո՛չ բարեխօսութիւն և ոչ ալ ակնկալելիք օգնութիւն մը պիտի ըլլայ:

118. Աստուած Աբրահամը փորձեց, և Աբրահամ արդար գտնուեցաւ: Աստուած ըսաւ անոր. զքեզ ժողովուրդներու պէտ պիտի կարգեմ: Աբրահամ պատասխանեց. այս չնորհը իմ ժառանգորդներուս ալ ըրէ: Իմ դաշինքիս մէջ, յարեց Աստուած, չարերը չեն մտներ բնաւ:

119. Մենք հաստատեցինք նուիրական տունը, որպէս զի հոն՝ իբր ասրաստան՝ հաւաքուին ժողովուրդները: Աբրահամի բնակած տեղը աղօթավայր մը պիտի ըլլայ: Աբրահամին և Իսմայէլին հետ դաշինք կնքեցինք⁽¹⁾: Մաքրեցէք իմ տաճարս զայն չըջապատող կուռքերէն, ներսը զետեղուածներէն և զանոնք պաշտողներէն⁽²⁾:

120. Աբրահամ սա աղօթքը ուղղեց Աստուծոյ. Տէ՛ր, այս երկրին մէջ տեւական հաւատք մը հաստատէ. քու շնորհներդ թափէ այն ժողովուրդին վրայ, որ պիտի հաւատայ միակ Աստուծոյ և վերջին դատաստանի օրին: Աստուած պատասխանեց. իմ շնորհներս մինչեւ անհաւատներուն վրայ պիտի տարածեմ. բայց անոնց վայելքը ժամանակաւոր պիտի ըլլայ: Անոնք բոցերուն մէջ իյնալու պիտի դատապարտուին և իրենց վերջը անաւոր պիտի ըլլայ:

121. Երբ Աբրահամ և Իսմայէլ այս տաճարին հիմը

(1) Քաղիմիւրքի կատարած թարգմանութեան մէջ ըսուած է՝ «սա պատուէրը տուինք:»

(2) Մաքրեցէք իմ տաճարս՝ անոր համար կըսէ, որովհետեւ Աբրահամի և Իսմայէլի յաջորդները միակ Աստուծոյ մը գաղափարը կորսնցուցին. անոնք դեռ կը յարգէին Մէքքէի տաճարը, իբրեւ գործը՝ այս երկու նահապետներուն. բայց կուռքեր զետեղած էին մէջն ու դուրսը: Մուհամմէտ զանոնք տապալեց և միակ Աստուծոյ մը պաշտամունքը հաստատեց:

ղրին, աչքերնին երկինք բարձրացուցած՝ գոչեցին. Ո՛վ Աստուած, գերազոյն իմացականութիւն, հաճէ ընդունիլ այս նուիրական բնակարանը: (1)

122. Տուր որ, ո՛վ Տէր, ձշմարիտ միւսիւլմաններ ըլլանք (2). տուր որ մեր սերունդը քու հաւատքիդ յարած ըլլայ: մեր նուիրական պարտականութիւնները սորվեցուր մեզի: քու ակնարկդ զիջանէ մեր վրայ դարձնել. դուն գլթած և անյիշաչար ես:

123. Անոնց աղգէն մարգարէ մը զրկէ (3) որպէս զի իրենց յայտնէ քու սքանչելիքներդ, որ սորվեցնէ Գու-

(1) Մէքքէի Տաճարին հիմնարկէքը յայտնի չէ թէ ե՛րբ կա- տարուած է: Մահճատականները նուիրական պատմութիւններ կը հիւսեն այդ հիմնարկէքին շուրջ: Արար պատմագիրներ կըսեն թէ Քաապան, այսինքն՝ Բառակուսի տունը, զոր հրեշտակները երկինքէն բերած էին, Մէքքէի մէջ գետեղուեցաւ. հրեշտակ- ները հոն կուգային իրենց պաշտամունքը կատարելու՝ Ադամի ծնունդէն 2000 տարի առաջ. Ադամ քառասուն անգամ ուխտի գացեր է հոն՝ Հնդկաստանի խորերէն: Երբ Աստուած ջրհեղեղը յառաջ բերաւ, նուիրական Տունը չորրորդ երկինքը բարձրացու- ցեր է: Աւելի ուշ, հրեշտակ մը Աբրահամին և Իսմայէլին բերեր է անոր յատակագիծը, որուն վրայ անոնք շինեցին Հարէմի Տա- ճարը. մինչ անոր շինութեանը կ'աշխատէին, Գաբրիէլ երկինքէն բերեր է հաշակաւոր սեւ քարը, որ այնքան նուիրական է իսլամ- ներուն համար: Սկիզբները այդ քարը ձերմակ յակինթէ էր, բայց կին մը՝ որ մտքբազործուած չէր, այդ քարին դպած ըլլալով, իր փայլը կորսնցուց և սեւցաւ:

(2) Միւսիւլման կուգոյ արարերէն մեայէմուն բառէն, որ կը նշանակէ Աստուծոյ նուիրուած. բառին իսկական նշա- նակութիւնը այս է, և հոս ալ այդ առումով դրուած է: Բառին իմաստը հետզհետէ ընդարձակուած է և այսօր միւսիւլման կը կոչ- ունին բոլոր անոնք որ Մուհամմէտի կրօնքին կը հետեւին:

(3) Բագիմիրսքի կըսէ՝ «Մարգարէ մը հանէ»

բանը (1) և իմաստութիւնը, և զանոնք մաքրագործէ: Գուն զօրեզ և իմաստուն ես:

124. Ո՛վ պիտի մերժէ Աբրահամի կրօնքը. միայն անմիտ մարդը. անիկա այս աշխարհի մէջ մեր ընտրեալն է, և միւս աշխարհին մէջ արգարներուն կարգը պիտի դատուի:

125. Երբ Աստուած ըսաւ անոր՝ ընդունէ՛ իսլամու- թիւնը (2), Աբրահամ պատասխանեց. — ես օրհեղեբքի վեհապետին դաւանանքը ընդունած եմ:

126. Աբրահամ և Յակոբ հրամայեցին որ իրենց սե- րունդը այդ հաւատքին հետեւի. — ո՛վ իմ զաւակներս, ըսաւ Յակոբ, Աստուած կրօնք մը ընտրեց ձեզի համար, մինչև ձեր մահը անոր հաւատարիմ մնացէք:

127. Գուք ներկայ էիք, երբ մահը եկաւ այցելել Յակոբին: Անիկա ըսաւ իր զաւակներուն. — իմ մահէս վերջ ի՛նչ պիտի պաշտէք: Անոնք պատասխանեցին. — մենք պիտի պաշտենք քու Աստուածդ, քու հայրերուդ, Աբրահամի, Իսմայէլի և Յակոբի Աստուածը, միակ Աստ- ուածը. մենք հաւատարիմ միւսիւլմաններ պիտի ըլլանք:

128. Անոնք այլ ևս չկան. իրենց հետ տարին գոր- ձերնուն պարգևը. անոնց պէս դուք ալ ձերինը պիտի տանիք, և անոնց ըրածին համար ձեզմէ հաշիւ չպիտի պահանջուի բնաւ:

(1) Գուրամ, արարերէն Քրաա բառէն կուգոյ և կը նշա- նակէ «այն՝ զոր պէտք է կարգալ»: Գուրանին կըսեն նաեւ էլ Քիթապ (Գիրքը), Քիթապը Ալլահ (Աստուծոյ Գիրքը), Քիթապը Ազիզ (Նուիրական Գիրքը), և այլն, և այլն:

(2) «Իսլամութիւնն ընդունիլ»ը այստեղ պէտք է առնել «Աստուծոյ յանձնել ինքզինքը» ի իմաստով:

129. Հրէաները և Քրիստոնեաները կրօնն. — մեր հաւատքը ընդունեցէք, եթէ կ'ուզէք փրկութեան ճամբուն մէջ մտնել: Անոնց պատասխանեցէք. — մենք պիտի հետեւինք Արքահամի ճշմարիտ հաւատքին, որ մերժեց կուռքերուն առջև խունկ ծխել և միակ Աստուած մը պաշտեց:

130. Ըսէ՛ք. — մենք կը հաւատանք Աստուծոյ, մեզի զրկուած Գիրքին, Արքահամի, Իսմայէլի, Իսահակի և Յակոբի և տասներկու ցեղերուն եղած յայտնութեանց: Մենք կը հաւատանք Մովսէսի, Յիսուսի և մարգարէներուն վարդապետութեանց. մենք անոնց միջև ունէ տարբերութիւն չենք դնել և մենք միւսիւմաներ ենք (1):

131. Եթէ Քրիստոնեաները և Հրէաները ձեզ հետ նոյն հաւատքը ունին, նոյն (չիտակ) ճամբուն մէջ կը գտնուին. եթէ անկէ հեռանան, հերձուածող պիտի ըլլան. բայց Աստուած քեզի ոյժ պիտի տայ անոնց դէմ մարտնչելու համար, որովհետեւ ամէն բան կը լսէ և կը հասկնայ:

132. Մեր կրօնքը երկինքէն իջած է, և մենք հաւատարիմ կը մնանք անոր: Աստուծմէ աւելի իրաւունք ունեցող մը կա՞յ մարդոց կրօնք մը տալու:

133. Ըսէ անոնց. — մեզի հետ պիտի վիճարանի՞ք Աստուծոյ մասին. անիկա ձեր ալ, մեր ալ տէրն է. մենք ալ արարքներ գործած ենք, դուք ալ. բայց մեր հաւատքը մարութ է:

134. Կրնա՞ք բսել որ Արքահամ, Իսմայէլ, Իսահակ, Յակոբ և Իսրայէլի 12 ցեղերը հրէայ կամ քրիստոնեայ էին: Պատասխանէ. — դուք Աստուծմէ աւելի իմաստուն էք. կա՞յ աւելի ոճրապարտ բան մը քան Աստուծոյ խօսքը

(1) Այսինքն՝ ինքզինքնիստ Աստուծոյ կը յանձնենք:

ծածկելը. միթէ անիկա անուշադրութեամբ կը զիտէ մարդոց արարքները: (1)

135. Այն սերունդները անհետացան. իրենց գործերը կը մնան սակայն, ինչպէս ձեր արարքները ձեզի պիտի մնան: Անոնց ըրածին հաշիւը դուք չպիտի տաք:

136. Անմիաները պիտի հարցնեն. — ինչո՞ւ Մուհամմէտ փոխեց այն տեղը, ուր կ'ուզէր իր աղօթքը: Պատասխանէ. — Արեւելքը և Արեւմուտքը Աստուծոյ կը պատկանին, անիկա իր ուղածները չիտակ ճամբէն կ'առաջնորդէ:

137. Ո՞վ ընտրեալներու ժողովուրդ. մենք զձեզ հաստատեցինք, որպէս զի վկայ ըլլաք միւս ազգերուն, ինչպէս ձեր Մարգարէն վկայ պիտի ըլլայ ձեզի համար:

138. Մենք փոխեցինք այն տեղը որուն ուղղուելով կ'աղօթէիք, որպէս զի Աստուծոյ հետեւողները և անհաւատութեան մէջ ինտոյները իրարմէ զանազանուին. այս փոփոխութիւնը նեղացուցիչ է միայն անոնց համար որ լուսաւորուած չեն աստուածային լոյսով: Աստուած պիտի վարձատրէ ձեր հաւատքը. անիկա ողորմած և անյիշաչար է:

139. Արդէն, մենք տեսանք զքեզ՝ որ աչքերդ դէպի երկինք կը բարձրացնես. մենք կ'ուզենք, որ այն տեղը ուր պիտի ուղղես աղօթքդ, քեզի հաճելի ըլլայ. ճակատորդ դարձուր Հարէմի Տաճարին (2). ուր որ ալ ըլլաս, ակնարկդ ուղղէ այս վեհափառ աղօթատեղիին: Հրէա-

(1) Մուհամմէտ կրօն թէ իր առաքելութիւնը նախադուշակուած է Հնգամատեանին մէջ, բայց Հրէաները, նախանձէ գրողուած, երկինքի պատգամները կը ծածկէին:

(2) Այսինքն՝ Մէքքէի Տաճարին: Հարէմ կը նշանակէ արգիլուած:

ները և Քրիստոնեաները գիտեն թէ աղօթելու այս եղանակը, որ երկիրքէն հրամայուած է, ճշմարիտ է. Յուստենականը ուշադիր աչքերով կը նայի անոնց արարքներուն վրայ:

140. Երբոր հրաշքներ ալ գործես իրենց աչքին առջեւ, անոնք այս սովորութիւնը չպիտի որդեգրեն. դուն ալ անոնց սովորութիւնը չպիտի ընդունիս. իրենց մէջ ալ տարբեր տարբեր ծէսեր կատարողներ կան. քեզի յայտնուածներէն ետք, երբ տակաւին անոնց փախաքները դահացնել զիջանիս, ամբարիշտներուն կարգը պիտի դասուիս:

141. Քրիստոնեաները և Հրէաները կը ճանչնան Մարգարէն այնպէս, ինչպէս կը ճանչնան իրենց տղաքը. բայց անոնց մեծ մասը կը ծածկէ իր գիտցած ճշմարտութիւնը:

142. Ըշմարտութիւնը Աստուծոյ կուգայ. անոր մասին ընու կասկածի մէջ պէտք չէ իջնաս:

143. Ամէն մէկ ժողովուրդ տեղ մը ունի, ուր կ'ուզէ իր աղօթքները. ջանացէք ընել այն բանը որ բաւագոյնն է, ամենուրեք որ ըլլաք: Աստուած օր մը պիտի հաւարէ ձեզ ամենքդ. իր զօրութիւնը անասնման է:

144. Ուր տեղէն որ ալ ելլես, երեսդ դարձուր Հարէմի Տաճարին. այս պատուէրը կը բղխի Աստուծոյ ճշմարտութենէն. Աստուած կը կշռէ մարդոց գործերը:

145. Ուր որ ալ ըլլաս, նայուածքդ ուզէ գէպի այս նուիրական աղօթավայրը, որպէս զի մարդիկ չկարենան քեզ ամբաստանել. միայն չարերը պիտի համարձակին ամբաստանել. անոնցմէ մի վախնար, բայց վախցիր ինձմէ, որպէս զի չնորհներովս ողորկմ գրեզ և քու առաջնորդը ըլլամ:

146. Մենք ձեզի զրկեցինք ձեր աղգէն մարգարէ մը,

որպէս զի մեր պատուէրները քարոզէ ձեզի, որ ձեզ մարգարգործէ և ուսուցանէ Գիրքը ⁽¹⁾ և իմաստութիւնը, որ ձեզի սորվեցնէ ձեր չգիտցածները:

147. Պահեցէք իմ յիշատակս. ես ալ ձերինը պիտի պահեմ. ինձի շնորհապարտ եղէք. սպերախտ մի ըլլաք:

148. Ո՛վ հաւատացեալներ, աղօթքով և յարատեւութեամբ երկիրքի օգնութիւնը հայցեցէք. Աստուած համբերատարներուն հետ է:

149. Մի՛ ըսէք, թէ անոնք որ օրէնքի դրօշին տակ ⁽²⁾ կը սպաննուին, մեռած են. ընդհակառակը՝ կ'սպրին, բայց դուք չէք հասկնար:

150. Մենք զձեզ փորձութեան պիտի ենթարկինք զձեզ երկիւզի մասնելով, անօթի ձգելով, ձեր կարողութիւնները և ձեր հոգին տկարացնելով, ձեր ինչքերը կորսնցնել տալով. երանի՛ անոնց որ այս չարիքները համբերութեամբ պիտի տանին:

151. Երանի՛ անոնց, որ թշուառութեան մէջ ըլլալով հանդերձ կը գոչեն. — մենք Աստուծոյ զաւակներն ենք, մենք մեր երեսը իրեն կը դարձնենք:

152. Այսպիսիները Տիրոջ օրհնութիւնները պիտի ընդունին. անոնց համար անիկա պիտի ցայտեցնէ իր ուղորմութիւնը. և զանոնք պիտի առաջնորդէ փրկութեան ճամբուն մէջ:

153. Սափա և Մէրվա ⁽³⁾ Աստուծոյ յիշատակարաններն են. ան որ Մէքքէ ուխտի պիտի երթայ և նուիրական տունը պիտի այցելէ, քաւութեան զո՞ մը տալէ

(1) Քուրանը:

(2) Գաղիմիրքի կը թարգմանէ և Աստուծոյ դատին համար:

(3) Մէքքէէն քիչ հեռու, երկու ըլլ. ըներ են ասոնք, և կըրօնքով նուիրագործուած են:

զերծ ըլլայ պիտի, միայն թէ այս երկու լեռներուն շուրջը դառնալու է: Ան որ այս պատուէրէն աւելի ընէ, Աստուծոյ երախտագիտութիւնը պիտի չահի:

154. Անոնք, որ մեր հրաշքները և մեր վարդապետութիւնը կը ծածկեն, Հնգամատեանին մէջ մեր ըրած յայտնութիւններէն վերջն ալ, թող անոնք անիծեալ ըլլան Աստուծմէ, հրեշտակներէն և (անիծել գիտցող) բոլոր արարածներէն:

155. Ես պիտի ներեմ անոնց, որ մոլորութենէն կը հեռանան, ճշմարտութիւնը ուրիշներուն կը յայտնեն, որովհետեւ (ես կը սիրեմ զՂապող յանցաւորին ընդ առաջ երթալ) ևս ողորմած և անյիշաչար եմ:

156. Բայց այն օրինազանցները որոնք անհաւատութեան մէջ մնալով պիտի մեռնին, Աստուծոյ, հրեշտակներուն և մարդոց կողմէ պիտի անիծուին:

157. Անոնք յաւիտենապէս անիծապարտ պիտի մընան. իրենց կրած չարչարանքները ընաւ չպիտի թեթեւանան, և Աստուծոյ անոնց չպիտի դարձնէ իր ակնարկները:

158. Ձեր Աստուծոյ միակ Աստուծոն է: Ուրիշ Աստուծոյ չկայ. անյիշաչար է անիկա:

159. Անոնց համար, որ յուսաւորուած են, Բարձրեալին զօրութեան նշաններն են երկինքի և երկրի ստեղծագործումը, ցորեկուան և գիշերուան յաջորդութիւնը, մարդոց օգտակար բաներ բերելու համար ալիքները ճեղքող նաւը, ամպերէն եկող և անբարեբեր հողը կենդանացնող անձրեւը, երկրիս երեսը ծածկող անասունները, հովերուն փոփոխութիւնները, երկինքի և երկրի միջեւ տատանող ամպերը:

160. Անոնք որ կուսքերուն առջեւ խունկ կը ծխեն, հաւասարցուցած կրկան Նախախնամութեան: Բայց Աս-

տուծոյ հանդէպ հաւատացեալներուն զգացած սէրը աւելի զօրաւոր և տեւական է: Ամբարիշտները ի՞նչ տեսարան պիտի պարզեն, երբ իրենց սպասող տանջանքներուն առջեւ գտնեն ինքզինքնին. ամէն իշխանութիւն Աստուծոյ կը պատկանի և անիկա անարկու է իր վրիժառութեանց մէջ:

161. Այն աղանդաւորները (1) որոնք կապերնին պիտի խզեն իրենց հետեւողներուն հետ, երբ զժողովին չարչարանքները տեսնեն,

162. Պիտի լսեն որ իրենց հետեւողները կը գոչեն. — եթէ կարենայինք երկիր դառնալ, պիտի բաժնուինք անոնցմէ որոնք մեզ կը մոլորեցնէին, ինչպէս իրենք մեզմէ հեռացած են: Աստուծոյ իրենց պիտի ցուցնէ իրենց արարքները, անոնք հառաչանքներ պիտի արձակեն և յաւիտենապէս բոցերուն մէջ պիտի բնակին:

163. Ո՛վ մարդիկ, աշխարհի բոլոր առողջարար և թոյլատրուած պտուղները կերէք. Սատանային փորձութիւններուն մի՛ անսաք. անիկա ձեր թշնամին է:

164. Անիկա ձեզի կը մղէ չարիք գործելու, ոճիրի մէջ կը գահավիժէ և ձեզի կը զրգուէ որ յանդգնութեամբ խօսիք Բարձրեալին հետ:

165. Երբոր անհաւատները ստիպէք որ Աստուծոյ յայտնած կրօնքը ընդունին, անոնք կը պատասխանեն. մենք մեր հայրերուն կրօնքին կը հետեւինք: Պարտաւոր են հետեւիլ անոր, երբ իրենց հայրերը քաղեցին տգիտութեան և մոլորումի գիշերին մէջէն:

166. Անհաւատները կը նմանին անոնց, որ կը լսեն խօսքին ձայները, առանց բան մը հասկնալու. խուլ, համր և կոյր, անոնք ընաւ իմաստութիւն չունին:

(1) Գաղեմիւրքի կը թարգմանէ՝ «այն պետերը»

167. Ո՛վ հաւատացեալներ, անանցէք այն համեղ կերակուրներով զորս տուինք իբր սնունդ, և գոհութիւն մատուցէք Աստուծոյ, եթէ դուք աստուածապաշտ էք:

168. Աստուած կ'արգիլէ որ ուսէք մեռած կենդանիները, արիւնը, խողի միսը, և ուրիշ ամէն կենդանի որուն վրայ Աստուծոյ անունէն տարբեր անուն մը կ'ոգևկոչեն: Անիկա որ անհրաժեշտութենէ բնադատուած, և ո՛չ թէ յագենալու բաղձանքով, այս օրէնքին դէմ գործէ, քաւութեան պատիժ չպիտի կրէ բնաւ, որովհետեւ Աստուած ողորմած և անյիշաչար է:

169. Անոնք, որ գձուձ շահու մը համար կը ծածկեն այն բանը զոր Աստուած յայտնած է նուիրական մատեններուն մէջ, իբր սնունդ պիտի ունենան գիշատիչ հուրը: Յարութեան օրը Աստուած չպիտի խօսի անոնց, անոնց թողութիւն չպիտի տայ, և անոնք չարչարանքներու որսը պիտի բլան:

170. Անոնք մոլորութիւնը ճշմարտութեան տեղ առած են, և տանջանքը թողութեան տեղը. ինչ պիտի ըլլայ իրենց անձկութիւնը երբ բոցերուն մէջ նետուին:

171. Աստուած գրկեց այն Գիլգը որ ճշմարտութիւնը կը բովանդակէ: Անոնք որ անկէ հեռանան, մոլորութեան մէջ կրննթանան:

172. Չի բուեր, իր խղճին առջեւ արդարանալու համար⁽¹⁾ երեսը գարձնել դէպ Արեւելք կամ Արեւմուտք, պէտք է նաեւ հաւատալ Աստուծոյ, վերջին գատատանի օրին, հրեշտակներու, Քուրանին, մարգարէներուն. պէտք է ի սէր Աստուծոյ, օգնել մերձաւորներուն, որբերուն, աղքատներուն, ճամբորդներուն, գերիներուն և անոնց

(1) « Բարեպաշտութիւնը չի կոյանար այն բանին մէջ »
(Թարգմ. Գաղմիբեքի)

որ օգնութիւն կը հայցեն. պէտք է աղօթք ընել, խոստումը յարգել, պատերազմի ձախորդութիւնները և ցաւերը համբերութեամբ տանիլ. ահա ասոնք են ճշմարիտ հաւատացեալի մը պարտականութիւնները:

173. Ո՛վ հաւատացեալներ, ակն ընդ ականի պատիժը պատուիրուած է մարդասպանութեան համար. ազատ մարդ մը պիտի մեռցուի ուրիշ (ոչ-գերի) մարդու մը համար. գերի մը՝ գերիի մը համար. կին մը՝ կնոջ մը համար: Ան որ իր եղբօրը⁽¹⁾ սպաննիչին ներէ, իրաւունք պիտի ունենայ բանաւոր սուգանք մը պահանջելու, որ իրեն պիտի վճարուի վարձքովը միասին:⁽²⁾

174. Այս մեղմացումը նախախնամային գութի մէկ շնորհն է. բայց անիկա որ կրկին անգամ գործէ նոյն ոճիբը, չարչարանքներու զոհ պիտի ըլլայ:

175. Ո՛վ դուք որ սիրտ մը ունիք, ակն ընդ ականի պատիժին և անոր ներշնչած երկիւղին մէջ պիտի գտնէք ձեր կեանքին ապահովութիւնը:

176. Պատուիրուած է որ, մեռած ատեննիդ ձեր հարստութիւնը կտակով պիտի թողուք ձեր զաւակներուն (ծնողքին) և մերձաւորներուն, արդարամտութեամբ մը զոր պարտաւոր են ունենալ Աստուծոյ վասնցողները:

177. Ան որ կտակարարին կարգադրութիւնները լրանել ետք գանձը կը փոխէ, ոճրապարտ յանցաւոր ըլլայ պիտի. Աստուած ամէն բան կը տեսնէ և կը լսէ:

178. Անիկա որ կտակարարին կողմէ սխալ մը կամ անիրաւութիւն մը եղած չըլլալու համար, ժառանգորդներուն իրաւունքը արդարութեամբ կը կարգադրէ, բնաւ

(1) Եզրայր ըսելով պէտք է հասկնալ ուրիշ մարդ մը:

(2) Հաւատացեալ գերի մը մահուամբ չէր պատժուեր, երբ անհաւատ մը սպաննած ըլլար:

յանցաւոր պիտի չըլլայ: Աստուած ողորմած և անյիշա-
չար է:

179. Ո՛վ հաւատացեալներ, պատուիրուած է որ
դուք ծոմապահութեան ենթարկուիք, ինչպէս ենթարկուե-
ցան ձեր հայրերը, որպէս զի Տիրոջմէն երկնչիք:

180. Ծոմապահութեան օրերը հաշուուած են⁽¹⁾. ա-
նիկա որ հիւանդ կամ ճամբորդելու վրայ ըլլայ, վերջը ծոմ
պիտի բռնէ մի եւ նոյն թուով օրեր: Անոնք՝ որ ժուժ-
կալութիւնը տանելու կարող ըլլալով հանդերձ, չեն պա-
հեր զայն, իբր քաւութեան պատիժ աղքատի մը սնունդը
միայն պիտի ունենան⁽²⁾: Անիկա որ յօժարաբար պիտի ընէ
ինչ որ բարի գործ է, համեմատական վարձատրութիւն մը
պիտի ստանայ: Եթէ օրէնքը կը ճանչնաք, ծոմ պահելը
աւելի արժանաւարձ պիտի ըլլայ:

181. Ծոմապահութեան սահմանուած ամիսն է Րա-
մազան ամիսը, որ ատեն Քուրանը երկինքէն իջաւ⁽³⁾.
որպէս զի մարդոց լոյսը և առաջնորդը ըլլայ և նաեւ՝ ի-
րենց պարտաւորութեանց կանոնադիրքը: Ո՛վ որ այդ լու-

(1) Ծոմապահութիւնը կարճ պիտի տեւէ (Թարգ. Քաղեմիրաբի):

(2) «Աղքատի մը կերակուր պիտի տան» (Թարգ. Քաղեմիրաբի):

(3) Արար պատմագիրները կըսեն թէ Քուրանը գրուած էր եօթ-
ներորդ երկինքին սէջ պահուած սեղանին վրայ. Գաբրիէլ հրեշ-
տակապետը հատորի մը վերածեց զայն և Մուհամմէտին տարաւ,
բայց անոր յայտնեց զայն մաս առ մաս և 23 տարուան ընթաց-
քին: Մահձէտական ստօնաւորումները համաձայն չեն այն
կէտին վրայ թէ հրեշտակապետը Րամազանի բանիբերորդ օրը բերաւ
զայն, բայց կը հաւատան թէ վերջին 10 գիշերներէն մէկուն մի-
ջոցին բերաւ: Րամազան ամսուան մէջ երբ իսլամ մը հրապարա-
կաւ իր ծոմը աւերէ, քարի կը բռնուէր. հարուստները պատուե-
րէն կը խուսափէին:

սինը տեսնէ, պէտք է ծոմ պահէ. ով որ հիւանդ
կամ ճամբորդութեան մէջ է, յետոյ ծոմ պէտք է պահէ
նոյնքան օրեր. Աստուած կ'ուզէ զձեզ քաղցրութեամբ
առաջնորդել, որպէս զի իր պատուէրը կատարէք և իր
գովաստը փառաբանէք: Անիկա ինքն անձապէս ձեզ ա-
ռաջնորդ կ'ըլլայ, որպէս զի զինքը պատուէք ձեր երախ-
տագիտութեամբ:

182. Երբ իմ ծառաներս իմ վրաս խօսին, ես իրենց
մօտը պիտի ըլլամ, ես մտիկ պիտի ընեմ զանոնք, որ ի-
րենց ըզձանկները ինծի պիտի ուղղեն. բայց թող լսեն
իմ ձայնս, թող հաւատան ինծի, որպէս զի իմ շնորհս
լուսաւորէ զանոնք. (որպէսզի ուղիղ ճամբէն ընթանան):

183. Ծոմապահութեան գիշերները կրնա՞ք մերձենալ
ձեր կիներուն. անոնք ձեր հագուստներն են և դուք՝ ա-
նոնցը.⁽¹⁾ Աստուած գիտէր թէ դուք օրինազանց եղած էք
այս մասին. անիկա իր ակնարկը ձեր վրայ դարձուց և
ձեզի ներեց. տեսէք ձեր կիները և բաղձացէք քաղել այն
պտուղները զորս Աստուած տուաւ ձեզի: Կրնաք ուտել և
խմել ինչեւ այն վայրկեանը, երբ, արշալոյսին, կարենաք
զանազանել ճերմակ թելը սեւ թելէն: Մինչեւ գիշեր ծոմ
բռնեցէք: Այդ միջոցին ձեր կիներէն հեռացէք, և սղո-
թելով անցուցէք օրը: Աստուծոյ հրամանը այս է: Անիկա
իր օրէնքները կը ծանուցանէ մահկանացուներուն, որպէս
զի իրմէ վախնան:

184. Ձեր հարստութիւնը երբէք մի մսխէք պարապ
տեղը. դրամ մի առաջարկէք դատաւորներուն, ձեր եղ-

(1) Այսինքն՝ իրարու ծառայութիւն կը մատուցանէք, կամ
մէկզմէկու գաղտնիքը կը պահէք, և կամ զերար կը գրկէք, ինչ-
պէս որ կը հագնիք զգետը (արար մեկնիչներ):

բայրներուն (այլոց) ժառանգութիւնը անիրաւ տեղը իւրացնելու համար: Դուք զիտակ էք:

185. Քեզի հարցումներ պիտի ուղղեն նոր լուսիններու մասին. ըսէ իրենց. մարդոց օգուտին համար հաստատուած ժամանակամիջոցներ են անոնք: Մէքքէի ճամբորդութիւնը կատարելու կը ծառայեն անոնք: Բարեպաշտութիւնը չի կայանար ձեր տանը ետեւի դուռնէն մտնելուն մէջ⁽¹⁾ այլ Աստուծոյ երկնչելուն մէջ. ձեր տուները մտէք ձեր սովորական դուռնէն և վախցէք Աստուծոյ, որպէս զի երջանիկ ըլլաք:

186. Կրօնքի համար (Աստուծոյ ճամբուն մէջ) մղուած պատերազմին կուռեցէք ձեր թշնամիներուն դէմ, բայց նախադարձակ մի՛ ըլլաք: Աստուած կ'ատէ յարձակողները:

187. Սպաննեցէք ձեր թշնամիները, ուր որ ալ հանդիպիք անոնց. վանեցէք զանոնք այն տեղերէն ուրիշ որ ձեզ վանած ըլլան: Կրօնք փոխելու վտանգը⁽²⁾ աւելի վատթար է քան մարդասպանութիւնը: Անոնց հետ մի՛ մարտնչիք բնաւ. Հարէմի տաճարին մօտ, եթէ ձեզի չի մղեն այդ բանին: Եթէ ձեր վրայ յարձակին, անոնց արեան մէջ լողացէք. այդ է անհաւատներու խնկած վարձատրութիւնը:

188. Եթէ անոնք թողուն մոլորութիւնը, Տէրը ողորմած է և անյիշատար:

(1) Արարները երբոր վերադառնային Մէքքէի ուխտագնացութենէն, ինքզինքնին սրբաբարձուած կը համարէին և սրբապղծութիւն կը նկատէին տուներնին մտնել նախկին դուռնէն, որով հակառակ կողմէն նոր դուռ մը կը բանային: Մուհամմէտ կը դատապարտէ ահա այդ սովորութիւնը:

(2) «Կուսպաշտութեան փորձութիւնը կը թարգմանէ Բաղիմիւրքի»:

189. Մարանչեցէք ձեր թշնամիներուն դէմ մինչեւ որ այլեւս փորձութեան վախը չուեննաք, մինչեւ որ ամէն տեղ Աստուծոյ կրօնը հաստատուի: Պէտք է որ ամէն թըշնամութիւն դողրի ամէն անոնց դէմ որ կը թողուն կուսպաշտութիւնը: Ձեր ատելութիւնը պէտք է վառի միմիայն խարդախներուն դէմ:

190. Եթէ ձեր վրայ յարձակին նուիրական ամիրաներու միջոցին և սրբազան տեղեաց մէջ, անոնց պիտի տաք ակն ընդ ակնի պատիժը. մի՛ յարգէք անոնց հանդէպ այն օրէնքները, զորս իրենք չեն յարգեր⁽¹⁾. Երկնչեցէք Տիրոջմէն. յիշեցէք որ իրմէ երկնչողներուն հետ է անիկա:

191. Ձեր ինչքը գործածեցէք հաւատքի պաշտպանութեան: Ձեր իսկ ձեռքով մի՛ պատրաստէք ձեր կորուստը: Բարիք գործեցէք: Տէրը կը սիրէ բարիք գործողները:

192. Ուխտի գացէք Մէքքէ և այցելեցէք Տաճարը՝ ի պատիւ Աստուծոյ: Եթէ չէք կրնար երթալ, (թշնամիներէ պաշարուած ըլլալուդ համար) գոնէ դոյզն ընծայ մը նուիրեցէք: Ձեր գլուխները մի՛ ածիլէք, մինչեւ որ զոնը իր մատող ըլլալիք տեղը չի հասնի: Անիկա որ զոնը իր մատող ըլլալիք տեղը չի հասնի: Անիկա որ հիւանդութեան պատճառով կամ արկածով ստիպուած է ամիլուելու, իրբեւ քառութիւն պէտք է ծոմ բռնէ, ողորմութիւն տայ կամ ընծայ տայ: Երբ վախու բան մը չըլլայ, անիկա որ Մէքքէ ուխտի կ'երթայ, պէտք է սոսկ սրբազան տեղերը այցելելէ յետոյ (եթէ ուխտագնացութիւնը ուրիշ ասնետեան մը կը ձգէ) ընծայ տայ ըստ իր վիճակին. ան որ բան մը չի կրնար տալ, Յ որ ծոմ պէտք է պահէ ճամբորդութեան միջոցին, և 7 օր ալ իր վերա-

(1) «Եթէ մէկը ձեզ հարստահարէ, նոյն ձեռով ալ դուք զայն հարստահարեցէք» (Թարգմ. Բաղիմիւրքի):

դարձին. ծոմապահութիւնը ընդ ամենայն 10 օր պէտք է տուէ: Կը պարտադրենք այս ապաշխարութիւնը անոր որ փոխանորդ մը չունի Մէքքէի տաճարին մէջ: Երկնչեցէք Տիրօջմէն, քանզի ահաւոր են իր վրէժները:

193. Ուխտագնացութիւնը պէտք է կատարել պատուիրուած (երեք) ամիսներուն մէջ. ուխտի գացող անձը պէտք է հետու կենայ կիներէն, ոճիրէ (¹) և երկպառակութիւններէ: Ձեր ըրած բարիքը պիտի գիտնայ Աստուած. պաշար առէք ճամբորդութեան համար: Լաւագոյն պաշարը՝ բարեկաշտութիւնն է: Երկնչեցէք ինձմէ, դուք որ սիրտ ունիք:

194. Բնաւ արգիլուած չէ ձեզ՝ խնդրել Աստուծմէ չնորհներ: Երբ Արաֆատ լեռնէն վերադառնաք, յիշեցէք Տէրը, Հարէմի կոթողին մօտ: Յիշեցէք զինքը, քանզի անիկա ձեզ լուսաւորեց և թէ ասկէ առաջ մոլորութեան մէջ էիք:

195. Ապա թափօր պտըտեցէք հոն ուր ուրիշները կը պտըտին, և Տիրօջը գութը հայցեցէք. ողորմած է աւելի և անյիշաչար:

196. Երբոր ձեր նուիրական արարողութիւնները աւարտեք, Աստուծոյ յիշատակը ձեր սրտերուն մէջ թող արթնցնէ աւելի մեծ սէր մը, քան այն զոր կը զգաք ձեր մերձաւորներուն համար: Կան մարդիկ որ կըսեն, Տէր, այս աշխարհի մէջ մեր ինչքերուն բաժինը տուր: Անոնք ապագայ կեանքին մէջ ընաւ բաժին չպիտի ունենան:

197. Ուրիշներ ալ կըսեն. քու չնորհներդ մեր վրայ թափէ, թէ՛ այս և թէ՛ միւս աշխարհին մէջ, և զմեզ ազատէ կրակի պատիժէն:

(1) « Օրինազանցութիւններէ » (Թարգմ. Բագիմիրսքի):

198. Անոնք բոլոր իրենց գործերը իրր ժառանգութիւն պիտի ունենան (¹): Աստուած արդարադատ է իր վճիռներուն մէջ:

199. Նշանակուած օրերուն միջոցին յիշեցէք Տէրը: Ան որ իր ճամբորդութիւնը մէկ օր մը կանխէ կամ յապաղեցնէ, պատիժ չպիտի կրէ, եթէ Աստուծմէ կ'երկնչի: Իր երկիւզը միշտ ձեզի հետ ըլլայ. գիտցէք որ (օր մը) իրեն պիտի վերադառնաք:

200. Կան մարդիկ որ աշխարհային բաներու վրայ ճառելով, ձեր սքանչացումը կը շահին: Անոնք իրենց սրտերուն անկեղծութեանը զԱստուած վկայ կը կոչեն, բայց միայն վիճարանելու մէջ եռանդուն են (²):

201. Հազիւ ձեր քովէն կը հեռանան, անարդարութեան (անկարգութեան) մէջ կ'իյնան: Աւերուած իրենց քայլերուն հետ կ'երթայ: Աստուած կ'առէ ապականեալ (անկարգ) մարդիկը:

202. Երբ իրենց խօսիք Աստուծոյ վախին վրայ, անոնք գոռողութեան և ամբարշտութեան մէջ կ'իյնան. բայց գեհնը բաւական է իրենց ոճիրներուն: Անոնք հոն պիտի պառկին վիշտի անկողինի մը վրայ:

203. Մարդիկ կան որ ինքզինքնին կը ծախեն Աստուծոյ հաճոյ ըլլալու համար: Անիկա հաշտ աչքով մը կը նայի իր ծառաներուն:

204. Ո՛վ հաւատացեալներ, ընդգրկեցէք իսլամութիւնը (³) իր ամբողջ տարածութեամբը. Սատանային հետ-

(1) « Անոնք իրենց արժանի բաժինը պիտի ստանան » (Թարգմ. Բագիմիրսքի):

(2) « Բայց քու հակառակորդներուդ մէջ ամենէն կատաղիներն են » (Թարգմ. Բագիմիրսքի):

(3) « Ճշմարտ կրօնը » (Թարգմ. Բագիմիրսքի):

քերուան վրայէն մի՛ քալէք. անիկա ձեր յայտնի թըշ-
նամին է:

205. Ճշմարտութիւնը ճանչնալէ վերջ եթէ (մեղքի
մէջ) ինչաք, գիտցէք որ Աստուած խնայտուն և հզօր է:

206. Անհաւատները կը սպասեն արդեօք որ Ամենա-
կարողը դա՞յ ամպի մը ստուերին մէջ, իր հրեշտակներուն
ընկերակցութեամբը: Այն ատեն ամէն բան կատարեալ
պիտի ըլլայ. ամէն ինչ իրեն պիտի վերադառնայ:

207. Հարցո՛ւր Իսրայէլի զաւակներուն, թէ քանի՞
սքանչելիքներ չողոյցացուցինք իրենց աչքերուն առջև:
Ան որ Աստուծոյ շորհները կը մերժէ, թող գիտնայ որ
անիկա անարկու է իր վրէժներուն մէջ:

208. Աշխարհային կեանքին մէջ ծաղիկներ ցանցըն-
ուած են անհաւատներուն համար (աշխարհային կեանքը
անհաւատներուն համար է:) Անոնք կը ծաղրեն հաւա-
տացեալները: Որոնք որ Տիրոջը երկիւղը ունին, ա-
նոնցմէ վեր պիտի բարձրացուին յարութեան օրը: Աստ-
ուած բաւ կամս կը բաշխէ իր անհաշուելի ընծաները:

209. Մարդիկ կրօնք մը միայն ունէին⁽¹⁾: Աստուած
զրկեց մարդարէները, որոնց միջոցաւ կը խոստանայ և
կը սպառնայ: Անոնց տուաւ նուիրական մատեանները
ճշմարտութեան կնիքով, որպէս զի մահկանացուներուն
անհամաձայնութիւնները դատեն: Անոնք որ ընդունեցին
սոսքեալները Տիրոջը գուշակութիւնները ճանչնալով,
սկսան վիճարանիլ: Նախանձը անոնց ձեռքին մէջ զէնք
դրաւ. բայց Աստուած ստաջնորդեց հաւատացեալները
զէսպ ի ճշմարտութիւն որ իրենց վիճարանութեանց ա-
ռարկան էր: Անիկա իրեն հաճոյ թուածը ուղիղ ճամբան
կ'առաջնորդէ:

210. Կը կարծէք թէ՞ կրնա՞ք արքայութիւն մտնել

(1) « Մարդիկ միակ ազգ մը կը կազմէին » (Քաղիմբեքի)

առանց զգալու այն ցաւերը զորս ձեր հայրերը կրած են:
Դժբաղդութիւնը այցելած է անոնց: Անոնք զղացին ձախո-
ղանքի ցաւերը այնքան որ իրենց մարդարէն ու անոր
հաւատքը ունեցողները գոչեցին. — Տիրոջը օգնութիւնը
ե՞րբ պիտի հասնի մեզի. Տիրոջը օգնութիւնը մօտ չէ՞:

211. Քեզի պիտի հարցուի թէ ինչպէ՞ս պէտք է ո-
գորմութիւն տալ. պատասխանէ իրենց. — Խնամեցէ՛ք
ձեր զաւակները (ծնողքը), ձեր մերձաւորները, որբերը,
աղքատները և ճամբորդները. բարեքը զոր պիտի գործէք,
պիտի գիտնայ Ամենակարողը:

212. Գրուած է որ դուք կու՛ւ պիտի մղէք, իսկ
դուք պատերազմէն կը սոսկաք:

213. Բայց թերեւս դուք սոսկաք այն բանէն որ
նպատաւոր է ձեզի, և բաղձաք այն՝ որ վնասակար է
ձեզի: Աստուած գիտէ թէ ինչ բան յարմար է ձեզի՞, ու
դուք կ'անդիտանաք:

214. Քեզի պիտի հարցուի թէ՞ պէ՞տք է կու՛ւիլ
նուիրական ամիսներուն մէջ. ըսէ անոնց. — Այդ մի-
ջոցին պատերազմ մղելը ծանր մեղք մըն է, բայց հա-
ւատացեալները փրկութեան ճամբէն հեռացնելը⁽¹⁾, Աս-
տուծոյ անհաւատարիմ ըլլալը, իր ծառաները նուիրական
տաճարէն վտարելը ա՛լ աւելի անօրի ոճիրներ են իր աչ-
քին առջև: Կոտորաշտութիւնը աւելի յոռի է քան մար-
դասպանութիւնը: Անհաւատները չպիտի դողրին ձեզ
հարածելէ զ՛ն ի ձեռքին, մինչև որ ձեզմէ չի խլին ձեր
հաւատքը, եթէ կարենան: Ձեր մէջէն անիկա որ իսլա-
մութիւնը պիտի թողու և պիտի մեռնի հաւատաւորաց,
այս աշխարհին և հանդերձեալին մէջ իր գործերուն ար-

(1) Քաղիմբեքի կը թարգմանէ սապէս. « Բայց Աստուծոյ
ճամբէն հեռանալը » սյօրնըն Աստուծոյ դատին համար չի կու՛ւիլը:

ժանիքը պիտի ոչնչանայ: Անիկա յաւիտենական բոցերուն պիտի զոհուի:

215. Այն հաւատացեալները որոնք իրենց հայրենիքը թողլով հաւատքին համար պիտի կռուին, աստուածային գութը յուսարու իրաւունք պիտի ունենան. Աստուած ներողամիտ և ողորմած է:

216. Քեզի պիտի հարցուի գինիին և բաղդախաղին մասին. ըսէ իրենց թէ՛ ասոնք օգտակար ըլլալէ աւելի ազետարեր և ոճրապարտ են (1): Քեզի պիտի հարցընեն նաեւ ողորմութիւն տալու մասին,

217. Պատասխանէ իրենց. — Տուէք ձեզի աւելորդ եղածը: Այս կերպով է որ Աստուած կը գիտցնէ իր օրէնքները, որպէս զի պահէք իր յիշատակը այս աշխարհին և հանգերձեալին մէջ. (որպէս զի անոնց վրայ խորհիք:)

218. Քեզի պիտի հարցուի թէ ի՞նչ պարտաւոր են ընել որբերուն: Ըսէ՛ անոնց. — Արդիւնաւորեցէք իրենց ժառանգութիւնները:

219. Եթէ ձեր ինչքերը անոնց հետ հասարակաց են, յիշեցէք որ անոնք ձեր եղբայրներն են, և թէ Աստուած գիտէ զանազանել յանցաւորը արդարէն: Անիկա կրնա ըստ կամս ձեզ վշտացնել: Հզօր և իմաստուն է ան:

220. Կռապաշտ կիներու հետ մի՛ ամուսնանաք, մինչև որ անոնք հաւատացեալ չըլլան: Հաւատացեալ գերուհի մը լաւագոյն է քան ազատ բայց անհաւատ կին մը, նոյնիսկ եթէ ան ձեզի աւելի հաճոյ թուի: Ձեր աղջիկները մի՛ տաք բնաւ կռապաշտներուն, մինչև որ անոնք ձեր հաւատքը չ'ընդունին: Հաւատացեալ գերի մը

(1) Քաղիմիրքի կը թարգմանէ սապէս. « Թէ՛ մեկուն և թէ՛ միւսին մէջ մարդոց համար բարիք ալ կայ, չարիք ալ կայ, բայց չարիքը աւելի մեծ է քան բարիքը: »

աւելի լաւ է քան անհաւատ մը, մինչև իսկ եթէ այս վերջինը աւելի հաճոյ թուի ձեզի:

221. Անհաւատները ձեզի կրակին կը կանչեն, և Աստուած ձեզի արքայութիւնը կը բանայ: Անիկա իր շնորհին կ'արժանացնէ զայն որ իրեն հաճոյ է, և մարդոց ցոյց կուտայ իր սքանչելիքները, որպէս զի պահեն իր յիշատակը. (Իր պատուէրները մարդոց կը բացատրէ, որպէս զի վրան խորհրդածեն:)

222. Քեզի պիտի հարցուի կանանց դաշտանին մասին: Ըսէ անոնց. — Ատիկա բնական արատ մըն է (1): Այդ միջոցին հեռու կեցէք ձեր կիներէն, և մի՛ մերձեանաք անոնց մինչև որ չի մարքուին: Երբոր անոնք մարքուին, մօտեցէք անոնց ինչպէս Աստուած կը պատուիրէ ձեզի: Անիկա կը սիրէ զանոնք որ կ'ապաշխարեն և մաքուր են:

223. Ձեր կիները ձեր դաշտին նման են: Մշակեցէք զայն ամէն անգամ որ ուզէք: Բայց նախապէս ձեր հոգիին ի նպաստ բան մը ըրէք. վախցէք Տիրոջմէն և խորհեցէք որ իրեն պիտի վերադառնաք: Հաղորդէ հաւատացեալներուն այն երջանկութիւնը որ իրենց կը սպասէ: (Հաւատացեալներուն ուրախ լուրեր տուր, ս'վ Մուհամէտ:)

224. Մի՛ երդնուք բնաւ Աստուծոյ անունով թէ պիտի ըլլաք արդար, լարեպաշտ և թէ ձեր նամաններուն մէջ խաղաղութիւնը պիտի պահպանէք: Անիկա գիտէ և կը լսէ ամէն բան:

225. Աստուած չպիտի պատժէ ձեզ ձեր սնտոյի երգումներուն միջոցին բերնէ փախած մէկ խօսքին համար.

(1) Քաղիմիրքի կը թարգմանէ սապէս. « Ատիկա արգելք մըն է: »

անիկա ձեզ պիտի պատժէ եթէ ձեր սրտերն ալ համա-
ձայն ըլլան: Անիկա ներողամիտ և զթած է:

226. Անոնք որ կ'երգնուն թէ իրենց կիներուն հետ
յարաբերութիւն չեն ունեցած, չորս ամիս պայմանաժամ
պիտի արուի իրենց (1): Եթէ այս ժամանակամիջոցին ի-
րենց կիներուն վերադառնան, Տէրը ներողամիտ և զթած է:

227. Եթէ ամուսնալուծուող հաստատապէս որոշ-
ուած է, Աստուած գիտէ և կը լսէ ամէն բան:

228. Արձակուած կիները երեք ամիս (երեք դաշ-
տան) պիտի սպասեն կրկին ամուսնանալէ առաջ. չպիտի
կրնան ծածկել յղի ըլլալին (2), եթէ կը հաւատան Աս-
տուծոյ և վերջին դատաստանի օրին: Աւելի արդարադատ
է, երբ ամուսինը զանոնք վերատին ընդունած միջոցին,
անկեղծ հաշտութիւն մը ցանկայ (3): Պէտք է որ կիները
պատշաճ պարկեշտութեամբ մը վարուին (և փոխադար-
ձաբար) և ամուսինները անոնց վրայ զերակչութիւն մը
ունենան: Աստուած հզօր է և իմաստուն:

229. Արձակուող միայն երկու անգամ պէտք է կա-
տարուի: Ամուսինները պիտի պահեն իրենց կիները մար-
դասիրութեամբ, և եթէ պիտի արձակեն, վեհանձնու-
թեամբ պէտք է վարուին: Անոնց դրամօժիտէն բան մը
չեն կրնար վար դնել, եթէ ամուսինները չեն վախնար

(1) Երբ մահատական մը երգնու թէ իր կնոջը հետ այլեւս
յարաբերութիւն չունի, 4 ամիս միջոց կը արուի իրեն անոր հետ
հաշտուելու համար, եթէ չի հաշտուի, հարկադրուած է զայն
արձակել. այն ատեն կինը կրնայ կրկին ամուսնանալ:

(2) « Անոնք պէտք չէ ծածկեն այն, զոր Աստուած ստեղծած
է իրենց արգանդին մէջ: » (Թարգմ. Գաղիմիրօքի)

(3) « Աւելի արդար է որ ամուսինները զանոնք վերատին առ-
նեն, երբ յղի են: » (Թարգմ. Գաղիմիրօքի)

սանակոխ ընել Տիրոջ պատուէրները: (Եթէ դուք չէք կր-
նար ընաւ զանոնք յարգել, ձեզմէ ոչ մէկուն մեղք չպի-
տի համարուի ամէն ինչ որ կինը ընէ ինքզինքը փրկելու
համար:) Այն ատեն այլը իրաւունք ունի օրէնքի նորո-
տութենէն ազատելու: Աստուածային պատուէրները ա-
սոնք են. սանակոխ մի՛ ընէք զանոնք. որոնք որ կը բռ-
նաբարեն, ոճրագործներ են:

230. Ան որ երեք անգամ կ'արձակէ կին մը, չպի-
տի կրնայ զայն վերստին առնել, մինչեւ որ այդ կինը
չ'երթայ անկողինը ուրիշ ամուսինի մը և անկէ ալ ար-
ձակուած չըլլայ: Այն ատեն իրենց պիտի թողաւորուի
միանալ, եթէ կարծեն թէ կրնան Աստուծոյ պատուի-
րանքները պահել: Ասոնք են այն պատուէրները զորս
Աստուած կուտայ զինքը լսողներուն:

231. Երբ կին մը արձակէք և զայն ճամբելու ժա-
մանակը եկած է, մարդասիրութեամբ պահեցէք զայն,
կամ բարութեամբ զրկեցէք: Զայն բնաւ վար մի՛ դնէք
բռնի կերպով (անոր դէմ անարդարութիւն մը ընելու
համար), զուցէ օրինազանց ըլլաք: Այդպիսի վարմունք
մը անարդար է (4): Աստուածային պատուէրներուն հետ
մի՛ խաղաք: Յիշեցէ՛ք այն շնորհները որոնցմով ողողեց
ձեզ երկինք: Յիշեցէ՛ք որ ձեզի զրկեց այն Գիրքը որ ի-
մաստութիւնը կը բովանդակէ: Վախեցէ՛ք Տիրոջմէն. գիտ-
ցէք որ իր զիտութիւնը անսահման է:

232. Զեր արձակած կինը երբ սպասէ նշանակուած
ժամանակամիջոցը, մի՛ արգիլէք զինքը օրինաւոր երկ-
րորդ ամուսնութիւն մը կնքելէ: Այս պատուէրները կը
վերաբերին անոնց՝ որոնք կը հաւատան Աստուծոյ և վեր-

(4) « Ով որ այդպէս վարուի, ինքզինքին դէմ կը գործէ: »
(Թարգմ. Գաղիմիրօքի)

ջին գատատանին: Արդար և խմատուն պատուէրներ են ասոնք: Աստուած գիտէ և դուք չէք գիտեր:

233. Մայրերը (արձակուած) կաթ պիտի տան իրենց զաւակներուն ամբողջ երկու տարի, եթէ հայրը ուզէ որ աւելի պակաս չըլլայ: Կնոջը սնունդը և զգեստը զաւակին հայրը պիտի հայթայթէ: Պատշաճ կերպով և իր կարողութեան համաձայն պէտք է ապրեցնէ զայն: Ծնողքները հարկադրուած չպիտի ըլլան կրցածնէն աւելի բան մը ընելու իրենց տղոց, ո՛չ ալ խնամակալները՝ իրենց սաներուն ⁽¹⁾: Մօրը թոյլատրուած է իր երախան կաթէն կտրել (ժամանակամիջոցին աւարտումէն առաջ), ամուսնոյն հաւանութեամբը: Կրնան նաեւ ստնտու մը կանչել, պայմանաւ որ անոր վճարեն ինչ որ խոստացած են: Վախցէք Աստուծմէ. գիտցէք որ անիկա բաց աչքով կը նայի ձեր գործերուն:

234. Մեռած ատեննիդ ձեր թողած կիները պիտի սպասեն չորս ամիս և տասն օր: Այդ պայմանաժամը ըմննալէն վերջ դուք բնաւ պատասխանատու չպիտի ըլլաք այն բաներուն համար, զորս անոնք պիտի ընեն օրինաւորապէս: Աստուած գիտակ է ձեր գործերուն:

235. Երբ (արձակուած) կնոջ մը հետ ամուսնանալու փափաք ունենաք ⁽²⁾, այդ փափաքը յայտնէք թէ ծածկէք ձեր սրտերուն մէջ, Աստուծոյ առջեւ յանցաւոր չպիտի ըլլաք: Անիկա գիտէ թէ դուք չէք կրնար չի խոր-

(1) « Թող ոչ որ իր կարողութենէն վեր բեռան տակ չի մտնէ. թող հայրը և մայրը իրենց շահերը չի փտանդեն տղուն համար. հօրը փոխանորդը միեւնոյն պարտականութիւնները կը ստանձնէ: » (Թարգմ. Քաղեմիւրքի)

(2) Չորս ամիս և տասը օրուան ժամանակամիջոցին:

հիլ կիներուն վրայ. բայց զաղանապէս բան մը մի՛ խոստանաք անոնց, եթէ ձեր խօսքերուն պարկեշտութիւնը չի ծածկեր ձեր սէրը:

236. Ամուսնական կապ հաստատել մի՛ որոշէք, մինչեւ որ պատուիրուած ժամանակամիջոցը չի լրանայ: Գիտցէք որ Աստուած ձեր սրտերուն խորը կը ճանչնայ: Վախցէք իրմէ և մի՛ մոռնաք որ անիկա սղորմած և անշիշաչար է:

237. Ո եւ է պատիժի չպիտի ենթարկուիք ⁽¹⁾ երբ արձակէք կին մը, որուն հետ յարաբերութիւն չէք ունեցած, կամ որուն ո եւ է դրամօժիտ նշանակած չըլլաք: Ձեր կիներուն տուէք պէտք եղածը, որ համապատասխան ըլլայ ձեր կարողութեան: Հարուստն ու աղքատը տարբեր տարբեր պիտի օժտեն զանոնք: Արգարութեամբ և բարեբարութեամբ պէտք է տան իրենց ընծաները:

238. Անիկա որ կին մը կ'արձակէ անոր մերձենալէ առաջ այլ դրամօժիտին քանակը որոշելէ վերջ, կնոջ քով պիտի ձգէ կէտը. բայց այր և կնոջ կամ միայն սուն հաւանութեամբ կինը կրնայ ստանալ ամբողջ օժիտը, ինչ որ աւելի պատշաճ է բարեպաշտութեան. մի՛ մոռնաք իրարու բարիք ընել. Բարձրեայր ձեր գործերուն վկան է:

239. Ճշգրտութեամբ պահեցէք աղօթքի ժամերը, մանաւանդ կէս օրուանը ⁽²⁾, ելէք և ջերմեռանդութեամբ աղօթեցէք:

240. Երբոր տաղնապի մէջ էք, քալած ատեննիդ կամ ձիւս վրայ աղօթեցէք. երբ ապահովութեան մէջ էք,

(1) « Մեղք չպիտի համարուի: » (Թարգմ. Քաղեմիւրքի)

(2) Քաղեմիւրքի կը թարգմանէ « մէջտեղի աղօթքը » և կը յարէ որ յայտնի չէ թէ՛ կէս օրուան թէ՛ իրիկնագէտի աղօթքին համար է. հաւանաբար իրիկնագէտինն է:

յիշեցէք երկինքի չնորհները : Մտածեցէք որ անիկա ձեզի տրովեցուց այն վարդապետութիւնը զոր դուք կ'անդիտանայիք :

241. Անոնք որ մեռած ատեննին կիներ կը թողուն , կտակ մը պէտք է ձգեն անոնց , իբրեւ մէկ տարուան ապրուստի դրամ , և պէտք է տան ապաստանարան մը իրենց տանը մէջ : Եթէ կիները իրենք իրենց մեկնին , ձեր ժառանգորդները բնաւ պատասխանատու պիտի չըլլան այն բաներուն համար , զորս անոնք պարկեշտօրէն պիտի ընեն : Աստուած հզօր է և իմաստուն :

242. Արձակուած կիներուն պարտաւոր էք տալ համեստ թոշակ մը : Ասիկա պարտականութիւն մըն է անոնց համար որ Աստուծոյ կ'երկնային :

243. Այս կերպով է որ Աստուած կը բացատրէ իր պատուիրանները , որպէս զի դուք խորհրդածէք անոնց վրայ :

244. Զէք յիշեր զանոնք որ մահուան վախը զուրս հանեց իրենց տուներէն , թուով մէկ քանի հազար ⁽¹⁾ : Աստուած անոնց ըսաւ . — Մեռէք . յետոյ անոնց կեանք տուաւ , որովհետեւ Աստուած մարդոց համար առաստաձեռնութեամբ լեցուն է : Եւ սակայն մարդոց մեծ մասը անոր բարիքներուն փոխարէն չնորհակալ չ'ըլլար :

245. Հաւատքին պաշտպանութեանը համար մաքրուեցէք , և գիտցէք որ Աստուած ամէն բան զիտէ ու կ'իմանայ :

(1) Ժանտախտը աւեր կը գործէր Նրեաստանի Տավարտան քաղաքին մէջ . բնակիչներուն մեծ մասը փախաւ , Աստուած անոնց ըսաւ . մեռէ՛ք , և անոնք մեռան : Տարիներ ետք անոնց յարութիւն տուաւ Եղեկեղի ինգրամբով , բայց անոնք իրենց դէմքին վրայ պահեցին մահուան ճեղքերը : Մուհամմէտ Եղեկեղի տեսիլքին կ'ակնարկէ հոս :

246. Ան որ փառաւոր փոխատուութիւն մը ընէ Աստուծոյ , հարիւրապատիկ (անհունօրէն) բազմապատկուած պիտի ստանայ զայն : Աստուած ըստ կամս կը տարածէ և կը սահմանափակէ իր չնորհները : Դուք ամենքդ իրեն պիտի վերադառնաք :

247. Յիշեցէք Իսրայէլի զաւակներուն ժողովը Մովսէսի մահէն վերջ , երբ անոնք իրենց մարգարէին ըսին . — Մեզի թագաւոր մը ստեղծեցէք որպէս զի Աստուծոյ դատին համար կողմինք : Մարգարէն անոնց հարցուց . — Կոռեկու պատրաստ պիտի ըլլա՞ք երբոր ժամանակը գայ : Անոնք պատասխանեցին . — Ո՞վ պիտի կրնայ արգիլել մեզ հաւատքի դրօշին տակը քալել . մենք մեր տուներէն վտարուեցանք և մեր տղաքը ձեռքերնուս առին : Բայց երբ կոիւրի օրը հասաւ , մէկ քանի հողիներէն զատ ամենքն ալ փախան (կարծիքնին փոխեցին) , բայց Ամենակարողը կը տեսնայ նենգաւորները :

248. Մարգարէն ըսաւ անոնց . — Աստուած Սաւուղը ընտրեց իբրեւ ձեր թագաւորը : Իսրայէլացիները յարեցին . — Անիկա ինչպէ՞ս կրնայ մեր վրայ իշխանութիւն ունենալ . մենք իրմէ աւելի արժանաւոր ենք . անիկա մինչեւ իսկ հարստութեան առաւելութիւնը չ'ունի : Սամուէլ պատասխանեց . — Տէրը զայն ընտրեց որ ձեզի հրամայէ . անոր միտքը լուսաւորեց և անոր բազուկը զօրացուց . Ամենակարողը իր ուզածին կուտայ իշխանութիւնը , որովհետեւ գիտութիւնը իր սեպհականութիւնն է , ու ո՛չ մէկ բան կը սահմանափակէ իր անսահմանութիւնը :

249. Սամուէլ շարունակեց . — Անոր թագաւորութեան նշանը պիտի ըլլայ (զինակցութեան) Տապանին գալուստը . անիկա ձեր ապահովութեան գրտականը պիտի ըլլայ : Մովսէսի և Ահարոնի ընտանիքին թողած

մատուցները պիտի ստանաք. հրեշտակները պիտի կրեն զայն. հաւատացեալներուն համար անիկա նշան մը պիտի ըլլայ ⁽¹⁾:

250. Սաւուղ իր բանակին հետ մեկնած ատեն ըսաւ. — Աստուած ձեզ փորձի պիտի ենթարկէ այս գետին եզրը. ան որ անկէ ջուր խմելով ծարաւը անցընէ, խմիններէս չպիտի ըլլայ: Իսկ անոնք որ ժուժկալ պիտի մնան, կամ իրենց ափին փոսին մէջ քիչ մը ջուր առած պիտի խմեն միայն, խմիններուս կարգը պիտի դատուին: Մէկ քանիններէն զատ ամենքն ալ առատօրէն խմեցին: Երբ թագաւորը հաւատացեալներուն գլուխը կանդնած գետը անցաւ, իրենց ծարաւը մարողները գոչեցին. — Այսօր ընաւ ուժ չ'ունինք Գողիաթին և իր զինուորներուն ղէմ, բայց այն հաւատացեալները որոնք յարութեան օրին կը հաւատային ⁽²⁾, գոչեցին. — Ո՛հ, քանի քանի անգամներ Աստուծոյ չնորհիւ պզտիկ բանակ մը յաղթած է մեծ բանակի մը, Բարձրեալը կը զօրացնէ քաջերուն բազուկը ⁽³⁾:

251. Եւ երբ Գողիաթին և իր բանակին ղէմ կուուելու վրայ էին, սա աղօթքը ուղղեցին երկինք. Տէր,

(1) Այս հրաշքի տապանը որ երկինքէն զրկուած էր Ադամին, իսրայէլի զաւակներուն փոխանցուեցաւ, Ամազեկացիները անոնց յաղթելով գրաւեցին զայն, իրենց բանակներուն առջեւէն կը տանէին, և յաղթութեան գրաւական մըն էր ան իրենց համար: Կը պարունակէր նուիրական խուց մը, Մովսէսի ոտնամանը և զաւազանը, Ահարոնի խղրը, երկնային մանանայով լեցուն անօթ մը և օրէնքի սեղաններուն բեկորները: Հրեշտակները մթնոլորտին մէջէն բերին այս տապանը և գրին Սաւուղի ոտքերուն առջեւ:

(2) «Որոնք Աստուծոյ երեսը տեսնալուն կը հաւատային. » (Թարգմ. Գաղիմիրքի)

(3) «Աստուած յարատեւողներուն հետ է: » (Թարգմ. Գաղիմիրքի)

յարատեւութիւն և քաջութիւն տուր մեզի, մեր քայլերը հաստատուն ըրէ, և օգնէ մեզի (յաղթելու) այս անհաւատ ժողովուրդին ղէմ:

252. Եւ անոնք յաղթեցին թշնամիին՝ Աստուծոյ կամքովը: Գաւիթ սպաննեց Գողիաթը, Աստուած անոր տուաւ իմաստութիւն և թագաւորութիւն ⁽¹⁾: Աստուած անոր ստրկեցուց ինչ որ ուզեց: Եթէ Ամնակարողը չի հաւասարակչուէր մէկ ազգը միւս ազգով, անտարակոյս ապականութիւնը պիտի ծածկէր երկիրը: Բայց Աստուած արարածներուն հանգէպ բարի է:

253. Բարձրեալին պատուէրները ասոնք են. քեզի կը յայաննք զանոնք որովհետեւ դուն իր մարգարէներուն զատն ևս:

254. Մենք բարձրացուցինք մարգարէները մէկը միւսէն աւելի վեր. ամենէն բարձրները անոնք են, որոնց խօսեցաւ Աստուած. իր մամաւոր չնորհներովը օգնեց անոնց: Մարիամի որդի Յիսուսը զրկեցինք, հրաշք գործելու զօրութիւնը տալով անոր, սրբութեան ոգիով (Գաբրիէլ հրեշտակապետ) հզօրացուցինք զայն: Եթէ Աստուած ուզէր, իր մարգարէներէն (և կատարած հրաշքներէն) ետք եկողները կուիւ չպիտի ընէին իրարու հետ ⁽²⁾ բայց երբոր ճշմարտութիւնը տեսան, սկսան վիճարանել և պառակտել, ոմանք հաւատացին, ոմանք անհաւատ

(1) Գաղիմիրքի փոխանակ «Թագաւորութեան» կըսէ «Գիրքը» այսինքն Սաղմոսագիրքը, և գիտել կուտայ թէ՛ Մուհամմէտ կը ճանչնայ միայն չորս աստուածային գիրքեր, որոնք են. Հնգամատեանը, Սաղմոսագիրքը, Աւետարանը և Բուրանը: Մարգարէներուն զրկուած միւս գիրքերը, ըստ Մուհամմէտի, կորսուած են:

(2) «Ջերար չպիտի սպաննեն » (Թարգմ. Գաղիմիրքի)

մնացին : Եթէ Աստուած ուզէր , անոնք չէին պառակ-
տեր (1) , բայց Աստուած ինչ որ ուզէ , ան կընէ :

255. Ո՛վ հաւատացեալներ , ողորմութիւն տուէք
այն ինչքերով , զոր ձեզի շնորհեցինք , երբ դեռ չէ
հասած այն օրը , ուր այլեւս ո՛չ պայմանագրութիւն , ո՛չ
բարեկամութիւն և ոչ ալ բարեխօսութիւն պիտի չըլլայ :
Անհաւատները չարութեան մէջ պիտի իյնան :

256. Աստուածը՝ միակ Աստուածն է : Այդ կենդանի
և յաւիտենական Աստուածէն զատ ուրիշ չկայ . (ո՛չ թրմ-
րութեան և ոչ ալ քունի կ'ենթարկուի անիկա .) երկինքի
և երկրի մէջ եղածները իրեն կը պատկանին . ո՛վ կրնայ
միջնորդել իր մօտ , առանց իր կամքին : Անիկա զիտէ թէ
ի՛նչ կայ ապագային և անցեալին մէջ : Մարդիկ զիտեն
իր գերագոյն իշխանութեան (2) այն մասը միայն , որ ա-
նիկա կ'ուզէ զիտցնել : Իր վեհափառ դա՛նք կը տարած-
ուի երկինքի և երկրի վրայ . անիկա առանց նեղութեան
կը պահէ Գա՛նը (3) : Մեծ և բարձրեալ Աստուածն է
անիկա (4) :

257. Մարդոց վրայ ճնշում մի՛ բանեցնէք ընտաւ ի-
րենց կրօնքին համար : Փրկութեան ճամբան բաւական
որոշ է մոլորութեան ճամբայէն (5) : Ան որ կուտաշատու-
թիւնը լքէ (6) և սուրբ կրօնքը ընդգրկէ , անխորտակելի

(1) « Զիրար չէին սպաններ » (Թարգմ. Քաղկեդոնացի)

(2) « Իր գիտութեան »

(3) Այսինքն , արդարութեան գա՛նը , Աստուծոյ ատեանը :

(4) Այս հաստատօք աղօթք մըն է . հաւատացեալները իբր
հմայեակ իրենց բաղուկին վրայ կը կրեն զայն :

(5) Այս խօսքը կ'ուզուէր այն իսլամներուն , որոնք կ'ուզէին
բռնադատել իրենց կուտաշատ մնացած սղաքը որ իսլամութիւնն
ընդունին :

(6) « Ան որ թակութի (կուռք մը) ձի հաւատայ » :

բաղուկ մը բռնած պիտի ըլլայ : Աստուած ամէն բան
զիտէ և կը լսէ :

258. Աստուած հաւատացեալներուն պաշտպանն է .
անիկա զանոնք մութէն դէպ ի լոյս պիտի առաջնորդէ :

259. Սատանան (Թակութը) անհաւատներուն պաշտ-
պանն է . անիկա զանոնք լոյսէն դէպի մութը կ'առաջ-
նորդէ . և յաւիտենական բոցերուն մէջ պիտի գա-
հավիժէ :

260. Կը յիշե՞ս այն թագաւորը (1) որ Աբրահամի
հետ վիճարանեցաւ թագաւորութիւնը տուող Աստուծոյ
մասին : Աբրահամ ըսած էր . իմ Աստուածս այն է , որ
կեանք և մահ կուտայ : — Ես եմ , յարեց ամբարիշտը ,
կեանք և մահ տուողը : Աբրահամ պատասխանեց . —
Աստուած արեւը արեւելքէն ծագիլ կուտայ . դուն ալ ա-
րեւմուտքէն ծագեցուր տեսնեմ : Ամբարիշտը չվտեղեցաւ ,
որովհետեւ Ամենակարողը չի լուսաւորեր նեղամիտ-
ները :

261. Կը յիշե՞ս նաեւ այն ճամբորդը , որ աւերուած
քաղաքի մը առջեւէն անցած միջոցին ըսաւ . — Աստուած
ինչպէ՞ս յարութիւն պիտի տայ այս կործանած քաղաքին
բնակիչներուն : Աստուած զայն մեռցուց և հարիւր տարի
ետք անոր յարութիւն տալով ըսաւ . — Հոս քանի՞ տարի
բնակեցար : — Օր մը կամ քանի մը ժամ , պատասխա-
նեց ճամբորդը : — (Ոչ , պատասխանեց Աստուած , հա-
րիւր տարի կեցար հոս) Նայէ ուտելիքդ և խմելիքդ ան-
եղծ մնացած են . իսկ աւանակիդ ոսկորները միայն կան .
այս հրաշքը գործեցինք , որպէս զի օրինակ ըլլաս մարդոց :
Տես թէ ինչպէս պիտի հաւաքենք ոսկորները և միտով

(1) « Բան մը իմացած չե՞ս սյն թագաւորի մասին »

պիտի ծածկենք: Այս հրաշքին ի տես, ճամբորդը գոչեց. — Հիմա կը խոստովանիմ որ Աստուծոյ զօրութիւնը անսահման է (1):

262. Երբ Աբրահամ գոչեց՝ Տէր, ցոյց տուր ինձ թէ ինչպէ՞ս յարութիւն կուտաս մեռեալներուն, Աստուած ըսաւ անոր. — Տակաւին չե՞ս հաւատար: Կը հաւատամ, պատասխանեց Աբրահամ, բայց կ'ուզեմ որ հաւատքս զօրանայ: Այն ատեն Աստուած ըսաւ. — Չորս թռչուն առ և կտոր կտոր ըրէ և լեռներուն դադաթը տարաղնէ կըտորները, յետոյ զանոնք քեզի կանչէ. ու անոնք դէպ ի քեզի պիտի թռչին. գիտցիր որ Բարձրեալը հօր և իմաստուն է (2):

263. Անոնք որ իրենց հարստութիւնը կը գործածեն նուիրական դատին պաշտպանութեանը համար (3) կը նմանին այն ցորենահատիկին որ եօթը հասկ կ'արտադրէ, և որոնց իւրաքանչիւրը հարիւր հատիկ կը պարունակէ:

(1) Քուրանի մեկնիչները կ'ըսեն թէ այս ճամբորդը Եստրաբ կամ Օզայիրն է, որ աւանակի մը վրայ չեծած և ձեռքը բռնած կողով մը թուզ ու աման մը գինի, կ'անցնէր Երուսաղէմի աւերակներուն առջեւէն: Օզայիր այդ պահուն Աստուծոյ զօրութեան վրայ կասկածելուն համար նախախնամութիւնը մահուամբ պատժեց զինքը: Հարիւր տարի ետք Աստուած յարութիւն տուաւ անոր և ցոյց տուաւ իր ուտելիքն ու խմելիքը, որոնք ժամանակի ազդեցութենէն զերծ մնացած էին: Յետոյ Աստուած Օզայիրին ցոյց տուաւ իր աւանակին ոսկորները, որոնք հողը կը ճերմկցնէին. Ամենակարողին Տրամանին վրայ, կենդանին մարմին առաւ և սկսաւ զբալ:

(2) Այն չորս թռչունները, որոնցմով Աստուած գործեց այս հրաշքը, կ'ըսէ ձէլալէտտին մեկնիչը, հետեւեալներն են. սիրամարգ, արծիւ, ագռաւ և արաղաղ: Մահմեդականները կը դաւանին թէ այս հրաշքին ճշգրտութիւնը անվիճելի է:

(3) «Աստուծոյ ճամբուն մէջ» (Թարգմ. Քաղիմիրսքի)

Աստուած կ'աւելցնէ (1) հարստութիւնն անոնց որ ուզէ: Իր խմատութիւնը հաւատար է իր անսահմանութեանը:

264. Անոնք որ նուիրական պատերազմին համար կը ծախսեն իրենց հարստութիւնը, և զանգամուտ կամ ապօրէն արարքներ չեն ընել իրենց նուէրին փոխարէն, ապահովաբար պիտի, վարձատրուին Աստուծոյ: Երկիւղը և վիշտը իրենց վրայ չպիտի իջնէ երբէք:

265. Աւելի նախապատիւ է խօսքի և գործի մէջ մարդասէր ըլլալ, քան թէ ողորմութիւն մը տալէ ետք անարգարութիւն գործել: Աստուած հարուստ և գթած է:

266. Ո՛վ հաւատացեալներ, ձեր տուած ողորմութեանց արժանիքը մի՛ ջնջէք արտունջներ ընելով կամ անարգարութեան մէջ խցալով: Ան որ ցուցամոլութեամբ ողորմութիւն կուտայ և չի հաւատար Աստուծոյ ու վերջին դատատանին, կը նմանի փոշեպատ ժայռին (2). երբ հեղեղանոսն անձրև մը գայ, միայն իր կարծրութիւնը (ժայր) կը մնայ: Յաւիտեանակամին աչքին՝ անոր գործերը ո և է արժանիք պիտի չունենան (3) որովհետև Աստուած չառաջնորդիւր ընաւ անհաւատարիմները:

267. Անոնք որ իրենց ունեցածը կը ծախսեն Աստուծոյ հաճոյ ըլլալու համար, և որոնք առաքինութիւն գործելու մէջ հաստատակամ են, կը նմանին ըլլուրի մը վրայ զեանդուած պարտէզի մը. բարերար անձրևը և ցօղը կը ջրեն հողը և պտուղները կ'աճեցնեն. (եթէ անձրև չգայ, ցօղ կ'իջնէ) Աստուած ձեր գործերը կը տեսնէ:

(1) «Կը կրկնապատկէ» (Թարգմ. Քաղիմիրսքի)
(2) «Քարուտ ըլլուրի մը» (Թարգմ. Քաղիմիրսքի)
(3) «Այդ տեսակ մարդիկ իրենց գործերն ո և է օգուտ չպիտի քաղեն» (Թարգմ. Քաղիմիրսքի)

268. Չեք մէջէն ս'իլ պիտի ուզէր ունենալ պարտէզ մը՝ արմատներն արմատով լեցուն, այգիներով պահուած, գետակներով կտրատուած, ամէն տեսակ պտուղներով բեղմնաւոր, ու (այս վայելքներուն միջոցին) յանկարծ ձերանալ, օրօրոցին մէջ երեխաներ ունենալ և անանկ որ բոցերու յորձանք մը կ'աւերէ ձեր պարտէզը: Այս կերպով է որ Աստուած իր գաղտնիքները (1) կը բացատրէ ձեզի, որպէս զի իր վրայ խորհիք:

269. Ո՛վ հաւատացեալներ, սղորմութիւն տուէք ձեր հարստութեամբ և բերքերով զոր մէնք կը բուսցնենք (ձեզ համար) և ձեր ինչքերուն ամենէն գէշ մասը մի՛ բաշխէք:

270. Մի՛ տաք այն բանը զոր չպիտի ուզէիք ուրիշէն ստանալ. տարբեր ինչիք է, եթէ մասնաւոր համամաճայութիւն մը ըլլայ: Գիտցէք որ Աստուած հարուստ է և փտորով զեղուն:

271. Աստանան ձեր աչքին առջև կը ներկայացնէ աղքատութիւնը (2), անիկա ձեզի կը մղէ ոճիրի (3). բայց Աստուած ձեզի կը խոտանայ թողութիւն և առատաձեռնութիւն: Անիկա իմաստուն և անսահման է:

272. Աստուած իմաստութիւնը կուտայ իր ուզածին. ան որ այս շտորը կ'ընդունի, հարստութեանց ամենէն մեծը ընդունած ըլլայ, բայց միայն սիրտ ունեցող մարդիկը կը գգան այս բանը:

273. Չեք սալիք սղորմութիւնը և ձեր ունեցած բողձանքները Աստուած պիտի գիտնայ: Պարսաւանքը

(1) « Իր պատուիրանները » (Թարգմ. Քաղիմիրքի)

(2) Այսինքն Մատանան կը համոզէ զձեզ առատաձեռն ըլլալ, որպէս զի անոր հետեւանքով սղքատութեան մէջ չե՛նսք:

(3) « Ամօթալի գործերու » (Թարգմ. Քաղիմիրքի)

երբէք բաժինը չպիտի ըլլայ թարեղործներուն (1): Բարի գործերը հրատարակու ընելը լաւ է. բայց լուսադոյն է ծածուկ թարեղարելը և աղքատներուն սղորմութիւն տալը: Այսպէսով պիտի կարենաք քուսել ձեր մեղքերը: Բարձրապը կը տեսնէ ձեր գործերը:

274. Դուն պարտաւոր չեմ լնաւ (ս'իլ Մահամէտ) անհաւատները ստաջնորդելու: Աստուած կը լուսաւորէ իր ուզածները: Չեք գործելէք բարիքին արմանիքը ձերը պիտի ըլլայ և անոնց (Աստուծոյ դէմքը տեսնելու համար ձեր բրածներուն) վարձատրութիւնը պիտի ստանաք, (և ձեզի դէմ անարդարութիւն գործող չպիտի ըլլայ): Կան (ձեր մէջ) հաւատարիմ մարտիկներ, որոնք կը կռուին հատարի դրօշին տակ (2) և աղքատ ըլլալուն համար իրենց պէտքերը չեն կրնար հայթայթել: Անոնք համեստ և վերապահ ըլլանուն համար չգիտցողները հարուստ կը կարծեն (3). դուն զանոնք պիտի ճանչնաս այս նշանէն (4). անոնք երբէք սղորմութիւն չեն ուզեր սաղտուկ պատճառելով: Այս մարդոց ինչ բարիք որ գործէք, Աստուած պիտի իմանայ:

275. Ողորմութիւն տուէք ցորեկը, պիշիրը, զաղտնապէս, յայտնապէս. Յաւանականին ձեռքէն պիտի ստանաք վարձատրութիւնը և երկիւղէ ու վիշտէ զերծ պիտի ըլլաք:

(1) « Չարքը ոչ մէկ օժանդակութիւն չպիտի ունենան » (Թարգմ. Քաղիմիրքի)

(2) « Որոնց միակ զբաղումն է Աստուծոյ ճամբուն մէջ մաքսալը » (Թարգմ. Քաղիմիրքի)

(3) « Չեն կրնար հոս հոն երթալ վաճառականութեամբ հարստանալու համար » (Թարգմ. Քաղիմիրքի)

(4) Իրենց համեստ երեւոյթէն:

276. Անոնք՝ որ վաշխառութիւն կընեն (1) յարու-
թեան օրը իրենց գերեզմաններէն զուրս պիտի ելլեն
նման այն թշուառականներուն որոնք Սասանային հարու-
մէն ազատուած են. որովհետեւ անոնք կըսեն. վաճա-
ռութիւնս և վաշխառութեան միջև տարբերութիւն չկայ
բնաւ: Աստուած թոյլատրած է վաճառականութիւնը,
բայց արգիլած է վաշխառութիւնը: Ով որ տեղեկանալով
Տիրոջ այս պատուէրին, վերջ կը գնէ իր գործած անիրա-
ւութեան, անցեալին համար թողութիւն պիտի ստանայ,
և երկինք վկայ պիտի ըլլայ իր գործերուն (2): Ան որ
ոճիրի (վաշխառութեան) մէջ ինչայ կրկին, յաւխտեա-
կան կրակին որսը պիտի ըլլայ:

277. Աստուած իր օրհնութիւնը վերցուցած է վաշ-
խառութեան վրայէն և ողորմութիւնս սուղներուն վրայ
թափած է: Անիկա անհաւատը և ամբարիշտը կ'ատէ:
Իսկ այն հաւատացեալները որոնք բարեք կը գործեն, ա-
զօթք կընեն և ողորմութիւնս կուտան, Աստուծոյ պիտի
ստանան իրենց վարձատրութիւնը: Անոնք երկիւղէ և
վիշտէ զերծ պիտի ըլլան:

278. Ո՛վ հաւատացեալներ, երկնչեցէք Աստուծոյ,
և եթէ հաւատարիմ էք, ձեր ըրած վաշխառութիւնը դար-
մանեցէք (3):

279. Եթէ մերժէք համակերպիլ, պարտատուեցէք
այն կուրբին զոր Աստուած և իր Մարգարէն պիտի մղեն
ձեզի դէմ: Եթէ հնազանդիք իր ձայնին (4) ձեր զրամա-

(1) « Կաշխառութեան արգիւնքը կ'իւրացնեն » (Քաղեմիւրքի)

(2) « Այն ատեն Աստուծոյ կտիւտ պիտի ունենայ իր ճակա-
տագիրը » (Թարգմ. Քաղեմիւրքի)

(3) « Կաշխառութենէ ունեցած պահանջքիդ բաշխեցէք: »

(4) « Եթէ զղջում յայտնէք »

գլուխը քովերնիդ պիտի մնայ: Ոչ ոքի դէմ անարդար մի'
ըլլաք, ու ոչ ոք ձեզի դէմ անարդարութիւնս չպիտի
գործէ:

280. Եթէ ձեր պարտագանը դժուարութիւն կը կրէ
վճարելու համար, միջոց տուէք իրեն. բայց ա՛յ աւելի
արժանաւոր բան մը ըրած կըլլաք, և թէ իր պարտքը
իրեն բաշխէք: Եթէ գիտնայիք:

281. Երկնչեցէք այն օրէն, երբ Աստուծոյ առջև
պիտի ելլէք. հոն ամէն ոք իր գործերուն վարձքը պիտի
ստանայ. հոն ճշգրիտ արդարադատութիւնը պիտի լիջնէ
վճիռներուն վրայ:

282. Ո՛վ հաւատացեալներ, երբ որոշ թուականի մը
վճարելի փոխառութիւն մը կընէք, թող գրազիր մը հա-
ւատարմօրէն գրի առնէ այդ պարտքը: Թող գրէ այնպէս՝
ինչպէս Աստուած սորվեցուցած է իրեն: Ան թող գրէ և
պարտագանը թող սունս սայ. Աստուծոյ թող վախնայ և
փոխատուութեան պայմաններէն ո՛չ մին թող զանց չընէ:
Եթէ պարտագանը տգէտ է, կամ հիւանդ է, և կամ
տուն տալու վիճակի մէջ չէ, թող իր փոխանորդը սունս
սայ արդարութեան օրէնքներուն համաձայն: Չեր մէջէն
ընտրուած երկու այր վկայ կանչեցէք. և եթէ երկու
էրիկմարդ չգտնէք, մէկ այր և երկու կին կանչեցէք
(վկայութիւն տալու կարող) որպէս զի, երբ մէկը մոտա-
ցութեամբ սխալի, միւսը կարենայ ճշմարտութիւնը յիշե-
ցընել: Վկաները թող չմերժեն վկայութիւն տալ, ամէն
անգամ որ իրենց գիտում ըլլայ: Չանց մի' ընէք գրի սու-
նել ձեր փոխառութիւնը, մեծ ըլլայ թէ փոքր, և վճար-
ման պայմանաժամը նշանակեցէք: Այս նախազգուշու-
թիւնը Աստուծոյ առջև աւելի արդար է, վկաներուն
համար աւելի պատշաճ է և կասկածները փարատելու

աւելի յարմար է: Հարկադրուած չէք զրի առնել այն
 ասան միայն, երբ վաճառուը կը կատարուի ներկայ
 եղող մարդոց միջև և փոխանակութեամբ (1) . (այս ստ-
 բաղային զրի չառնելը մեզք չպիտի համարուի:) Չեր
 պայմանադրութեանց միջոցին վկաներ կանչեցէք, և բըռ-
 նութիւն մի՛ բանեցնէք ո՛չ զրադիրին և ո՛չ ալ վկանե-
 րուն վրայ. եթէ ընէք՝ ոճիր գործած կըլլաք: Երկնչեցէք
 Աստուծմէ՛. ինքն է որ կ'ուսուցանէ ձեզ, և սնիկա ա-
 մէն բան զիտէ:

283. Երբ ճամբորդութեան մէջ ըլլալուդ համար
 զրադիր չկրնաք դռնել, գրաւական մը պիտի առնէք:
 Այն պարտապանը սրուն վստահութիւն ցոյց արուած է,
 թող խնամք ասնի իր գրաւը ետ առնելու (2) . Աստուծմէ՛
 իր տիրոջմէն թող վախնայ. երբէք մի՛ մերժէք սալ ձեր
 վկայութիւնը. ո՛վ սր մերժէ, ապականամ սիրտ ունի:
 Բայց Աստուած գիտէ ձեր գործերը:

284. Աստուած երկինքի և երկրի վեհապետն է.
 ձեր սրտերուն մէջ եղածը յայտնէք թէ ծածկէք, սնիկա
 հաչիւ պիտի պահանջէ ձեզմէ. իր ուղածին թողութիւն
 պիտի տայ, և ուղածը պիտի պատժէ, սրտխեռեւ ոչ մէկ
 բան կը սահմանափակէ իր զօրութիւնը:

285. Մարդոքէն հաւատացած է այն բանին՝ զոր
 Աստուած զրկեց իրեն. հաւատացեալները ընդգրկած են
 իր հաւատը: Անոնք բոլորն ալ կը հաւատան Աստուծոյ,
 իր հրեշտակներուն, իր նուիրական մատականներուն և իր

(1) « Երբ ձեռքէ ձեռք կ'անցընէք ապրանքը: »
 (Թարգմ. Քաղիմիրոքի)
 (2) « Բայց երբ մէկը միւսին առարկայ մը յանձնէ, այն՝ որուն
 յանձնուած է գրաւականը, թող անեղձ վերադարձնէ զայն: »
 (Թարգմ. Քաղիմիրոքի)

մարդոքէն: Կրտսն, անոնց միջև ու է տարբե-
 րութիւն չենք դնիր. Տէր, մենք խօսքդ լսեցինք և հաւ-
 զանդեցանք. քու ներողամտութիւնդ կը հայցինք. յարու-
 թեան օրը ամենքս ալ քեզի պիտի գանք:

286. Աստուած ոչ մէկէն պիտի պահանջէ իր կարո-
 ղութենէն վեր բան մը: Ամէն ոք իրեն ի նպաստ պիտի
 ունենայ իր բարի գործերը, և ընդդէմ իրեն՝ դէշ գոր-
 ծերը: Տէր, մի՛ պատժեր մեզ մտապութեամբ (կամ
 սխալմամբ) գործուած յանցանքներու համար: Մեր վրայ
 մի՛ դնիր այն բեռը զոր մեր հայրերը (1) կրեցին. մեր
 ոյժէն վեր բեռ մի՛ տար մեզի. քու ծառաներուդ համար
 ներողամտութիւն և զթութիւն ցոյց տուր. զթա՛ մեր
 վրայ. դուն մեր Տէրն ևս: Անհաւատ ազգերուն դէմ
 յողթող հանդիսացուր զմեզ:

(1) « Մեզմէ առաջ ապրողները » (Քաղիմիրոքի)

ՎԵՐՋ Բ. ԳԼՈՒԽԻ

ԾԱՆՅՈՒԹՈՒԹԻՒՆ. — Քուրանի ֆրանսերէն թարգմանութեանց
 մէջ, Սալարիի կատարածէն ոչ նուազ յաչող, թէեւ աւելի ազատ,
 թարգմանութիւն մըն է Քաղիմիրոքիի կատարածը: Մենք, պահե-
 լով հանդերձ Սալարիի թարգմանութեան ծեւերը, օգտակար հա-
 մարեցինք ծանօթագրել իմաստի այն բոլոր տարբերութիւնները
 զորս գանք Քաղիմիրոքիի թարգմանութեան հետ բաղդատելով:
 Իսկ գլուխի հասցումներուն մէջ փակագծով դրուած նախադա-
 սութիւնները՝ Սալարիի թարգմանութեան մէջ բոլորովն պակաս-
 ներն են: Կային նաեւ մէկ քանի հասցումներ, (Թիւ 9, 22, 25,
 42, 73, 150) որոնց իմաստը **հիմնովին** տարբեր ըլլալով երկու
 թարգմանութեանց մէջ, հարկադրուած ենք հոս դնել նաեւ Քաղի-
 միրոքիի թարգմանութիւնը՝ բաղդատութեան համար՝ Սալարիի թարգ-
 մանութեան հետ:

9. Անոնց սրտին մէջ հիւանդութիւն կայ (1) . Աստուած պիտի մեծցնէ այդ հիւանդութիւնը . զարհուրելի պատիժ մը վերապահուած է իրենց , սրովհետեւ մարդաբէները ստախօսի անդ զրին :

22. Բայց եթէ չընէք այդ բանը , և ապահովաբար չպիտի կրնաք ընել , վախցէք անհաւատաներուն համար պատրաստուած կրակէն . կրակ՝ որուն կեր պիտի ըլլան մարդիկ և քարերը (2) :

25. Անոնք որ կը խղեն Աստուծոյ հետ հախապէս կնքուած գաշխօքը , անոնք որ կրարմէ կը բաժնեն ինչ որ Աստուած հրամայած էր քով քովի պահել , անոնք որ կրկրիս վրայ անկարգութիւններ կընեն , թշուառ պիտի ըլլան :

42. Զեր օրութեան կանչեցէք աղօթքը և համբերութիւնը . աղօթքը բեռ մըն է , բայց ոչ խոնարհներուն համար :

73. Անոնց մէջէն , հասարակ մարդիկը չեն գիտեր Գիրքը (Հնգամատեանը) այլ միայն՝ սուս պատմութիւնները , և սարսամ գազափարններ միայն ունին : Վա՛յ անոնց՝ որ իրենց (սարսկանաբար) ձեռքերով գիրքը գրած ատենին կըսեն , սղորմելի շահ մը ընելու համար , անաւտիկ Աստուծոյ եկած գիրքը : Վա՛յ իրենց ձեռքով գրածին , և անկէ շահածին համար (3) :

150. Մենք ձեզ փորձութեան պիտի ենթարկենք երկիւղով և անօթութեամբ , ձեր ինչքերուն և ձեր մարդոց և ձեր հունձքին կտրուտ պատճառելով : (Բայց դուն՝ ո՛վ Մուհամմէս) Ուրախ լուրեր սուր անոնց որ համբերութեամբ կը սովորեն :

(1) Այս բացատրութեամբ Մուհամմէս Քուրանին մէջ միշտ կ'ախնարիէ կեղծաւորները և թերահաւատները :

(2) Այսինքն՝ քարէ շինուած կուռքերը :

(3) Մուհամմէս այս խօսքերով կը մեղադրէ Հրէաները , որ Հնգամատեանը կ'եղծանէին , որպէս զի կարենան ջնջել այն հատուածները որոնցմով ին խաղաղաշահուած էր արար Մարգարէին առաքելութիւնը :

ԳԼՈՒԽ Գ .

ԻՄՐԱՆԻ ԸՆՏԱՆԻՔԸ (1)

Յաճուև ողորմած եւ անյիշատար Ասուծոյ .

1. Ա. Լ. Մ. (2) Կենդանի և յաւիտենական Աստուծոյ զատ ուրիշ Աստուած չկայ :

2. Անիկա քեզի զրկեց ճշմարտութիւնը սրբունակող Գիրքը , անկէ տաջ զրկուածները հաստատելու համար : Նախապէս կրկինքէն իջեցուց Հնգամատեանը և Աւետարանը , որպէս զի մարդոց առաջնորդ ըլլան : Անիկա զրկեց Քուրանը (3) :

3. Անոնք որ աստուածային կրօնքը ուրանան , անուելի շարչարանքներու պիտի ենթարկուին : Աստուած հրգօր է և իր ձեռքին մէջ ունի վրէժիմոյրութիւնը :

4. Երկինքի և երկրի վրայ գտնուած բաներէն ոչ մին իրմէ գաղտնի կը մնայ . ան է որ իր ուղածին պէս զձեզ կը կազմէ ձեր մօրը արդամոլին մէջ : Իրմէ ուրիշ Աստուած չկայ : Հօր և իմաստուն է անիկա :

5. Գիրքը ան զրկեց քեզի : Զայն կազմող սուններուն մէջ կան որ բացայայտ պատուէրներ են ու գործին

(1) «Իմբանի ընտանիք» ըսելով կը հասկցուի կա'մ ընտանիքը Մովսէսի և Ահարոնի՝ սրդի իմբանի , և կամ ընտանիքը Յիսուսի , որդի Մարիամի , որ իմբանի աղջիկն էր . իմբանի կինն է Աննա :

(2) Էլիթ , Լամ , միմ , խորհրդաւոր տառերը :

(3) Քաղիմի սրի կը թարգմանէ բառականօրէն « Որոշիչ » որ Քուրանին արուած տեղողաներէն մին է , սա իմաստով որ Քուրանը կը ծառայէ որոշելու բարին չարէն :

հիմը կը կազմեն (1) . կան ալ որ այլաբանական փոխա-
բերութիւններ են : Անոնք որ մոլորելու հակամէտ են ,
փոխաբերութեանց յարելով հերձուած մը պիտի կազմեն ,
երբ ուզեն զանոնք մեկնաբանել (2) : Բայց միայն Աստ-
ուած գիտէ անոր մեկնութիւնը : Հաստատ գիտութեան
տէր մարդիկ պիտի ըսեն . մենք կը հաւատանք Քուրա-
նին . ինչ որ կը պարունակէ անիկա , Աստուծմէ կուզայ .
իմաստունները այսպէս կըսեն (3) :

6. Տէր , թոյլ մի տար որ մեզ սիրտերը ճշմարտու-
թենէ հեռանան , անգամ մը զմեզ առաջնորդելէ ետք .
զէթութեանց զանձերը բաց մեր առջեւ . դուն առատա-
ձեռնութեան մարմնացումն ես (4) :

7. Տէր , դուն մարդկային ազգը որ մը պիտի հա-
ւաքես ատեանիդ առջեւ . սյս մասին բնաւ կասկած չկայ .
որովհետեւ դուն բնաւ չես զրժեք խոտաւմներդ :

8. Անհաւատները իրենց հարստութեամբ և տղայմով
ս և է առաւելութիւն չգիտի ունենան Աստուծոյ առջեւ .
անոնք բոցերուն զո՞ պիտի ըլլան :

9. Նման Փարսեանի բնասանիքին և անոր նախահայ-
րերուն , անոնք սուտ հաչակեցին մեր վարդապետու-
թիւնը : Աստուած զանոնք յանկարծակիի բերաւ ամբա-
բըշտութեան մէջ (5) և անիկա անաւոր է իր պատիժնե-
րուն մէջ :

10. Ըսէ՛ անհաւատներուն . քիչ ատենէն պիտի յաղ-
թուիք և զհենիին մէջ պիտի հաւաքուիք , չարչարանքնե-
րու բնակավայրը :

(1) « Իերբն մայրն է » (Թարգմ. Քաղիմիրոքի)
(2) « Անկարգութեան և մեկնութեան փափորով »
(Թարգմ. Քաղիմիրոքի)
(3) « Իմացականութեամբ օժտուած մարդիկը միայն կը խորհին »
(4) « Դուն գերադոյն բաշխիչն ես »
(5) « Մեղքի մէջ » (Թարգմ. Քաղիմիրոքի)

11. Երկու բանակներուն բաղխումը միթէ ձեղի հա-
մար նշան մը երեւան չի բերա՞ւ . այդ բանակներէն մին
հաւատքի համար կը կուէր , և թուով միւսին կէսն էր ,
բայց անհաւատներուն բանակը կարծեց թէ հաւատար ուժ
ունի : Աստուած իր օգնութիւնը կ'ընծայէ անոնց որ հա-
ճոյ են իրեն : Այս դէպքը ազդարարութիւն մըն է անոնց
համար որ կը տեսնեն :

12. Հաճոյքի սէրը կը շրայնէ մահկանացուները .
կիները , տղաքը , հարստութիւնները , չքեղ ձիերը (1) ,
հօտերը , դաշտերը իրենց բուռն փափաքները կ'արթնցը-
նեն . բայց ասոնք այլաբանային կեանքի վայելքներն են .
ապաստանարանը , զոր Աստուած կը պատրաստէ , շատ
աւելի հաճելի է :

13. Ըսէ՛ . բարեպաշտներուն կրնամ իմացնել բան
մը որ լաւագոյն ըլլայ . անոնք իրենց Տիրոջ քով պիտի
գտնեն պարտէզներ զորս կ'ոտոզեն դետերը , և ուր պի-
տի ապրին յաւիտեանապէս . պիտի գտնեն անարատ կիներ
և աստուածային բարեհաճութիւն : Աստուած բաց աչքով
կը նայի իր ծառաներուն :

14. Աս պիտի ըլլայ ճակատագիրը անոնց որ կըսեն .
Տէր , մենք հաւատացինք քեզի , մեր մեղքերուն թո-
ղութիւն տուր և կրակի պատիժէն ազատէ մեզ :

15. Եւ անոնց՝ որ եղած են համբերատար , ճշմար-
տախօս , բարեպաշտ , բարերար , և որոնք աստուածային
դուլթը կը հայցեն ամէն առտու , արշալոյսին :

16. Յաւիտեանակամը ինքն իսկ վկայեց ինքզինքին ,
երբ ըսաւ . ինձմէ դատ ուրիշ Աստուած չի կայ : Այն

(1) Քաղիմիրոքի կը թարգմանէ այսպէս . « մասնաւոր նշաններ
կրող ձիերը » այսինքն այն ընտրեալ ձիերը զորս ինձմքով կը պահեն
և թիւ մը կը գնեն վրան :

հրեշաակները և ժարդիկը որոնք գիտութեան և ճշմարտութեան տէր են, կրկնեցին. հզօր և խմատուն Աստուծոյ զատ ուրիշ Աստուած չի կայ:

17. Աստուծոյ կրօնքը խալաթութիւնն է (1). անոնք որ ընդունեցին նուիրական մատեանները, այն ատեն միայն պառակտուեցան երբ՝ անոնց պարունակութեան տեղեկացան (2): Նախանձը կը թունաւորէր զանոնք, բայց այն որ պիտի մերժէ հաւատալ Աստուծոյ նշաններուն, փորձով պիտի հաստատէ թէ՛ ան որքան ճշգրիտ է (3) իր վճիռներուն մէջ:

18. Անոնց, որ քեզի հետ պիտի վիճարանին, ըսէ. ինքզինքս Աստուծոյ յանձնած եմ, անոնք որ իմ հաւատքիս կը հետեւին ինձի պէս կ'ընեն:

19. Ըսէ անոնց՝ որոնք նուիրական մատեանները ընդունած են, նաեւ կոչերուն (4). ընդգրկեցէք իրաւութիւնը (5) և պիտի լուսաւորուիք. եթէ չի հնազանդին, դուն միայն պիտի քարոզես անոնց. Աստուած գիտէ որոշել իր ծառաները:

20. Իմաց ատը անոնց՝ որ կ'ուրանան ճշմարիտ հաւատքը, որ անիրաւ տեղը կը թափեն արիւնը մարգարէներուն և ճշմարտութիւնը քարոզողներուն, թէ՛ չարչարանքներու որս պիտի ըլլան:

(1) «Խալաթութիւն» սլոնակ կը նշանակէ «Աստուծոյ կամքին ապուխել»: ձեւաբանութիւն կ'ըսէ թէ ըստ մահաբաններուն, այն կրօնքը զոր բոլոր մարգարէները ընդունեցին երկնքէն, իսլամութիւնն է, և հիմունած է միակ Աստուծոյ գաղափարին վրայ:

(2) Այսինքն, գիտութիւնը կամ յայտնութիւնը վիճարանութիւններ յառաջ բերուաւ:

(3) «Արադ է» (Թարգմ. Բաղիմիրաբի)

(4) Բաղիմիրաբի կը թարգմանէ «տգէաններուն». Մուհամմէտ կ'ակնարկէ կուսակաշտ Սրաբներուն:

(5) «Ինքզինքնիդ Աստուծոյ յանձնեցէք» (Թարգմ. Բաղիմիրաբի)

21. Անոնք այս աշխարհին և հանդերձեալին մէջ իրենց դործերուն արժանիքը կորսնցուցին. այլևս ակընկալելիք պաշտպանութիւն մը չունին:

22. Ուշադրութիւն չըլլելու հրեշտաններուն որ Աստուծոյ Գիրքին գիմեցին իրենց անհամաձայնութիւնները դատելու համար. իրենցմէ մաս մը մերժեց հաւատալ և մարտութեան մէջ ինկաւ (1):

23. Անոնք ըսին. դժոգքի կրակին պիտի ենթակուինք որոշ թուով օրեր միայն (2): Անոնք իրենց հարած սուտին զո՞ս պիտի երթան (3):

24. Ի՞նչ պիտի ըլլայ իրենց վիճակը երբ վերջին դատաստանի օրը հաւտքները զիրենք. այդ օրը, որուն մասին չէ կարելի կասկածիլ, ամէն մարդ իր գործերուն փոխարէնը պիտի ստանայ. ոչ ոքի դէմ անիրաւութիւն չպիտի ըլլայ:

25. Ըսէ. Ո՛վ Աստուած, դերադոյն թաղաւոր, դուն ըստ կամս կուտաս և կ'առնես թաղերը (4), ուղածդ պիտի բարձրացնես և ուղածդ պիտի խոնարհեցնես: Բարիքը ձեռքերուդ մէջն է, (որովհետեւ) դուն Ամենակարողն ես:

26. Դուն զիշերը ցորեկուան կը փոխես, և ցորեկը զիշերուան. դուն մահուան ծոցէն կեանք կը ստեղծես, և

(1) Երկու շնացող Հրեաներ Մուհամմէտի առջեւ տարուեցան դատուելու համար. անիկա վճռեց որ յանցաւորները քարկոծուին, բայց անոնք վճիռը մերժեցին. այն ատեն Հնգամատեանը բերին և տեմնուեցու որ Մուհամմէտի տուած վճիռը հոն դրուած է. ասոր վրայ քարկոծուեցան շնացողները:

(2) Հրեաները կը հաւատային թէ՛ միայն 40 օր պիտի մնան դժոգքին մէջ, այսինքն այնքան օր որ ոսկիէ հորթը պաշտեցին:

(3) «Իրենց սուտերով չեն տեսներ իրենց հաւատքը»: (Թարգմ. Բաղիմիրաբի)

(4) «Իշխանութիւնը»

կեանքի ծոցէն՝ մահ. դուն քու անսման գանձերովդ կը զեզուս (1) քեզի հաճոյ թուողները:

27. Անհաւատներէն ձեզի պաշտպան մի՛ ընարէք ընաւ, եթէ վախի տակ հարկադրուած չէք. (ասոր հակառակ դործողները Աստուծոյ ոչինչ յուսալու են): Աստուծոյ պայրոյթը թող ձեզ դողբալացնէ, (որովհետեւ) իրեն պիտի վերադառնաք: Ըսէ անոնց. ձեր սրտերուն մէջ եզածը ծածկէք թէ յայտնէք, Աստուած պիտի գիտնայ: Աստուած զիտէ թէ ինչ կայ երկիրքի մէջ և երկրի վրայ, որովհետեւ ոչ մէկ բան կը սահմանափակէ իր գորութիւնը:

28. Այն օրը որ մէկը իր աչքերուն առջև ունեւնայ իր բարի և յոտի դործերուն պատկերը, այն օրը՝ պիտի փափաքի որ անուսն անջրպետ մը բաժնէ զինքը իր յոտի դործերէն: Տէրը ձեզ կ'աղբարարէ տակալ իր բարկութիւնէն, որովհետեւ իր ծառաներուն կը նայի հաշտ աչքով մը:

29. Ըսէ անոնց. եթէ Աստուած կը սիրէք, ինձի հետեւեցէք. ան ձեզ պիտի սիրէ, ձեր մեղքերուն թողութիւն պիտի տայ. գթած և անյիշատչար է ան: Հնազանդեցէք Աստուծոյ և իր Մարգարէին. մի՛ հեռանաք իրմէ. ան կ'ատէ անհաղանդները:

30. Աստուած բոլոր էակներուն մէջէն (նախապառուութեամբ) ընտրեց Ադամը և Նոյը, Արքահամի և Իսրայէլը ընտանիքը: Այս ընտանիքները մէկը միւսէն սերած են: Աստուած զիտէ և կը լսէ (ամէն բան):

31. (Յիշէ այն օրը երբ) Իմրանի կինը (2) սա աղօթքը ուղղեց երկինք. Տէր, իմ արգանդիս պտուղը քեզի

(1) «Դուն անուսն կը բաշխես.» (Թարգմ. Քաղկեդոնացի)

(2) Այսինքն Աննա, Մարիամի մայրը:

նուիրեցի, (ամբողջովին քեզի կը պատկանի ան.) բարութեամբ ընդունէ զայն, որովհետեւ ամէն բան զիտեւ և կը լսես դուն: Երբ զաւակը ծնաւ, անիկա յարեց. Տէր, աղջիկ մը ծնայ, — Աստուած զիտէր թէ ինչ ծնաւ անիկա, մասնաւոր նշաններ իրա մէջ կը զանադրանեն երկու սեռերը (1) — և զայն Մարիամ անուանեցի. զայն քու պաշտպանութեանդ տակ կը դնեմ, զայն և իր սերունդը, որպէս զի դուն պահպանես Աստանային (2) խաբէութիւններէն:

32. Տէրը հաճութեամբ ընդունեց ընծան. Մարիամին ծննդնէլ տուաւ թանկագին էակ մը: Զաքարիա զայն (աղան) իր պաշտպանութեան տակ տաւ. ամէն անգամ որ Մարիամին այցելութեան կ'երթար, իր առանձին խոցին մէջ կը սեանէր որ անոր քով կերակուր կայ (3): Ո՛վ Մարիամ, հարցուց անոր. այս սնունդը ուրի՞շ կուգայ քեզի: Երկինքի մէկ բարիքն է, պատասխանեց Մարիամ, (որովհետեւ) անիկա առասօրէն կը կերակրէ իր սիրածները, (և անոնց տուած կատրները չի հաշուեր):

33. (Այն ատեն) Զաքարիա միտաւ աղօթել և գոչել. Տէր, քու առատաձեռնութեանդ գանձերը բաց իմ առջևս. օրհնեալ զաւակ մը տուր ինձի, որովհետեւ դուն

(1) «Ինչը աղջկան պէս չէ» (Թարգմ. Քաղկեդոնացի)

(2) «Քաղկեդոնացի Աստանային» կը թարգմանէ Քաղկեդոնացի և կը յարէ թէ՛ Սատանային միշտ այս անականը տրուած է, որովհետեւ, ըստ աւանդութեան, Արքահամ օր մը քարով յարձակեցաւ Սատանային վրայ որ զինքը փորձել կ'ուզէր:

(3) Զաքարիա Մարիամին քովէն հեռացած միջոցին կը փակէր տաճարին եօթը դռները. այսու հանգերձ ամէն մէկ այցելութեան կը գանէր որ ձմեռը ամառային պտուղներ և ամառը ձմեռային պտուղներ դրուած են հոն:

մեր (քեզի զիմողններուն) բաղձանքներուն կ'ունկնորին :
Հրեշտակը կանչեց զայն երբ կ'ազօթէր սրբարանին մէջ .

34. Հրեշտակը բռաւ անոր . Բարձրեալը քեզի կը
յայտնէ Եահեայի (Յովհաննէս) ծնունդը . անիկա Աստուծոյ
Բանին ճշմարտութիւնը պիտի հաստատէ . պիտի ըլլայ իշ-
խան , անբլծ , արդարներուն դասէն մարգարէ մը :

35. Զաքարիա պատասխանեց . այդ տղան ուսկից
պիտի գայ ինձի . տարիքս եկած լեցած է , և կինս ամուլ
է : Հրեշտակը պատասխանեց անոր . Աստուած կ'ընէ ինչ
որ իրեն հաճոյ է :

36. Զաքարիա յարեց . նշան մը տուր որ քու խոս-
տութիւնդ գրաւականը ըլլայ : Հրեշտակը պատասխանեց .
երեք օր համր պիտի մնաս (1) . նշանը այդ պիտի ըլլայ :
Յիշէ՛՛ Տէրը , և գիշեր ցերեկ իր գովեստը փառարանէ :

37. Հրեշտակը (2) բռաւ Մարիամին . Աստուած քեզ
ընտրեց . անիկա քեզ մաքրագործեց . դուն (տիեզերքի)
բոլոր կիներուն մէջ ընտրեալն ես :

38. (Ո՛վ Մարիամ) Տիրոջը նուիրէ ինքզինքդ . պաշ-
տէ զայն , ծնրագրէ իր առջեւ անոնց հետ որ կը ծնրա-
գրեն :

39. Մենք քեզի կը յայտնենք այս գաղանիքները :
Գուն անոնց հետ չէիր , երբ անոնք կը նետէին նուիրա-
կան գաւազանը : Իրենցմէ ո՛վ Մարիամին խնամք պիտի
տանէր . դուն իրենց վիճարանութեանց ներկայ չէիր
բնաւ (3) :

(1) «Երեք օր նշաններով պիտի խօսիս .» (Մարգմ. Բազիմիրքի)

(2) «Հրեշտակները» կ'ըսէ Բազիմիրքի :

(3) Բահանները կը վիճարանէին թէ՛ իրենց մէջէն ո՛վ ինձմբ
պիտի տանի Մարիամին . վերջապէս որոշեցին բաղդին դիմել . քը-
սանեւ-հինգ հոգի էին , ամենքն ալ եղէգներ նետեցին Յորդանանի
ջուրերուն մէջ , եղէգներուն վրայ կային Օրէքէն քաղուած օրձա-
նագրութիւններ . միայն Զաքարիայի եղէգը ջուրին վրայ մնացած
ըլլալով , Մարիամին հոգ տանիր անոր վիճակեցաւ :

40. Հրեշտակը բռաւ Մարիամին . Աստուած քեզ
կը յայտնէ իր Բանը . անոր անունը պիտի ըլլայ Յիսուս ,
Մեհիան , Մարիամի որդի . մեծ՝ այս աշխարհին և հան-
դերձեալին մէջ , և Աստուծոյ մտերիմը :

41. Անիկա իր խօսքը պիտի լսեցնէ մարդոց , օրօ-
րոցի երեխայէն մինչեւ ծերերուն , և արդարներուն գա-
սէն պիտի ըլլայ :

42. Տէր , յարեց Մարիամ , ես ի՞նչպէս զաւակ պի-
տի ունենամ . ո՛չ մէկ մարդ ինձի չէ մերձեցած : Հրեշ-
տակը պատասխանեց . այսպէս է որ Աստուած բռա կամս
կը կազմէ արարածները . եթէ ուզէ որ բան մը գոյութիւն
առնէ , կ'ըսէ՛՛ եղիցի՛ , և կ'ըլլայ :

43. Աստուած պիտի սորվեցնէ անոր Գիրքը և իմաս-
տութիւնը , Հնգամատեանը և Աւետարանը , (Խորայելի
զաւակներուն մօտ Յիսուս իր առաքեալը պիտի ըլլայ .)
պիտի ըսէ անոնց . աստուածային նշանները իմ առաքե-
լութիւնս պիտի վկայեն . հողէն՝ թռչունի մը գէմքը պիտի
կազմեմ . պիտի փչեմ անոր վրայ , և Աստուծոյ կամքովը
անիկա անմիջապէս կեանք պիտի առնէ . ի ծնէ կոյրերը
և բորոտները պիտի բժշկեմ , մեռեալները պիտի յարու-
ցանեմ Աստուծոյ թողտուութեամբ : Ես ձեզի պիտի ըսեմ
թէ ինչ կերած էք , և թէ ինչ պահած էք ձեր տուներուն
մէջ : Բոլոր ասոնք նշաններ պիտի ըլլան ձեզի համար
եթէ հաւատացեալներ էք :

44. Ես կուզամ հաստատել Հնգամատեանը , զոր ըս-
տացաք ինձմէ՛՛ առաջ . ձեզի պիտի թողատրեմ օրէնքին
այն մասը որ արգիլուած էր : Աստուած ինձի տուաւ
հրաշք գործելու կարողութիւնը : Երկնիցէք իրմէ և հա-
զանդեցէք ինձի . ան՝ իմ ալ ձեր ալ Տէրն է . պաշտեցէք
զինքը . փրկութեան ճամբան այդ է :

45. Երբ Յիսուս հասկցաւ Հրէաներուն խաբերայութիւնը, գոչեց. ո՞վ պիտի ըլլայ իմ օգնականս, աստուածային կրօնքը տարածելու համար: Առաքեալները պատասխանեցին. մենք պիտի ըլլանք Աստուծոյ պաշտօնեաները. մենք կը հաւատանք իրեն, և դուք վկայ պիտի ըլլաք մեր հաւատքին:

46. Տէր, մենք կը հաւատանք Գիրքին զոր զրկեցիր. քու Մարգարէիդ կը հետեւինք. զմեզ արձանագրէ դասին մէջ անոնց՝ որ քեզ կը ճանչնան:

47. Հրէաները Յիսուսի հետ խարդախութեամբ վարուեցան. Աստուած անոնց խաբերայութիւնը ի զերեւ հանեց. անիկա խարդախներէն աւելի հզօր է (1):

48. Աստուած ըսաւ Յիսուսի. մահը քեզի պիտի զրկեմ և զքեզ իմ մօտս պիտի բարձրացնեմ. դուն անհատարիմներէն պիտի բաժնուիս. քեզի հետեւողները աւելի վեր պիտի բարձրացուին քան անոնք որ անհաւատ կը մնան մինչև վերջին դատաստանին օրը: Դուք աւմենքդ իմ ատենիս առջև պիտի կլլէք ու ես պիտի դատեմ ձեր անհամաձայնութիւնները:

49. Անհաւատարիմները ահաւոր կերպով պիտի պատժեմ այս աշխարհին և հանդերձեալին մէջ. անոնք ոչ մէկ կողմէ օգնութիւն չպիտի գտնեն:

50. Անոնք որ կը հաւատան և բարիք կը գործեն, Աստուծոյ ձեռքէն պիտի ստանան իրենց վարձատրութիւնը, որովհետեւ ան չի սիրեր չարերը:

51. Մենք քեզի կը յայտնենք այս ճշմարտութիւն-

(1) «Անտարակոյս Աստուած աւելի ճարտար է.» [Թարգմ. Բագիմիրքի]

ները, որ քաղուած են մեր հրաշալիքներէն և իմաստունին յիշատակէն (1):

52. Բարձրեալին համար Յիսուս մարդ մըն է Ադամին պէս: Աստուած Ադամը ստեղծեց հողէն. անիկա ըսաւ՝ եղիցի՛, և եղաւ:

53. Այս խօսքերը երկինքէն եկած են. չըլլայ որ կասկածիս անոնց վրայ:

54. Անոնք որ այս մասին պիտի վիճարանին քեզի հետ, քու ընդունած (կատարեալ) ծանօթութիւններէդ վերջ, պատասխանէ իրենց. եկէ՛ք, կանչենք մեր (և ձեր) աղաքը, մեր (և ձեր) կիները, (ամենքս ալ դանք) և ազօթենք, և ստախօսներուն վրայ Աստուծոյ անէծքը հրաւիրենք:

55. Ինչ որ քարոզեցի ձեզի ճշմարտութիւնն իսկ է: Աստուած մէկ է. հզօր և իմաստուն է անիկա:

56. Որոնք որ անհաւատանք ըլլան, Բարձրեալը կը ճանչնայ նենգամիտները:

57. Հրէաներուն և Քրիստոնեաներուն ըսէ. (եկէ՛ք սա մէկ խօսքը մտիկ ըրէք) մեր միջև եղած խնդիրները վերջացնենք. միակ Աստուածը պաշտենք. ո՛չ մէկ բան անոր հաւատար ընծայենք. թող ձեզմէ ոչ ոք իրմէ զատ Տէր չունենայ: Եթէ մերժեն հնազանդիլ, ըսէ իրենց. դուք իսկ կը վկայէք թէ մենք հաւատացեալներ ենք (2):

58. Ո՛վ դուք, որ սուրբ գիրքերը ընդունած էք, ինչո՞ւ համար կը վիճարանիք Արքայամի մասին. Հնդամատեանը և Աւետարանը իրմէ վերջ միայն եկած են. այս բանը չպիտի հասկնաք բնաւ:

(1) «Ահա այն պատուէրները և իմաստուն ազգարարութիւնները որ քեզի կ'ընենք.» [Թարգմ. Բագիմիրքի]

(2) «Թէ մենք ինքզինքնիս ամբողջովին Աստուծոյ կամքին կը յանձնենք.» [Թարգմ. Բագիմիրքի]

59. Դուք որ կը վիճարանիք այն բաներուն վրայ որոնց մասին լուսարանուած էք, ինչո՞ւ կը վիճարանիք այն բաներուն վրայ որոնց մասին ոչ մէկ ծանօթութիւն չունիք: Աստուած գիտէ, բայց դուք չէք գիտեր:

60. Աբրահամ ո՛չ հրէայ էր և ոչ ալ քրիստոնեայ. անիկա ուղղափառ էր ⁽¹⁾, և Աստուծոյ կամքին ապաւինած էր:

61. Անոնք որ Աբրահամի կրօնքը կը դաւանին, անոր հետքերուն մօտէն կը հետեւին. այսպէս կ'ընեն Մարգարէն և իր հաւատացեալները. Աստուած հաւատացեալներուն պեսն է ⁽²⁾:

62. Սուրբ գիրքերը ընդունողներուն մէջ կան մարդիկ որ կը փափաքին մոլորեցնել զձեզ. բայց միայն իրենք կը մոլորին ու չեն զգար թէ կը մոլորին:

63. Ո՛վ դուք, որ Օրէնքի Գիրքը ընդունեցիք, ինչո՞ւ չէք հաւատար Աստուծոյ նշաններուն, քանի որ անոնց ակնատես եղած էք:

64. Ո՛վ դուք, որ Օրէնքի Գիրքը ընդունած էք, ինչո՞ւ կը ծածկէք ճշմարտութիւնը սուտի վերարկուով. ինչո՞ւ կը ծածկէք զայն, քանի որ կը ճանչնաք:

65. Սուրբ գիրքերը ընդունողներուն մէջէն ոմանք ըսած են. առաւօտուն հաւատացեալներուն զրկուած Գիրքին հաւատացէք, իսկ իրիկունը մի՛ հաւատաք, որպէս զի զանոնք անհաւատութեան սանիք ⁽³⁾:

66. Միայն ձեր կրօնքին հետեւողներուն հաւատ ընծայեցէք: Ըսէ անոնց. ճշմարիտ լոյսը երկինքէն կուգայ:

(1) « Աստուածապաշտ էր. » (Թարգմ. Քաղիմիւրքի)

(2) « Պաշտպանն է » » »

(3) « Այս եղանակով անոնք իրենց կրօնքը պիտի թողուն. » (Թարգմ. Քաղիմիւրքի)

Իւրաքանչիւր ոք այդ լոյսէն ստացած է իր բաժինը ձեզ նման: Յաւիտեանականին առջեւ պիտի վիճարանին միթէ անոնք ձեզի հետ: Ըսէ անոնց. գանձերը իր ձեռքին մէջն են, կը բախէ որոնց որ ուզէ. իր գիտութիւնը հաւասար է իր անասնամտութեան:

67. Անիկա իր գթութիւնը պիտի չնորձէ անոր որ ուզէ. իր առատաձեռնութիւնը անասնման է:

68. Հրէաներ կան ⁽¹⁾ որոնց կրնաս վատանիլ մէկ քանքար. այդ գուժարը հաւատարմօրէն քեզի պիտի վերադարձնեն անոնք: Ուրիշներ ալ կան որոնց ձեռքէն դժուարաւ միայն պիտի կրնայիր խլել իրենց փոխ տուած մէկ զենարդ ⁽²⁾:

69. (Անոնք այսպէս կ'ընեն), որովհետեւ կ'ըսեն, մենք անհաւատներուն հետ արգարութեամբ վարուելու ստիպուած չենք: Անոնք երկինքի երեսին կը ստեն, և գիտակցաբար:

70. Ան որ Աստուծոյ հետ իր ուխտը կը պահէ և բարեպաշտ է, պիտի գիտնայ որ Աստուած կը սիրէ իրմէ վախցողները:

71. Անոնք որ Աստուծոյ հետ կնքած ուխտերուն և իրենց երդումներուն փոխարէն բան մը կը ստանան, ոչ չինչ չահու մը փոխարէն կը կորսնցնեն այն բաժինը որ իրենց սահմանուած էր հանդերձեալ կեանքին մէջ: Յարութեան օրը Աստուած անոնց չպիտի խօսի բնաւ. իր նայուածքները անոնց վրայ չպիտի խօսարհեցնէ բնաւ. թողութիւն չպիտի չնորձէ անոնց, չարչարանքներու որսը պիտի ըլլան անոնք:

(1) « Սուրբ գիրքերը ընդունողներուն մէջ մարդիկ կան » (Թարգմ. Քաղիմիւրքի)

(2) Մէկ զենարդ մէկ սակի էր, իսկ քանքարը՝ հազար սակի:

72. Իրենց մէջէն ոմանք (իրենց լեզուներով) սուրբ գիրքերուն իմաստը կ'եզոճանեն, և կ'ուզեն ձեզի այնպէս կարծեցնել թէ ինչ որ կ'ըսեն իրօք գոյութիւն ունի սուրբ գիրքերուն մէջ: Անոնք կ'ըսեն ձեզի թէ Աստուծոյ խօսքն է այն, մինչդեռ ըստ Աստուծոյ խօսքը չէ: Աստուծոյ մասին սուտ կը խօսին, և գիտակցաբար:

73. Անիկա որուն Աստուած տուաւ Գիրքը և իմաստութիւնը և մարգարէութեան շտրճը, պէտք չէ որ ըսէ մարդոց, իմ ծառաներս եղէք, այլ պէտք է ըսէ. Աստուծոյ ծառաները եղէք, քանի որ կ'ուսումնասիրէք Գիրքին վարդապետութիւնը և ջանք կ'ընէք հասկնալու զայն:

74. Աստուած ձեզի չի հրամայեր պաշտել (1) հրեշտակները և մարգարէները, միթէ անիկա կրնայ ամբարշտութեան մը զձեզ որ արդէն հաւատացեալ էք:

75. Երբ Ամենակարողը ընդունեց մարգարէներուն ուխտը, ըսաւ անոնց (2). « Ե՛րբ թէ ինչ Գիրք և ինչ իմաստութիւն բերի ձեզի, երկինքէն մարգարէ մը պիտի գայ այս ճշմարտութիւնը հաստատելու համար. հաւատացէք իրեն, և օգնեցէք ձեր բոլոր կարողութեամբը: Աստուած յարեց. այս պայմանը յարգելու պատրաստ էք իմ դաշինքս այս գնով կ'ընդունի՞ք: Մարգարէները պատասխանեցին. անրոնարարելի կերպով պիտի պահենք այդ

(1) « Տէր անուանել » (Թարգմ. Քաղկեդոնքե)

(2) Երբ Աստուած Սինա լեռան վրայ Մովսէսի տուաւ Օրէնքին ռախսակները, (76րդ էջին ծանօթութեան մէջ սխալմամբ ըսուած է Օրէնքի սեղանները) իր առջեւ բերաւ բոլոր մարգարէներուն հօգիները, ու անոնց հետ դաշինք կնքեց անոնք յանձն առին միակ Աստուած մը պաշտել, և Աստուած անոնց խոտաացաւ իր օգնութիւնը տալ միայն այս պայմանով (Արար մեկնիչներ):

դաշինքը: Տէրը յարեց. ուրեմն վկայ եղէք, և ես այլ վկայ եմ ձեզի նման:

76. Այս դաշնադրութենէն վերջ ով որ անհաւատաբար զանուի, նենգամիտներուն կարգը պիտի դատուի:

77. Աստուծոյ կրօնքէն դուրս ուրիշ կրօնք մը ունենալ կը փափաքին, (մինչդեռ) ամէն ինչ որ կը զանուի երկինքին մէջ ու երկրի վրայ, իրեն կը հնազանդի կամաւորապէս կամ հարկադրեալ. դուք ամենքդ իր առջեւ պիտի ելլէք: Ըսէ. մենք կը հաւատանք Աստուծոյ, կը հաւատանք այն բանին որ զրկեց մեզի, ինչ որ յայտնեց Արրահամին, Իսմայէլին, Իսահակին, Յակոբին և տասներկու ցեղերուն. մենք կը հաւատանք այն սուրբ գիրքերուն, զորս Մովսէս, Յիսուս և մարգարէները երկինքէն ընդունեցին. անոնց միջեւ ո եւ է տարբերութիւն չենք գնոր. և մենք Աստուծոյ կամքին կ'ապաւինինք. (մեկ իսլամ եմք:)

78. Ով որ խաւովութիւնէն տարբեր կրօնք մը կը գաւանի, ո եւ է օգուտ չպիտի քաղէ, և (հանդերձեալին մէջ) աստուածամերժներուն կարգը պիտի դատուի:

79. Աստուած ինչպէ՞ս ուզիլ ճամբուն մէջ պիտի բերէր զանոնք՝ որ անգամ մը հաւատացեալ ըլլալէ ետք և Մարգարէին ճշմարտութեան ու աստուածային պատգամներուն վկայ ըլլալէ ետք, կրկին անհաւատութեան կը դառնան. Աստուած նենգամիտները չ'առաջնորդեր ընաւ:

80. Անոնց վարձքը Աստուծոյ, հրեշտակներուն և բոլոր մարդոց անէ՞ծքը պիտի ըլլայ:

81. Անոնք այդ անէ՞ծքներով յաւիտենապէս ծածկուած պիտի ըլլան. իրենց տառապանքը չպիտի մեղմանայ ընաւ. և Աստուած միակ ակնարկ մը իսկ չպիտի նետէ անոնց վրայ:

82. Իսկ անոնք որ զղջումով լաւ ճամբու մէջ պիտի մտնեն, Տիրոջը ներողամտութիւնը պիտի ստանան:

83. Անոնք որ հաւատուրաց կը դառնան և իրենց անարդար գործերը շարունակ կը շատցնեն, բնաւ թողութիւն չպիտի ստանան: Պարտաւանքը իրենց բաժինը պիտի ըլլայ (1):

84. Անոնք որ անհաւատ են և անհաւատութեան մէջ կը մտնին, չպիտի ազատին տանջանքներէն եթէ ունեան իսկ այնքան ոսկի որ երկիրը կրնայ պարունակել. անոնց համար այլեւս յոյս չիկայ:

85. Միայն այն ստեն բարեպաշտ պիտի ըլլաք, երբ ողորմութիւն տաք այն բանը որ ամենէն աւելի սիրելի է ձեզի: Ինչ որ կուտաք Աստուած կը գիտնայ:

86. Իտայէլի զաւակներուն ամէն տեսակ մտունը թողատրուած էր ի բաց առեալ այն՝ զոր Յակոբ ինքզինքին արգիւից Հնգամատեանին տրուելէն առաջ (2): Ըսէ. բերէք Հնգամատեանը և կարգացէք, եթէ ճիշդ կը խօսիք:

87. Այն ամբարիշտը որ այս ճշմարտութիւնները կ'ուբանայ, երկինքի առջեւ կը ստէ (3):

88. Ըսէ անոնց. Աստուած գերազոյն ճշմարտութիւնն է, ուրեմն հետեւեցէք կրօնքին Աբրահամի, որ միակ Աստուածը պաշտեց, և կուսպաշտութեամբ չազարտուեցաւ:

89. Առաջին տաճարը (զոր մարդիկ կանգնեցին) Աս-

(1) «Անոնք մոլորութեան մէջ պիտի մտն» (Քաղիմիրքի)

(2) Յակոբ հիւանդացաւ և ուղտի միս սկսաւ չ'ուտել, թէեւ շատ կը սիրէր:

(3) «Ով որ Աստուծոյ մասին զուտեր կը դարձնէ, անարդարներուն հետ պիտի դատուի» (Թարգմ. Քաղիմիրքի)

տուծոյ նուիրուած, Մէքքէի տաճարն է, որհնեալ տաճարը, ուր կը փայլի ճշմարիտ լոյսը:

90. Այս նուիրական վայրը հրաշքներով լեցուն է. հոն է որ կանգ առաւ Աբրահամ (1) ով որ մտնէ այդ տաճարին շրջապատին մէջ ամէն վտանգէ զերծ կ'ըլլայ. բոլոր անոնք որ կրնան ուխտի երթալ, պարտաւոր են հոն երթալ և Յաւիտենականին պաշտամունք մատուցանել:

91. Թող անհաւատը գիտնայ որ Ամենակարողը պէտք չ'ունի մահկանացուներու խուսկին (2):

92. Ըսէ անոնց որ սուրբ գիրքերը ընդունած են. ինչո՞ւ կը մերժէք հաւատալ Աստուծոյ նշաններուն. աւելիա ձեր գործերուն վկան է:

93. (Ըսէ՛ անոնց. ո՞վ դուք որ սուրբ գիրքերը ընդունած էք) ինչո՞ւ համար հաւատացեալները փրկութեան ճամբէն կը մոլորեցնէք. դուք կը փափաքիք ճամբան խտորեցնել, և սակայն գիտէք դուք. Աստուած անուշաղիր աչքերով չէ որ կը գիտէ ձեր արարքները:

94. Ո՞վ հաւատացեալներ, եթէ Հրէաներուն կրօնքին հետեւէք (3) ձեր հաւատքը պիտի խլեն և զձեզ անհաւատ պիտի դարձնեն:

(1) ձեկլայտտին մեկնիչը կ'ըտէ թէ՛ այն քարը որուն վրայ Աբրահամ կեցաւ Մէքքէի տաճարը շինած միջոցին, կը կրէ եր ոտքերուն հետքերը զորս ժամանակը չէ կրցեր ջնջել: Մ. Սավաբի Գահրէի մէջ այցելէր է մզկիթ մը ուր ցարդ կը պահուի նմանօրինակ քար մը զոր ցոյց տուող պահապան հոճան կը հաւատսէ թէ Մուհամմէտի ոտքին հետքերը կան վրան:

(2) «Գաղով անհաւատներուն, ի՞նչ փոյթ, Աստուծոյ համար ամբողջ տիեզերք կարեւորութիւն չ'ունի» (Թարգմ. Քաղիմիրքի)

(3) «Եթէ սուրբ գիրքերը ընդունողներէն ոմանց հետեւէք» (Թարգմ. Քաղիմիրքի)

և (կամ) մարդոց հետ կնքուած դաշինք մը միայն կրնայ ապահովութեան մէջ դնել զանոնք: Աստուած անոնց ճակատին վրայ դրոշմած է իր գայրոյթին կնիքը. աղքատութիւնը (վրանի մը պէս) ծանրացաւ անոնց վրայ, որովհետեւ մերժեցին հաւատ ընծայել նախախնամութեան նշաններուն և որովհետեւ անիրաւ տեղը ապանեցին մարդարէները. իրենց անհնազանդութեան և անարդարութեան վարձքը այս պիտի ըլլայ:

108. Սուրբ գիրքերը ընդունողները բոլորը իրարու չեն նմանիր: Մէջերնին կան մարդիկ, որոնց սիրաբը չիտակ է. ասոնք գիշերը կը խորհրդածեն ⁽¹⁾ Աստուծոյ պատուիրաններուն վրայ և զԱստուած կը պաշտեն:

109. Անոնք կը հաւատան Աստուծոյ և վերջին գատասանի օրուան. բարի գործեր կը հրամայեն և կ'արգիլեն յոսիները: Բարեպաշտական գործերու կը վազեն եռանդով և արդարութիւնն ի գործ կը դնեն:

110. Իրենց ըրած բարիքը առանց վարձատրութեան չպիտի մնայ: Աստուած կը ճանչնայ զանոնք, որ կ'երկրնչին իրմէ:

111. Անհաւատները ուր է առաւելութիւն չպիտի քաղեն Աստուծոյ առջեւ իրենց հարստութեանց և գաւակներուն երեսէն. անոնք զո՞ պիտի ըլլան կրակի մը որ բնաւ չպիտի մարի:

112. Անոնց տուած ողորմութիւնները նման են այն սառնային հովին որ կը փչէ նենգամիտներու դաշտերուն վրայէն և կը փճացնէ բերքերը: Աստուած չէ որ անարդարութեամբ վարուեցաւ անոնց հետ. իրենք են որ իրարու դէմ անարդար եղան:

113. Ո՞վ հաւատացեալներ, միայն ձեռք միջեւ մը-

(1) « Կ'արտասանեն » (Թարգմ. Քաղիմիրքի)

տերմական կապեր հաստատեցէ՛ք. անհաւատները կը ջանան ապականել զձեզ. անոնք ձեր կորուստը կը բաղձան:

114. Անոնց խօսքերը ըստ բաւականին կը յայտնեն արդէն իրենց ատելութիւնը. իսկ ինչ որ ծածկուած է իրենց սրտերուն մէջ, յոսեցոյն է: Մ'նք արդէն յայտնի ապացոյցներ տուինք ձեզի այդ մասին, եթէ հակնազդիտէք:

115. Դուք զանոնք կը սիրէք, բայց անոնք կ'ատեն զձեզ: Դուք կը հաւատար ամբողջ Գիրքին, իսկ անոնք երբ ձեզի հանդիպին, միեւնոյն հաւատքը ունենալ կը կեղծեն: Բայց հազիւ թէ ձեզմէ հեռացած են, բարկութենէ մոլեգնած, մատերնին կը խածնեն: Ըսէ՛ անոնց. ձեր ատելութեան մէջ պիտի մեռնիք, Յաւիտենականը կը ճանչնայ ձեր սրտերուն խորը:

116. Ձեզի եղած աղէկութիւնը զանոնք կը տրեցնէ. բայց երբ դժբախտութիւն մը հասնի ձեզի, ուրախութեամբ կը լեցուին անոնք. երբ դուք համբերատար և բարեպաշտ ըլլաք, անոնց չարութիւնը ձեզի չպիտի վնասէ բնաւ, որովհետեւ Ամենակարողը կը ճանչնայ անոնց գործերը:

117. (Յիշէ՛ այն օրը) երբ, արշալոյսին, դուն ընտանիքիդ ծոցէն հեռացար, հաւատացեալներուն կողոյ դաշտ մը պատրաստելու համար ⁽¹⁾. Աստուած ուշադիր աչքով կը հետեւէր քու քայլերուդ:

118. (Յիշէ՛ այն օրը) երբ քու բանակիդ երկու գումարտակ փախուստ պիտի տային, բայց Աստուած անոնց քաջութիւնը վերարծարեց ⁽²⁾: Թո՛ղ ուրեմն հաւատացեալները իրենց վստահութիւնը Աստուծոյ վրայ դնեն:

(1) Կ'ակնարկէ այն բանակետին, զոր Մուհամէտ պատրաստեց Ահմատ լեռան կողմ վրայ, Մէտինէէն 6 մղոն հեռու:

(2) « Աստուած անոնց պաշտպանը եղաւ: » (Քաղիմիրքի)

119. Ամենակարողը փութաց օգնել ձեզ նաև Պէտրի օրը, երբ դուք թուով քիչ էիք: Ուրեմն երկնչեցէք իրմէ և երախտապարտ եղէք:

120. Դուն (այն ատենը) կ'ըսէիր հաւատացեալներուն. չի՞ բաւեր այն երեք հազար հրեշտակները զորս Աստուած ձեզի կը զրկէ երկինքէն:

121. Անտարակոյս այս թիւը բաւական է, բայց եթէ դուք ունենաք բարեպաշտութեան հետ նաև յարատեւութիւն, և թշնամիները զան յանկարծ ձեր վրայ խոյանան, Աստուած ձեր վրայ պիտի թոցնէ հինգ հազար հրեշտակ իբր օգնական:

122. Անիկա ձեզի կը զրկէ այն երկնային զինուորները, որպէս զի ձեր սիրտերը հրճուին և վստահ ըլլան: Ամէն օգնութիւն (յաղթութիւն) Աստուծմէ կուգայ, անիկա հզօր է և իմաստուն, ըստ կամս կրնայ տալաբիլ անհաւատները, զանոնք ի վախուստ դարձնել և կամ բնաջինջ ընել:

123. Տէրը անոնց ներէ թէ զանոնք պատժէ, քեզի հետ վերաբերութիւն չ'ունի: Անոնք անհաւատութեան մէջ ինկած են:

124. Աստուած երկինքի և երկրի վեհապետն է, կը ներէ և կը պատժէ զայն որ ուզէ. բայց գթած և անյիշաչար է ան:

125. Ո՛վ հաւատացեալներ, ձեր հարստութիւնը մի՛ բողբոսապատկէք վախառութեամբ (1): Երկնչեցէք Տիրոջմէն ու երջանիկ պիտի ըլլաք:

126. Անհաւատներուն համար պարաստուած կրա-

(1) « Ինքզինքնիդ վախառութեան մի՛ տաք դումարը կըրկնապատկելով: » (Թարգմ. Քաղեմիւրքի)

կէն վախցէք. հնազանդեցէք Աստուծոյ և Մարգարէին, որպէս զի աստուածային գութին արժանանաք:

127. Զոնք ըրէք արժանի ըլլալու Տիրոջը գթութեան և արքայութեան ժառանգումին, որուն տարածութիւնը հաւասար է երկինքի և երկրի, և որ յատկացուած է աստուածալախներու բնակութեան,

128. Նաև անոնց որ ողորմութիւն կուտան թէ՛ յաջող և թէ՛ ձախող օրերու մէջ, և որոնք իրենց բարկութեան վայրկեաններուն ինքզինքնին չ'կորսնցնելով գիտեն ներել իրենց ն'աններուն: Աստուած կը սիրէ բարեբարոները:

129. Անոնք որ մոլութեան և անարդարութեան ճամբուն մէջ ընթանալէ վերջ Տէրը կը լիչեն, իրենց ոճիրներուն համար թողութիւն կը ինդրեն, — որովհետև ո՛վ իրաւունք ունի թողութիւն տալու Աստուծմէ դատ — և որոնք կը լքեն մեղքերը զանոնք ճանչնալէ վերջ,

130. Բոլոր անոնք Տիրոջը գթութիւնը պիտի վայելին, և յաւիտեանապէս պիտի բնակին գետերով ոռոգուած պարտէզներու մէջ. այս պիտի ըլլայ վարձատրութիւնը անոնց որ կը տառապին (1):

131. Զեզմէ առաջ Աստուած պատուէրներ տուած էր (2): Երկեցէք աշխարհը և տեսէք թէ ինչ եղած է վախճանը անոնց որ զմեզ (3) տախօս կ'անուանեն:

132. Այս Գիրքը աշխարհի լոյսն է (4). հաւատքին առաջնորդն է, և բարեպաշտներուն խրատատուն:

(1) « Որքան գեղեցիկ է վարձատրութիւնը անոնց որ բարեգործեր ըրած են: » (Թարգմ. Քաղեմիւրքի)

(2) « Քեզմէ առաջ շարերուն պատիժներ արուած էին: » (Թարգմ. Քաղեմիւրքի)

(3) « Աստուծոյ առաքեալները » (Թարգմ. Քաղեմիւրքի)

(4) « Մարգոց ուղղուած յայտարարութիւն մըն է: »

133. Բնաւ մի՛ կորսնցնէք ձեր կորովը . մի՛ արամիք , եթէ հաւատացեալ էք՝ յաղթական պիտի հանդիսանաք :

134. Եթէ մահացու երկաթը ¹⁾ գծեց վիրաւորէ , էհ , ձեր թշնամիներէն քանիննրը սիւսնոյն վէրքերը ստացած են . մահկանացուներուն յաջողութիւնները (և ձախորդութիւնները) պիտի փոփոխենք , որպէս զի Աստուած ձանձաջ հաւատացեալները , և ձեր մէջէն ընտրէ իր մարտիրոսները . անիկա կ'ատ՛ չարերը :

135. Եւ որպէս զի , հաւատացեալները փորձութեան ենթարկէ և անհաւատները բնաջինջ ընէ :

136. Կը յուսաք արքայութիւն մտնել , մինչ Աստուած չէ գիտցած թէ ձեր մէջէն որո՞նք մաքրուած ու յարատեւած են :

137. Գուք մահուան կը ցանկայիք անոր գալէն առաջ , բայց երբ զայն տեսաք , սկսաք վարանիլ ²⁾ :

138. Մուշամմէտ Աստուծոյ մէկ առաքեալն է . իրմէ առաջ ուրիշ մարգարէներ ալ եկած են . եթէ անիկա մեռնէր կամ սպաննուէր , իր հաւատքը պիտի ուրանայի՞ք արդեօք : Չեր հաւատուրացութիւնը չի կրնար փասել Աստուծոյ . անիկա կը վարձատրէ զինքը պաշտողները :

139. Մարգը (կենդանի հողին) միայն Աստուծոյ թոյտուութեամբ կը մեռնի . Գիրքին մէջ գրուած է իր սպրեկիք օրերուն թիւը : Ո՛վ որ ուզէ ստանալ այս աշխարհի մէջ իր վարձատրութիւնը , պիտի ունենայ ո՞վ որ յաւիտենական կեանքի բարիքները պիտի բաղձայ , պիտի ստանայ : Մենք պիտի վարձատրենք զանոնք որ երախտագէտ են :

(1) Սուրը կամ տէգը :

(2) Պէտքի յաղթութեան օրը շատ Իսլամներ ցաւեցան որ երեք ալ կուտած չէին , բայց երբ Ահէտի պատերազմին անոնք տեսան որ թշնամի կռուականներուն բանակը աւելի ուժով է՝ յուսահատեցան : Մուշամմէտ այս վատութիւնն է որ երեսնուն կուտայ :

140. Քանի՛ մարգարէներ կուուեցան , ստուար բանախներու դէմ , առանց երբէք յուսահատելու այն ձախորդանքներէն զորս կրեցին Աստուծոյ դատը պաշտպանած ատենին . դժբաղդութիւնը երբէք չ'ընկճեց զիրենք . անոնք երբէք չը ստորնացան (թշնամիին առջև) վատութեամբ : Աստուած կը սիրէ զանոնք որ կը յարատեւեն :

141. Անոնք սաչափ միայն կ'ըսէին . Տէ՛ր , ներէ մեր յանցանքները և մեր պարտականութեանց մէջ ըրած զանցատուութիւնները . մեր քայլերը հաստատուն ըրէ , և օգնէ մեզի անհաւատ ազգերուն դէմ : Աստուած զանոնք առատօրէն վարձատրեց այս աշխարհին մէջ , և հանդերձեալին մէջ երջանկութիւն տուաւ անոնց . անիկա կը սիրէ բարիք գործողները :

142. Ո՛վ հաւատացեալներ , եթէ հետեւիք անհաւատներուն , անոնք զձեզ պիտի վերադարձնեն մոլորութեանց ու դուք կորուստի պիտի մատնուիք :

143. Աստուած ձեր պաշտպանն է , իրմէ աղէկ ո՞վ կրնայ ձեզի օգնել :

144. Մենք կռապաշաներուն սրտին մէջ սարսափ պիտի սփռենք , որովհետեւ անոնք Բարձրեալին քով զըրին ապիկար աստուածութիւններ ¹⁾ : Կրակը իրենց բռնակարանը պիտի ըլլայ . որքան անաւոր է ամբարիշտներուն բնակավայրը :

145. Աստուած արգէն իրազործեց իր խոստումները երբ (իր թոյտուութեամբ) դուք հալածեցիք պարտուած թշնամիները , բայց վատութեան խորհուրդներուն անաւրով վիճարանեցաք Մարգարէին հրոմաններուն վրայ : Գուք չի հնազանդեցաք անոր , ձեր բաղձանքներուն առարկան ²⁾ ձեզի ցոյց տալէն վերջն ալ :

(1) (Առանց որ Աստուած ո եւ է զօրութիւն տուած ըլլար իրենց այս մասին) (Քաղիմիրքի)

(2) Այսինքն՝ յաղթութիւն և աւար :

146. Ձեր մէջէն ոմանք աշխարհային կեանքին ա՛րը կը քաշէին, իսկ ուրիշներ ապագայ կեանքին կը բաղձային: Աստուած ձեր թշնամիներուն բազուկը գործածեց զձեզ ի փախուստ դարձնելով փորձութեան ենթարկելու համար, բայց յետոյ ներեց որովհետեւ հաւատացեալներուն համար բարութեամբ լեցուն է:

147. Մինչ գուք կը փախչէիք խտն ի խուռն, (և իրարու չէիք սպասեր) գուք չի լսեցիք ձայնը Մարգարէին (ձեր ետեւէն) որ ձեզ կուրի կը կոչէր վերատին: Երկիրք ձեզ կը պատժէ ձեր անհնազանդութեանը համար. աւարին կորուստը և ձեր չնորձազրկումը թող անմխիթար չի դարձնեն զձեզ: Աստուած տեղեակ է ձեր բոլոր գործերուն:

148. Այս աղէտալի դէպքէն վերջ Աստուած սպասուածութիւնը և քունը իջեցուց ձեր մէջէն ոմանց վրայ. միւսները՝ անհանգիստ, իրենց յիմար մտածումներուն մէջ կը համարձակէին Աստուծոյ վերագրել սուտ մը. անոնք կ'ըսէին. ասոնք Մարգարէին խոստումներն են⁽¹⁾: Պատասխանէ իրենց. Բարձրեալը հեղինակն է այս աղէտքին⁽²⁾. անոնք իրենց հոգիին խորը կը պահէին ի՛նչ որ սուսները հիմ մը ունենային, մեզմէ ոմանք պէտք չէր որ հոս մեռած իյնային: Պատասխանէ անոնց. եթէ ձեր տուներուն մէջ ալ մնացած ըլլայիք, անոնք՝ որոնց մահը վերէն գրուած է, պիտի գային մեռնիլ ճիշտ այս տեղը, որպէս զի Տէրը ճանչնար և փորձէր թէ ինչ կայ (ծածկուած) ձեր սրտերուն խորը. միայն ինքը գիտէ ձեր սրտերուն գաղտնիքը:

(1) «Այս գործէն ի՛նչ պիտի շահինք» (Թարգմ. Բագիմիրբեր)

(2) «Ամէն գործ Աստուծոյ կախում ունի» »

149. Անոնք որ երկու բանակներուն բաղխման օրը նահանջեցին⁽¹⁾, Աստուանցէն հրապուրուեցան ի պատիժ իրենց գործած յանցանքին. Աստուած ներեց անոնց, որովհետեւ իր գթութիւնը անասման է:

150. Ո՛վ հաւատացեալներ, մի՛ նմանիք անոնց որ անհաւատ ըլլալով կ'ըսեն. մեր եղբայրները կորսուեցան պատերազմի ելթալով կամ կուռելով. եթէ մեր մէջը մընացած ըլլային չպիտի մեռնէին, (չպիտի սպաննուէին.) այս ամբարիշտ խօսքերը հառաչանքներ պիտի պատճառեն անոնց⁽²⁾. Աստուած կուտայ կեանքը և մահը ու կը տեսնէ ձեր գործերը:

151. Եթէ մեռնիք կամ սպաննուիք հաւասարը պաշտպանած ժամանակնից, խորհեցէք որ աստուածային գթութիւնը (ձեզի կը սպասէ) և լուսագոյն է քան ձեր հաւաքելիք հարստութիւնները:

152. Թէ որ մեռնիք (քնական մահով) և կամ թէ սպաննուիք, Աստուած պիտի հաւաքէ զձեզ իր դատաստանին առջեւ:

153. Դուն (ո՛վ Մուհամմէտ) անոնց առջեւ ներկայացուցիք հրապուրիչ կերպով մը, աստուածային գութը. եթէ սակայն աւելի խիստ և աստիկ եղած ըլլայիք, քեզմէ պիտի բաժնուէին. ուրեմն գթութեամբ վարուէ անոնց հետ. ինչդէ Աստուծոյ որ ներէ անոնց, իրենց ձեռնարկներուն միջոցին խորհուրդ տուր, և երբ գործի մը վրայ խորհիս յոյսդ Աստուծոյ վրայ դիր: Անիկա կը սիրէ զանոնք որ իրեն կը վստահին:

(1) Ահէտի պատերազմին օրը Ապտուլլահ և երեք զինուորներ սոսկալով թշնամիին բազմութեանէն, առանց կուռելու ետ դարձան:

(2) «Աստուած ուզեց որ պատահածը դառն վիշտեր պատճառէր անոնց սրտին» (Թարգմ. Բագիմիրբեր)

154. Եթէ Աստուած ձեր օգնութեան հասնի, ո՞վ կրնայ յաղթել ձեզի: Եթէ անիկա բքէ զձեզ, զո՞վ պիտի կանչէք օգնութեան, ուրեմն թող հաւատացեալները իրենց յոյսը Աստուծոյ վրայ դնեն:

155. Մարգարէն չի կրնար խաբել զձեզ. ո՞վ որ կը խաբէ՝ իր խաբեբայութեան հետ պիտի դատուի յարութեան օրը: Այդ օրը իւրաքանչիւր ոք իր գործերուն վարձքը պիտի ստանայ և վճիռները ճշգրիտ արդարութեամբ պիտի տրուին:

156. Կը կարծէք թէ միեւնո՞ջն վարձքը պիտի ստանան անոնք որ Աստուծոյ կամքը գործադրած են և անոնք որ յանցանք գործած ըլլալով իր զայրոյթին պիտի ենթարկուին դժոխքի չարչարանքներուն մէջ, յուսահատութեան քնակավայրը:

157. Ամենակարողը տարբեր կերպերով պիտի վարուի անոնց հետ. անիկա կը կշռէ մահկանացոյններուն արարքները:

158. Աստուած արդէն փայլեցուց իր բարութիւնը հաւատացեալներուն համար, անոնց զրկելով Մարգարէ մը իրենց մէջէն, որպէս զի յայտնէ իր հրաշալիքները, որպէս զի զանոնք մաքրագործէ, ու անոնց սորվեցնէ Գիրքը և իմաստութիւնը: Եթէ աւելի կանուխ եկած ըլլային, մոլորութեան մէջ պիտի ապրէին (1):

159. Երբ ձեզի դժբաղդութիւն մը կը պատահի, և դուք նախապէս ձեր թշնամիներուն պատճառած կ'ըլլաք կրկնապատիկ աւելի դժբաղդութիւններ, դուք կ'ըսէք. այս դժբաղդութիւնը ուրկէ՞ կուգայ մեզի: Պատասխանէ իրենց. ձեզմէ կուգայ: Աստուծոյ զօրութիւնը անսահման է:

(1) «Իրենք՝ որ դեռ քիչ առաջ անհետնուած մոլորութեան մէջ էին» (Թարգմ. Քաղկեդոնացի)

160. Երկու բանակներուն իրարու զարնուած օրը Աստուած ուզեց որ պատահի (ձեզի հասած դժբաղդութիւնը) որպէս զի ճշմարիտ հաւատացեալները զանազանութիւն կեղծաւորներէն: Երբ հաւատացեալներուն ըսուեցաւ. (յառա՛ջ) հաւատքի գրօշին տակ եկէք, կուուեցէք և վանեցէք թշնամին, անոնք պատասխանեցին. Եթէ կոտիլ գիտնայինք, ձեզի պիտի հետեւէինք: Այդ օրը անոնք աւելի մօտ էին անհաւատութեան քան հաւատքի:

161. Անոնց չրթուանքները կ'արտասանէին պնդիսի բառեր, որ իրենց սրտերուն մէջ չի կային. բայց Աստուած գիտէ անոնց ծածկածը:

162. Անոնց՝ որ իրենց օճախին մէջ մնալով կը գոչեն՝ եթէ մեր եղբայրները մեր խօսքը մտիկ ընէին, մեռած չպիտի ըլլային, չպաշտասխանէ. եթէ ճիշդ են ձեր խօսքերը, մահուանէ զերժ մնացէք սեանեմ:

163. Մի՛ կարծէք թէ անոնք որ (Աստուծոյ ճամբուն մէջ կուուելով) ինկան՝ մեռան. ընդհակառակը, անոնք կ'ապրին Աստուծոյ քով և անկէ կը ստանան իրենց սնունդը:

164. Երջանկութեամբ գլխովցած և Տիրոջը շնորհներովը ողողուած անոնք կը բերկրին որ իրենց ետեւէն եկողները, թէև տակաւին չի հասած իրենց, սակուամբ և սանձանքէ զերժ պիտի ըլլան:

165. Անոնք կը բերկրին որ Տէրը զիրենք ողողած է իր բարութեան զանձերովը, և թէ անիկա ընաւ զանց չ'ընեն վարձատրել հաւատացեալները:

166. Անոնք որ իրենց կրած ձախորդութենէն վերջ Աստուծոյ և Մարգարէին կը հնազանդին, բարիք կը գործեն և Տիրոջմէն կ'երկնչին, չքեղ վարձատրութիւն մը պիտի ստանան:

167. Անոնք որ երբ լսեն թէ թշնամին իր ուժերը

կը հաւաքէ, փոխանակ վախճանաբար կը գոչեն՝ Աստուած բաւական է մեզ, ամէն բանի բաշխիչն է ան⁽¹⁾,

168. Անոնք կոխէն պիտի վերադառնան երկինքի շնորհներովը ողորւած: Ու եւ է ձախտըութիւն չի հանդիպիր իրենց, որովհետեւ անապիստ Աստուծոյ կամբին, անոր առատաձեռնութիւնը անսահման է:

169. Աստանան պիտի ջանայ ձեզի ներշնչել զինքը պաշտօններուն վախը⁽²⁾, մի՛ վախնաք իրմէ, այլ երկընչեցէք ինձմէ, եթէ հաւատացեալ էք:

170. Անոնք որ անհաւատութեան ճամբուն մէջ կ'ընթանան (գահավէժ ընթացքով մը) թո՛ղ քեզի վիշտ չպատճառեն բնաւ. անոնք Աստուծոյ չեն կրնար տալ ամենափոքր մըս մը, Աստուած ազագայ կեանքէն ու եւ է բաժին չպիտի տայ անոնց. սարսափելի տանջանքներ պիտի կրեն:

171. Անոնք որ շահու ազդեցութեան տակ հաւատուրաց կ'ըլլան, Աստուծոյ ու եւ է վնաս չեն կրնար պատճառել. այսպիսիներուն բնակավայրը դժոխքը պիտի ըլլայ:

172. Անհաւատները թող չկարծեն բնաւ թէ երկար ապրիլը բարեք մըն է (գոր կը շնորհենք) իրենց համար. եթէ կ'երկարենք իրենց կեանքը, պատճառն այն է որ կ'ուզենք որ իրենց անօրէնութիւնները լրացնեն, և զարհուրելի տանջանքներու որսը գտնան:

173. Աստուած կը ձգէ հաւատացեալները այն վիճակին մէջ ուր դուք կը գտնուիք, մինչև այն ժամանակը երբ չորերը բարիներէն զանազանն է:

174. Աստուած իր գաղտնիքները չպիտի պարզէ ձեր

(1) «Աքանչելի պաշտպան մըն է ան» (Թարգմ. Քաղիմիրաբի)

(2) «Յաճախ ստանան կ'ահարեկէ իր հետեւորդները:»

առջեւ. անիկա զանոնք կը վատահի իր ընտրած սուսքեայներուն: Ուրեմն հաւատացէք Աստուծոյ և իր մարդարէններուն, եթէ հաւատաք և երկնչիք, պիտի վարձատրուիք:

175. Ազանը Աստուծոյ առատաձեռնութենէն ստացած իր ինչքերէն օգուտ մը չպիտի քաղէ, վասն զի⁽¹⁾ անոնք իր դժբախտութեանը պատճառ պիտի ըլլան:

176. Իր ազանութեան տեղի տուող առարկաները (իրը մտնեակ) իր վզէն պիտի կախուին յարութեան օրը⁽²⁾: Երկինքի և երկրի ժառանգութիւնը Աստուծոյ կը պատկանի. ձեր բոլոր գործերուն տեղեակ է ան:

177. Աստուած լսեց ձայնը անոնց՝ որ կ'ըսէին. Աստուած ազքատ է և մենք՝ հարուստ⁽³⁾: Մենք նկատուողութեան պիտի առնենք անոնց խօսքերը և անիրաւ տեղը անոնց թափած մարգարէի արիւնները, և պիտի լսենք իրենց. կրակին պատիժը ճաշակեցէք:

178. Անոնք կրակին մէջ պիտի գահավիժին, ի պատիժ իրենց գործած ոճիրներուն, որովհետեւ Աստուած երբէք անարդար չէ մարդոց հանդէպ:

179. Կան մարդիկ որ կ'ըսեն. մենք Աստուծոյ երգում ըլլինք հաւատալ միայն այն մարգարէին, որուն նուիրած ողջակէզը երկինքի հուրը պիտի սպառէ:

(1) «Ընդհակառակը» (Թարգմ. Քաղիմիրաբի)

(2) Մուհամմէտ կ'ազնարկէ այն Արարներուն, որոնք տուրքերն են չէին վճարել. այսպիսիներուն վզէն օձ մը պիտի կախուի վերջին դատաստանի օրը, կըսէր:

(3) Մուհամմէտ կ'ազնարկէ այն աւարկութեան զոր Բայնօբայի ձրէաները ըրին՝ ըսելով «ուրեմն Աստուած շատ ազքատ է որ իրեն փոխատուութիւն մը ընելու է:» ձրէաները այս աւարկութիւնը ըրին ի պատասխան Մուհամմէտի սա այլաբանական հրաւերին. «առատաձեռն փոխատուութիւն մը ըրէք Աստուծոյ:»

180. Պատասխանէ ասոնց . ինձմէ առաջ մարգարէներ եկան ձեզի . անոնք հրաշքներ գործեցին , նոյն իսկ այն հրաշքը՝ որուն մասին կը խօսիք . ուրեմն ինչո՞ւ ձեր ձեռքերը անոնց արիւնով ներկեցիք , եթէ հիմակուան ըսածնիդ ճշմարտութիւնն է :

181. Եթէ անոնք ուրանան քու առաքելութիւնդ , քեզմէ առաջ եկած մարգարէներուն ալ նոյնը ըրին , թէ և այդ մարգարէները հրաշք գործելու ձիրքովը օժտուած էին , և բերած էին Սաղմոսագիրքը և Գիրքը որ կը լուսաւորէ (Աւետարանը) :

182. Ամէն ոք մահը պիտի ճաշակէ . ամէն ոք իր գործերուն վարձքը պիտի ստանայ յարութեան օրը . ով որ կրակէն սպասելով արքայութիւն մանէ , ճշմարիտ երջանկութիւնը պիտի ճաշակէ որովհետեւ այս աշխարհի կեանքը խարեպատիր վայելք մըն է միայն :

183. Ձեր ինչքերը և ձեր անձերը փորձութեան պիտի ենթարկուին . Հրէաները և կռապաշաները անարգանքներ պիտի ուղղեն ձեզի . բայց դուք համբերութիւն ունեցէք և երկնչեցէք Աստուծմէ . բոլոր ասոնք երկկնքի պատուէրներու կարգէն են ⁽¹⁾ :

184. Աստուած ընդունեց Հրէաներուն դաշինքը , պայմանաւ որ անոնք մարդոց ցոյց տան Հնգամատեանը և ընտելի ծածկին անոր վարդապետութիւնները . բայց անոնք արհամարհանքով (իրենց ուսին վրայէն) նետեցին դաշին և զծուծ շահու մը փոխարէն ծախեցին . վա՛յ անոնց որ ծախեցին դաշին ⁽²⁾ :

(1) « Բոլոր ասոնք իրաց վիճակին մէջն են : »

(2) « Ի՛նչ գձուձ ազրանք ստացան փոխարէն : »
(Թարգմ. Քաղիմիրքի)

185. Մի՛ կարծէք թէ , իրենց արարքներով հպարտացողները կամ իրենց չըրած մէկ գործին համար գովեստ ակնկալողները պատիժէ զերծ պիտի ըլլան . խոտօրէն պիտի պատժուին անոնք :

186. Երկինքի և երկրի կայսրութիւնը կը պատկանի Աստուծոյ . անիկա ամէն բանի վրայ իշխանութիւն ունի :

187. Իմաստուն մարդիկ Աստուծոյ գորութեան նըշանները կը տեսնեն երկինքի և երկրի ստեղծագործութեան , և ցերեկին ու զիշերին յաջորդականութեանը մէջ :

188. Անոնք որ , ոտքի վրայ , կամ նստած , կամ պառկած ատենին Աստուծոյ վրայ կը խորհին և տիեզերքի ստեղծագործութեան մասին կը խորհրդածեն , կը գոչեն . Աստուած բոլոր ասոնք պարապ տեղը չը ստեղծեց . գովեալ ըլլայ անունդ , ս՛վ Աստուած :

189. Տէ՛ր , զմեզ զերծ պահէ կրակի պատիժէն ⁽¹⁾ . Տէ՛ր , ան զոր բոցերուն մէջ պիտի նետես , անարգանքներու տակ պիտի ծածկուի . նենգամիտներուն համար ու և է յոյս չկայ :

190. Տէ՛ր , մենք լսեցինք քու Մարգարէիդ ձայնը որ մեզ հաւատքի կը կանչէր և կը գոչէր՝ հաւատացէ՛ք Աստուծոյ . և մենք հաւատացինք :

191. Տէ՛ր , ներէ մեր յանցանքներուն , մեր մեղքերը սրբէ՛ , և ըրէ՛ որ արդարներուն ճամբուն մէջ մեռնինք :

192. Տէ՛ր , չնորհէ մեզ ինչ որ խոստացար Մարգարէիդ միջոցով , և ամօթով մի՛ ծածկեր զմեզ վերջին գա-

(1) Քաղիմիրքի թարգմանութեան մէջ այս տողը գրուած է 188րդ տունին վերջը . նաեւ՝ Սաղմոսի թարգմանութեան 77րդ տունը՝ Քաղիմիրքիին մէջ վերածուած է 77րդ և 78րդ տուներու , այս շփոթութիւնը շարունակուած է մինչեւ 114րդ տունը , ուր երկու թարգմանութիւնները կը միանան , և . ի .

տաստանի օրը, որովհետև զունքու խոստումներդ չես գրժեր բնաւ:

193. Տէրը լսելով անոնց աղաչանքը՝ կրտէ. ձեր մէջէն ո՛չ մէկուն (ո՛չ մարդոց, ո՛չ կիներուն) գործը չպիտի կորսուի. ամէն ոք իր վարձքը պիտի ստանայ. (կիները մարդոցմէ սերած են):

194. Ես պիտի սրբեմ մեղքերը անոնց՝ որ իրենց սուններէն դուրս վտարուեցան ⁽¹⁾, անոնց՝ որ իմ դատիս պաշտպանութեանն համար տառապեցան, կուռեցան և մեռան: Զանոնք պիտի մտցնեմ պարտէզներու մէջ, ուր գետեր կը հոսին:

195. Աստուածային վարձատրութիւնն այս է. (և անտարակոյս) Աստուծոյ պարգևները հրաշալի են:

196. Մէքքէ բնակող անհաւատներուն յաջողութիւնները թող չհրապուրեն գրեղ. անոնց վայելքը կարճատեւ պիտի ըլլայ. գեհննին մէջ պիտի բնակին անոնք, թըշուստականներու բնակավայրը ⁽²⁾:

197. Իսկ Աստուծոյ կրկնչողները պիտի բնակին հեշտալի պարտէզներուն մէջ (որոնք գետերով ոռոգուած են.) յաւիտենապէս հոն պիտի բնակին. Աստուծոյ հիւրերը պիտի ըլլան. Աստուծոյ աւելի ո՛վ կրնայ չհորհնելով ողողել արդարները:

198. Հրէաներուն և Քրիստոնեաներուն մէջ կան որոնք կը հաւատան Աստուծոյ, սուրբ գիրքերուն և Քուրանին ⁽³⁾ որոնք Աստուծոյ կ'երկրպագեն և գձուձ շահու մը փոխարէն չեն ծախսեր իր վարդապետութիւնը:

(1) « Անոնց՝ որ գաղթեցին կամ իրենց երկրէն վտարուեցան »

(2) « Ի՛նչ ահաւելի հանգստավայր » (Թարգմ. Քաղիմիրսքի)

(3) « Զեզի և իրենց զրկուած գիրքերուն » » »

199. Այսպիսիները Յաւիտենականէն պիտի ստանան իրենց վարձքը. անիկա ճշգրտութեամբ ⁽¹⁾ կը կշռէ մահկանացուներուն արարքները:

200. Ո՛վ հաւատացեալներ, համբերատար եղէք. յարատեւութեամբ մաքառեց՛ք ⁽²⁾ վախցէ՛ք Աստուծոյ, որպէս զի երանութիւնը վայելէք:

(1) « Արագութեամբ » (Թարգմ. Քաղիմիրսքի)

(2) « Համբերութեան մէջ իրարու հետ մրցեցէք » »

ՎԵՐՋ Գ. ԳԼՈՒԽԻ

ԳԼՈՒԽ Դ .

Կ Ի Ն Ե Ր Ը

ՏՐՈՒԱԾ՝ ՄԷՏԻՆԷԻ ԱԷՋ . — 175 ՏՈՒՆ (1)

Յանուն ողորմած եւ անյիշատար Աստուծոյ .

1. Ո՛վ մահկանացուներ , վախցէ՛ք Տիրոջմէն որ զձեզ բոլորդ ստեղծեց միակ մարդէ մը , և որմէ կազմեց (անոր) կինը և յետոյ երկիրը լեցուց անոնց սերունդներով : Երկրնչեցէք Տիրոջմէն որուն անունով փոխադարձ խրնդբանքներ կընէք (2) : Արիւնի կապերը յարգեցէք . Աստուած կը դիտէ ձեր արարքները :

2. Որբերուն (երբ չափահաս ըլլան) վերադարձուցէք ինչ որ իրենց կը պատկանի . (անոնց վերաբերած) լուսնէկ բանին տեղը դէշ բան մը մի՛ սաք . անոնց ժառանգութիւնը մի՛ չլլէք , ձերինը խոչորցնելու համար (3) . այս արարքը (մեծ) ոճիր մըն է :

3. Եթէ կը վախնաս որ արդարութեամբ չէ՛ր վարուիր որբերուն հանդէպ , ձեր կիներուն հանդէպ ալ անարդար ըլլալէ ալ վախցէք . միայն երկու , երեք կամ

(1) Քուրանի իւրաքանչիւր գլուխին վրայ նշանակուած է այսպէս՝ ո՛ւր արուած ըլլալը , և քանի՛ տուն պարունակելը . մենք զանց ըրեր էինք յիշատակել թէ Ա. գլուխը արուած է Մէքքէի մէջ , իսկ Բ. և Գ. գլուխները՝ Մէտինէի մէջ : Լ. Լ.

(2) Արարները սովորութիւն ունէին , բան մը ինքրած ատեններն՝ միշտ ըսելու . « յանո՛ւն Աստուծոյ սա բանը ըրէ : »

(3) « Ձերինին հետ շփոթելով » (Թարգմ. Քաղկեդոնացի)

չորս կին առէք (1) . ձեզի հաճելի եղածները ընտրեցէք : Եթէ չէք կրնար զանոնք պահել արդարութեամբ , մէկ կին միայն առէք , կամ գերուհիով մը գոհ եղէք (2) : Այս իմաստուն վարմունքով արդար ըլլալու միջոցները պիտի դիւրանան , և (ազատութեն) ձեր կիներուն դրամօժիար (3) պիտի յատկացնէք : Տուէք անոնց այն օժիտը , որուն մասին համաձայնութիւն գոյացած է . եթէ անոնք վեհանձնութիւնն ունենան այդ գումարէն (մաս մը) ձեզի վերադարձնելու , ձեր կիներին պէտքերուն հայթայթմանը յատկացուցէք :

4. Անմիտի մը (4) մի՛ յանձնէք այն ստացուածքը որոնց պահպանումը ձեզի յանձնած է Աստուած . (այլ զանոնք անձամբ յանձանցեցէք) և անոնցմով սնունդ և զգեստ հայթայթեցէք ձեր պաշտպանեալներուն . անոնց պարտաւոր էք սալ պարկեշտ դաստիարակութիւն մը (5) :

(1) ձէլալէտօին կըսէ որ՝ այն ատենը երբ Քուրանի այս հատուածը երկինքէն իջաւ , արարները 8—10 կին առնել սովոր էին և յաճախ անարդարութեամբ կը վարուէին անոնց հետ : Բազմակնութիւնը միշտ գոյութիւն ունեցած է Արեւելքի մէջ , ու Մուհամմէտ ջանացած է սեղմել զայն քիչ մը :

(2) Քաղկեդոնացի կըսէ թէ՛ արարերէն բնագրին մէջ գրուած է սպէս . « ձեր աջ ձեռքին ստացածովը գոհ եղէք . » ասիկա նուիրագործուած բացատրութիւն մըն է և կը նշանակէ « գրամով գնուած կամ պատերազմի մէջ շահուած գերուհի մը » :

(3) « Դրամօժիտ » Թարգմանած ենք Քրաններէն (ՍՕՒ բառը , որուն արարերէն է ՍԱՏՈՒԳՎԱ : Արեւմտեան ըմբռնումով ամուսնացող աղջիկն է որ դրամօժիտը կը բերէ , բայց Քուրանին մէջ ամենուրեք ուր « դրամօժիտ » բառը գործածուած է , պէտք է հասկընալ այն գումարը , զոր այժր կուտայ իր հարսին ծնողացը :

(4) « Անկարող մը » այսինքն անչափահասի մը , կըսէ Քաղկեդոնացի :

(5) « Քաղցր և պարկեշտ լեզուով մը խօսեցէք անոնց հետ »

5. Զանոնք (որբերը) մեծցուցէք (1) մինչև որ ամուսնանալու տարիքը թեւակոխեն, և երբ տեսնէք թէ կարող են պարկեշտօրէն ընթանալ, իրենց ստացուածքին մատակարարու մը իրենց ձեռքը տուէք: Զգոյշ եղէք զանոնք շաշյութեամբ չփճացնելու կամ մի՛ ածապարէք որբերուն յանձնելու, երբ դեռ շատ երիտասարդ են անոնք:

6. (Երբոր անոնք մեծնան) չըլլա՛յ որ հարուստ խնամակալը իր պաշտպանեալին ստացուածքին դպչի. երբ որ աղքատ է, խնայողութեամբ պէտք է ծախսէ:

7. Այն միջոցին որ իրենց ստացուածքին հաշիւը պիտի տաք (զանոնք վերադարձնելով) վկաներ կանչեցէք. Աստուած ձեր արարքներուն դատաւորը պիտի ըլլայ:

8. Այրերը և կիները պէտք է ստանան մէկ մասն այն հարստութեան զոր թողած են իրենց հայրերը (և մայրերը) և իրենց ազգականները: Ժառանգութիւնը մեծ ըլլայ թէ փոքր, օրէնքով սահմանուած մաս մը իրենց պիտի տրուի:

9. Երբ ժառանգութիւնը բաժնելու համար կը հաւաքուիք, աղքատ ծնողքներուն օգնելու հոգ տարէք և մարդասիրական խօսքերով մխիթարեցէք զանոնք (2):

10. Անոնք որ գուցէ իրենց ետին պղտիկ սղաք ձրգելով պիտի մեռնին, թո՛ղ Տիրոջը երկիւզը և դուժ ունենան իրենց սրտին մէջ, և իրենց ձայնը որբերուն ի նըպաստ բարձրացնելով թո՛ղ անոնց բաղը արդարութեամբ անօրինեն:

11. Անոնք որ անօրէնութեամբ կը լափեն որբին

(1) «Անոնց մտային կարողութիւնները փորձեցէք:»

(2) «Երբ ծնողքները, որբերը և աղքատները ներկայ են ժառանգութեան բաժանմանը...»

ժառանգութիւնը, անած կ'ըլլան կրակով մը որ իրենց աղիքները պիտի փողտէ (1):

12. Աստուած ձեզի կը հրամայէ, որ ձեր ստացուածքը ձեր զաւակներուն միջև բաժնած տակննիդ, մանչերուն տաք աղջկանց սուսածնուդ կրկնապատիկը. եթէ միայն աղջիկ զաւակ կայ, ու անոնք երկուքէն աւելի են, պիտի ստանան (հօրենական) ժառանգութեան երկու երրորդը. եթէ մէկ աղջիկ միայն կայ, կէսը պիտի ստանայ: Երբ մեռեալ մարդը մէկ մանչ զաւակ միայն կը թողու, մարդուն ծնողքը պիտի ստանայ մէկ վեցերորդը. եթէ բնաւ զաւակ չըլլայ, և իր ծնողքը իրեն յաջորդեն, իր մայրը պիտի ստանայ ժառանգութեան մէկ երրորդը. իսկ եթէ եղբայրներ կը թողու, մայրը պիտի ստանայ մէկ վեցերորդը միայն, կտակարարին պարտքերը և հրիտակը վճարելէ ետք: Դուք չէք գիտեր թէ ձեր հայրերէն և զաւակներէն ո՞րը աւելի օգտակար է ձեզի: Ասոնք են Աստուծոյ օրէնքները. անիկա գիտուն և իմաստուն է:

13. Առանց զաւակի մեռած կնոջ մը ստացուածքին կէսը կը պատկանի «մուսինին». իսկ եթէ զաւակ կը թողու, մէկ քառորդ մասը կ'իջնայ ամուսինին, հրիտակը և պարտքերը վճարելէ ետք:

14. Երբ ամուսին մը ստանց զաւակի մեռնի, կիները պիտի ստանան ժառանգութեան մէկ չորրորդը. իսկ եթէ զաւակ ձգած է, մէկ ութերորդը միայն, միշտ պարտքերը և հրիտակը վճարելէ ետք:

15. Երբ մարդ մը հեռաւոր ազգականն է կամ ազգականուհին մը ժառանգութիւն մը ստանայ, և եղբայր մը

(1) «Իրենց աղիքներուն մէջ կրակ մտցուցած կ'ըլլան, և օր մը պիտի սպառնն հրավառ բոցերէն» (Թարգմ. Քաղկեդոնցի)

կամ քոյր մը ունի, անոնցմէ իւրաքանչիւրին պարտաւոր է տալ ժառանգութեան մէկ վեցերորդը. եթէ բազմաթիւ եղբայրներ և քոյրեր կան, ժառանգութեան մէկ երրորդը պիտի առնեն, հրիտակին և պարտքերուն օրինաւոր կարգադրութենէն յետոյ:

16. Զրլլայ որ այս պատուէրներուն դէմ շարժիք. զանոնք հրամայողը Աստուած է, գիտուն և զթած Աստուածը:

17. Ով որ այս պատուէրները գործադրէ և Մարգարէին հնազանդի, պիտի մանէ պարտէզներու մէջ ուր գետերը կը հոսին, երանութեանց բնակավայրը, ուր պիտի ճաչակեն յաւիտենական երջանկութիւնը:

18. Ով որ անհնազանդ ըլլայ Աստուծոյ և իր Մարգարէին, և այս օրէնքները կոխկոտէ, կրակի վիճին մէջ պիտի գահավիժի, ուր յաւիտենապէս որսը պիտի ըլլայ շարչարանքներուն և նախաախնքներուն:

19. Երբոր ձեր կիներէն մէկը շուտիւն ընէ⁽¹⁾, չորս վկայ կանչեցէք, և երբոր անոնց վկայութիւնները համաձայն ըլլան իրարու և ընդդէմ ձեր կնոջ, զայն փակեցէք ձեր տունին մէջ մինչև անոր մահը, (կամ մինչև որ Աստուած անոր փրկութեան միջոց մը հայթայթէ:)

20. Ոճիրին մէջ բռնուած մարդուն և կնոջ պատիժ մը սահմանեցէք⁽²⁾, և եթէ անոնք զզջարով ուղղեն ինքզինքնին, ներեցէք իրենց, որովհետև Աստուած ներողամիտ և զթած է:

(1) Իսլամական կրօնքին հաստատման առաջին օրերուն յանցապարտ կինը պատի մէջ կը հիւսէին, բայց Գուրանը այդ տեսակ պատիժի մը խօսքը:

(2) «Երբ ձեր մէջէն երկու հոգի խայտառակ գործ մը ընեն, երկուքին ալ շարիք հասցուցէք» (Քաղիմիքքի) «Ոճիրը» որուն կ'ակնարկուի, Սողամականութիւնն է, որուն պատիժն էր հրապարակային կշտամբանքը և կամ հողաթափներով ծեծը:

21. Անոնք որ ազիտութեամբ մեղք մը գործելէ վերջ վշտացեալ սրտով Աստուծոյ կը վերադառնան, իր գթութիւնը պիտի վայելեն, որովհետև գիտուն և իմաստուն է ան:

22. Զղլումը ո եւ է օգուտ չ'ունի անոնց համար որ ոճիրի մէջ ծերացած են⁽¹⁾ և գերեզմանին դուռը հասած ատեննին կը գոչեն՝ կը զզջամ: Զղլումը նաև ո եւ է օգուտ չ'ունի անոնց համար որ անհաւատութեան մէջ կը մեռնին: Սյապիւրներուն պատրաստած ենք սարսափելի շարչարանքներ:

23. Ո՛վ հաւատացեալներ, ձեզի թոյլատրուած չէ ձեր կիներուն ժառանգորդը ըլլալ հակառակ անոնց կամքին. ո՛չ ալ արգիլել զանոնք կրկին ամուսնանալէ (երբ զանոնք արձակած էք) որպէս զի կարենայիք իւրացնել մէկ մասն այն դրամօժիպին զոր տուած էիք. տարբեր խնդիր է եթէ անոնք յայտնի ոճիրով մը⁽²⁾ յանցաւոր են: Զեր կիները ձեզի կապեցէք բարի գործերով. եթէ անոնց հետ խստութեամբ վարուիք⁽³⁾, կրնայ ըլլալ որ դուք ատէք զանոնք որ Աստուած ստեղծած էր զձեզ երջանիկ ընելու համար:

24. Երբոր արձակէք կին մը որուն կարեւոր դրամօժիպ մը⁽⁴⁾ տուած էիք, որպէս զի ուրիշ կին մը կարենաք առնել, առաջինին քով ձեզեցէք ամբողջ դրամօժիպը: Պիտի ուզէի՞ք անարդարութեամբ (և անօրէնութեամբ) անկէ իլի ձեր առատաձեռնութեան պտուղը:

(1) «Որոնք շարունակ գէշ գործեր կը կատարեն» (Քաղիմիքքի)

(2) «Անպատիւ գործով մը» (Քաղիմիքքի)

(3) «Եթէ ձեր կիներուն մէջ կան այնպիսիներ որոնց զրայ ձեր սիրտը տաք չէ» (Քաղիմիքքի)

(4) «Հարիւր դենար» (Քաղիմիքքի)

25. Եւ ինչպէ՞ս պիտի կրնայիք խելի այն ընծան գոր-
ըրած էք անձի մը որուն հետ մտերմական կապերով միա-
ցած էք, և որ ձեր հաւատքը ընդունած է (1) :

26. Մի՛ ամուսնանաք այն կիներուն հետ որոնք ձեր
հայրերուն ամուսինները եղած են . ոճիր է այդ , ասիկա
մոլորութեան ճամբան է (2) . բայց եթէ չարիքը գործուած
է , պահեցէք զանոնք :

27. Չեղի արգիլուած է ամուսնանալ ձեր մայրերուն ,
աղջիկներուն , քոյրերուն , հորաքոյրերուն և մորաքոյրե-
րուն հետ , նոյնպէս՝ ձեր եղբոր կամ քրոջ աղջիկներուն
հետ , ձեր ստնտուներուն , ձեր կաթընկերներուն , ձեր զո-
քանջներուն , ձեր խնամքին յանձնուած աղջիկներուն հետ ,
եթէ անոնց մայրերը ձեր հարձերը եղած են . իսկ եթէ
չեն եղած , ոճիր չէ անոնց հետ ամուսնանալը : Պէտք չէ ա-
մուսնանաք ձեր հարսերուն հետ , ոչ ալ երկու քոյրերու
հետ : Եթէ ոճիրը գործուած է , Տէրը զթած և բազում-
ողորմ է :

28. Չեղի արգիլուած է կարգուիլ ամուսնացած ոչ-
գերի կիներու հետ . տարբեր խնդիր է , եթէ պատերազմի
մէջ անոնք ձեռքերնիդ գերի ինկած ըլլան : Ահա՛ Աստուծոյ
օրէնքները . բայց , ներելի է ձեզ այս արգիւքներէն զատ ու-
րիշ բաներ ընել , եթէ կը բաղձաք գործածել ձեր ստաց-
ուածքը , գանկու համար պարկեշտ և մաքրասուն կիներ :
Յոխութենէն զգուշացէք . խոստացած օժիտնիդ տուէք այն
կիով որուն հետ կենակցած էք , օրէնքին համաձայն (3) .

(1) « Որոնք ձեր հանգիստուր երգումները ընդունած են : »
(Քաղեմիւրքի)
(2) « Ձգուելի և գէշ արարք մըն է : »
(3) « Ասիկա հարկեցուցիչ բան մըն է » (Քաղեմիւրքի)

Երբ այս պայմանները յարգէք , միասին կնքած համաձայ-
նութիւննիդ օրինաւոր է : Աստուած գիտուն է և ի-
մաստուն :

29. Ան որ բաւական հարուստ չէ որ կարենայ կար-
գուիլ ոչ-գերի (1) հաւատացեալ կիներու հետ , պիտի առ-
նէ իրր կին , հաւատացեալ գերուհիներ : Աստուած կը
տեսնէ ձեր հաստքը : Դուք իրարմէ կախում ունիք (2) :
Գերուհիներուն հետ կարգուեցէք միմիայն իրենց տէրե-
րուն թողտուութեամբը , անոնց օրինաւոր դրամօժիտ
տուէք . թող անոնք ըլլան պարկեշտ , ցոփութենէ զգու-
շանան և թող սիրահար չունենան :

30. Եթէ ամուսնանալէ ետք անոնք ցոփութեան մէջ
իյնան , տուէք անոնց կէսն այն պատիժին (3) զոր անօրի-
նեցինք ազատ (ոչ-գերի) կիներուն դէմ : Այս օրէնքը հաս-
տատուած է ի նպատակ անոր որ չնայէ կը վախնայ (4) :
Բայց եթէ կարենաք ժուժկալ մնալ , աւելի արժանաւարձ
գործ մը ըրած կըլլաք . Աստուած զթած է և անյիշաչար :

31. Աստուած իր կամքը կը յայտնէ ձեզի . անիկա
կ'ուզէ ձեզ տանիլ ձեր նախահարց օրէնքներուն տակ (5)
և իր զթութեանն ապացոյցները տալ . իմաստուն և գի-
տուն է Աստուած :

32. Անիկա կ'ուզէ ցոյց տալ ձեզի իր զթութիւնը (6) .
բայց անոնք որ կը հետեւին իրենց կիրքերու հեղեղին ,

(1) « Պարկեշտ » (Քաղեմիւրքի)
(2) « Դուք ամենքդ իրարմէ կը սերիք , և Ադամէն՝ որ ամե-
նուն հայրն է : » (Քաղեմիւրքի)
(3) Խաբազանի յիտուն հարուած և 6 ամիս աքսոր ,
(4) « Որ կը վախնայ թէ կը մեղանչէ ամուրի մնալով : »
(5) « Ձեր նախորդներուն ճամբուն մէջ : »
(6) « Աստուած կ'ուզէ ձեր զղջումը ընդունել : »

կ'ուզեն զձեզ անգունդը գահավիժել, մինչ Աստուած կ'ուզէ որ իր լուծը թեթեւ ըլլայ, որովհետեւ մարդը տրկար ստեղծեց ան :

33. Ո՛վ հաւատացեալներ, մի՛ սպառէք ձեր ինչքը վախճանութեամբ⁽¹⁾. փոխադարձ համաձայնութեամբ պայմանագրութիւն կնքեցէք : Ինքզինքնիդ մի՛ սպաննէք⁽²⁾, Աստուած կ'ողորմի ձեզի :

34. Այն աժարիչտը որ (անօրէնութեամբ և չարութեամբ) այսպէս կը գործէ, կրակին մէջ պիտի սպառենք. ասկէ զիւրին բան չկայ Աստուծոյ համար :

35. Եթէ գլխաւոր պատուէրները պահէք, ձեր յանցանքները պիտի սրբուին. և ձեզի պիտի ասնք պատուաւոր տեղ մը⁽³⁾ արքայութեան մէջ :

36. Մի՛ ցանկաք բնաւ նմանիլ անոր զոր Աստուած ձեզմէ վեր բարձրացուց : Իւրաքանչիւր ոք իր աշխատութեան պտուղին բաժինը պիտի ունենայ : Աստուծմէ (միայն) հայցեցէք ողորմութիւն. անիկա ամէն բան գիտէ :

37. Մենք ցոյց տուինք (իւրաքանչիւրին) ժառանգորդները, որոնց պարտաւոր էք թողուլ ձեր ծնողաց և ազգականներուն ինչքնը (և նաեւ ինչքը անոնց՝ որոնց հետ դաշինք ունիք.) կտակարարին պայմանադրած յանձնառութիւնները կատարելու մէջ մի՛ թերանաք. Աստուած կը տեսնէ ձեր գործերը :

38. Մարդիկ աւելի գերադաս են քան կիները, որովհետեւ Աստուած (անոնց տուած յատկութիւններովը) գերակշիռ ըրած է զանոնք, և անոր համար որ մարդիկ

(1) « Սնտի բաներով . »

(2) « Իրար մի՛ սպաննէք. » (մեկնիչները անհամաձայն են այս տողին հակասական իմաստին վրայ :)

(3) « Մուտք մը »

իրենց ինչքը կը գործածեն կիները օժտելու : (Առաքինի) կիները հազանդ (և հլու) կ'ըլլան և պարտին պահել իրենց ամուսիններուն զազանիքները և խնամքով պահել այն՝ զոր (իրենց ամուսնոյն բացակայութեան միջոցին) Աստուած հրամայեց անաղարտ պահել. իրենց կիներուն անհնազանդութենէն տառապող այրերը կրնան զանոնք պատժել, առանձին թողուլ անկողինին մէջ, և մինչեւ իսկ կրնան ծեծել : Բայց երբ ձեր կիները հազանդութիւն յայտնեն, գէշ վարժունք մի՛ ունենաք իրենց հետ⁽¹⁾ : Աստուած մեծ և վսեմ է :

39. Երբ կը վախնաք որ այր և կնոջ միջեւ պառակտում մը տեղի պիտի ունենայ, երկու կողմերէն մէյ մէկ իրաւարար կանչեցէք, և եթէ այր և կին կը հաւանին սիրով իրարու հետ ապրիլ, Աստուած խաղաղութիւնը տիրապետել պիտի տայ անոնց միջեւ, վասն զի իր գիտութենէն ոչինչ կը խուսափի :

40. Պաշտեցէք զԱստուած, իրեն հաւասար ոչ ոք չկայ. բարիք ըրէք ձեր ծնողքին (ձեր ազգականներուն) որբերուն, աղքատներուն, ձեր արեւակիցներուն, օտարականներուն, ձեր զինակից ընկերներուն, ճամբորդներուն և գերիներուն : Ամենակարողը կ'ատէ գոռոզ և հրպարտ մարդիկը .

41. (Զի սիրեր) ազահները, որոնք կ'ուզեն ազահութիւնը տարածել մարդոց մէջ. երկինքի տուած հարստութիւնը կը ծածկեն. անոնք, անհաւատներուն հետ, անարգալից չարչարանքներու պիտի ենթարկուին .

42. (Զի սիրեր) զանոնք որ ցոյցի համար ողորմութիւն կուտան և չեն հաւատար Աստուծոյ (և վերջին

(1) « Կռիւ մի՛ հանէք : »

օրուան .) անոնց ընկերը Սատանան պիտի ըլլայ . թշուա՛ւ ընկեր :

43. Ի՞նչ պիտի կորսնցնէին , եթէ Աստուծոյ և վերջին դատաստանին հաւատային , և եթէ աղքատին գողը թափէին (Աստուծոյ չորհած) հարստութիւնը . Բարձրեալը չպիտի ճանչնար իրենց գործերը :

44. Աստուած ոչ ոք պիտի խարէ , ոչ իսկ հիւլէի մը չափ . բարի գործերուն փոխարէն կրկնապատիկ պիտի հատուցանէ , և ինք իր ձեռքով փառաւոր վարձատրութիւն մը պիտի չորհէ :

45. Ի՞նչ պիտի ընեն անհաւատները , երբ հաւաքենք իրենց դէմ վկայութիւն տուող բոլոր ազգերը , երբ՝ (իրենց դէմ) քու վկայութիւնդ պիտի ուղենք (ո՛վ Մուհամմէտ :) Անոնք (և Մարգարէին անհնազանդ եզոզները) այդ ահաւոր օրը պիտի ցանկային փոշիի վերածուիլ ⁽¹⁾ : Բայց իրենց արարքներէն և ո՛չ մին չպիտի կրնան ծածկել Աստուծոյն :

46. Ո՛վ հաւատացեալներ , մի՛ աղօթէք բնաւ երբոր գինով էք . սպասեցէք , որ ի վիճակի ըլլաք հասկընալու ձեր արտասանած բառերը : Երբ աղտոտած էք , մինչեւ որ չի լուացուիք , մի՛ աղօթէք : Հիւանդութեան պարագային , կամ ճամբորդութեան միջոցին , երբ բնական պէտք մը գտնայուցած էք , կամ երբ կլինելու հետ յարաբերութիւն ունեցած էք , ջուր չգտած ատենիդ , աւազով չփեցեք դէմքերնիդ և ձեռքերնիդ : Աստուած գլխած և անյիշաչար է :

47. Չէ՞ք դիտած Հրէաները ⁽²⁾ . անոնք մոլորութիւնը

(1) «Պիտի ցանկային որ հողը իրենց հաւատար ըլլայ և ծածկէ զիրենք . »
(2) «Չէ՞ք դիտած անոնք որ սուրբ գերեզրուն մեկ մասն ընդունած են » (Բաղիմիրօքի)

կը ծախեն և կ'ուզեն որ զձեզ հեռացնեն շիտակ ճամբէն . բայց Աստուած կը ճանչնայ ձեր թշնամիները , իր հզօր պաշտպանութիւնը ապահով ապաստան մըն է ձեզի՝ անոնց չարամտութեան դէմ :

48. Անոնց (Հրէաներուն) մէջ կան մարդիկ որ սուրբ գիրքերը կ'եղծանեն և կ'ըսեն՝ մենք գրեց լսեցինք , բայց չենք ուղեր հնազանդիլ . մտիկ ըրէ այն բանը զոր բնաւ հասկցած ⁽¹⁾ չէիր ցարգ և քննէ՛ զմեզ . անոնք (իրենց լեզուով) կը մթնցնեն իրենց խօսքերուն իմաստը և կ'անպատուեն (ճշմարիտ) կրօնքը :

49. Ինչո՞ւ չեն ըսեր՝ մենք լսեցինք գրեց և պիտի հնազանդինք . լսէ մեզ և մեր դատաւորը եղիք ⁽²⁾ : Եթէ հնազանդութեան լեզուն գործածէին , ի՞նչ սուաւելութիւններ ձեռք պիտի ձգէին . բայց Աստուած անիծեց զանոնք , իրենց նենգամտութեանը համար . անոնց մէջ հաւատացեալները պզտիկ թիւ մը կը կազմեն միայն ⁽³⁾ :

50. Ո՛վ Հրէաներ , հաւատացէք այն Գիրքին որ Հնգամատեանին ճշմարտութիւնը կը հաստատէ , մինչ դէմքերուն ալլակերպութիւնը դեռ չէ կատարուած և երեսները հակառակ կողմ չեն դարձուած ⁽⁴⁾ : Հաւատքի դարձէք , մինչ դեռ չենք անիծած զձեզ , ինչպէս անիծեցինք շաբաթի հանգիստը աւրողները ⁽⁵⁾ : Աստուծոյ հրամանը (անմիջապէս) կը գործադրուի :

(1) «Լսած » (2) «Եւ մեր վրայ ակնարկ մը նետէ : »
(3) Այսինքն , հրէական ցեղին մէջէն փոքրամասնութիւն մը միայն ընդգրկած է Մուհամմէտի կրօնքը (Բաղիմիրօքի)
(4) Այսինքն , մինչ վիզերը սլնպէս մը չեն պլորուած տակաւին որ դէմքերը կունակին կողմը դառնան . աս պիտի ըլլայ աստուածա-մերժներուն պատիժը , կ'ըսեն իսլամ մեկնիչները :
(5) Տե՛ս ծանօթութիւն էջ 38 .

51. Աստուած երբէք չպիտի ներէ կռապաշտներուն . միւս մեղքերը պիտի ներէ որոնց որ ուզէ , բայց կռապաշտութիւնը (1) ոճիրներուն ամէնէն մեծն է :

52. Դուք տեսաք այն մարդիկը որոնք ինքզինքնին արդար կը դաւանին (2) : Բայց Աստուած պիտի արդարացնէ միայն զանոնք որ ուզէ . անիկա ոչ ոքի դէմ անարդար պիտի չըլլայ (3) :

53. Ձե՞ս տեսներ թէ ինչպէս սուտեր կը դարբնեն Աստուծոյ մասին . այս ամբարշտութիւնը բաւական (մեծ) ոճիր չէ՞ արդեօք :

54. Ձէ՞ք դիտած Հրէաներուն սխալը անոնք (սուրբ գիրքերուն մէկ մասը ընդունելէ ետք) տակաւին կը հաւատան Ճիպթի և Թակուդի (4) և կը պնդեն թէ (իրենց) անհաւատներուն հիմնած կրօնքը աւելի ճշմարիտ է քան հաւատացեալներուն կրօնքը :

55. Իրենք (են որ) ծածկուած են աստուածային անէծքով . ո՞վ կարող է պաշտպանել այն՝ զոր Աստուած անիծած է :

56. Երկնային արքայութեան մէջ (5) բաժին մը պիտի ունենան իրենք՝ որ իրենց նմաններուն լուծայ մը տուած ըլլալուն համար կը ցաւին (6) :

(1) «Ուրիշ չտօտուածներ Աստուծոյ հաւասար դնելը»

(2) «Որոնք ինքզինքնին արդարացնել կը ջանան»

(3) «Մարդիկ շժուղի մը չափ անարդարութիւն չպիտի կրեն : »

(4) Կռապաշտ Արաբներուն աստուածութիւններն էին ասոնք :

(5) «Աօխարհի կայսրութեան մէջ » կը թարգմանէ Քաղիմիրօքի , յարեւով թէ Հրէաները կը յուսան օր մը , Մեսիայի գալուտի օրը , աշխարհի կայսրութեան տիրանալ :

(6) «Իրենք որ արմաւի կուտին փոսիկին մէջէն շեւղ մը իսկ ջեն տար : »

57. Պիտի նախանձիւն այն բարիքներուն զորս Աստուած տուած է (ուրիշներուն :) Եւ սակայն Արրահամի սերունդին սուլինք սուրբ գիրքերը , իմաստութիւնը և մեծ թագաւորութիւն մը :

58. Իրենցմէ ոմանք կը հաւատան Մարգարէին , իսկ ոմանք ալ անհնազանդ են անոր ձայնին . բայց գեհնէին կրակը բաւական է իրենց (գործած ոճիրներուն) :

59. Անոնք որ մեր յայտնած ճշմարտութիւններուն հաւատալ պիտի մերժեն , բոցերուն մէջ պիտի գահավիժենք . իրենց մորթը կրակին մէջ մոխիր ըլլալուն պէս , ուրիշ մորթ մը պիտի հաղցնենք , որպէս զի նոր չարանքներու զո՞ ըլլան : Աստուած հզօր է և իմաստուն :

60. Անոնք որ հաւատացեալ ըլլալով հանգերձ , բարիք կը գործեն , պիտի մտցուին պարտէզներու մէջ ուր գետեր կը հոսին , ու հոն պիտի բնակին յաւիտենական երջանկութեամբ : Հոն պիտի գտնեն մաքրագործուած կիներ և հեշտալի հովանիներ :

61. Աստուած ձեզի կը հրամայէ իր սիրովը վերադարձնել ձեր քով ձգուած մէկ բանը , և արդարութեամբ դատել ձեր նմանները : Անիկա ձեզի կը հրամայէ հնազանդիկ այս պատուէրներուն (1) որովհետեւ ամէն բան կը տեսնէ և կը լսէ անիկա :

62. Ո՞վ հաւատացեալներ , հնազանդեցէք Աստուծոյ և իր Մարգարէին , և ձեր մէջ հեղինակութիւն վայելողներուն : Ձեր անհամաձայնութիւնները հարթելու համար գացէք Աստուծոյ առջեւ (2) և Մարգարէին , եթէ Աստուծոյ և վերջին գաղտաստանին կը հաւատաք : Ձեր անհա-

(1) « Աստուծոյ պատուէրածը գեղեցիկ գործ մըն է : »

(2) Այսինքն Քուրանին , որ Աստուծոյ խօսքն է :

մածայնութիւնները կարգադրելու ամենէն իմաստուն և յարմար եղանակը այս է :

63. Դուն չը դիտեցիր՝ զանոնք՝ որ կը վատահայնեն թէ կը հաւատան Քուրանին (և քեզմէ առաջ զրկուած) սուրբ գիրքերուն, և սակայն կ'ուզեն դատուել թակուղի առջեւ, հակառակ որ իրենց արգիլուած էր հաւատալ անոր : բայց Սատանան կը ջանայ թանձրացնել այն աղջամուղջը ուր կը գտնուին անոնք ⁽¹⁾ :

64. Երբ անոնց առաջարկէք երկինքէն իջած Գիրքին վարդապետութեան անսալ և Մարգարէին խօսքը մտիկ ընել, զայրոյթով կը փախչին (որովհետեւ կեղծաւոր են) :

65. Երբոր աղէտ մը, որ իրենց գէշ արարքներուն արդար գինն է, ծանրանայ իրենց վրայ, քեզի պիտի դիմեն և Սատուծոյ անունով պիտի երդնուն թէ՛ միայն բարի և հաշտարար գործեր փափաքեցան :

66. Սատուած կը կարգայ անոնց սրտերուն խօրը, հեռացիր՝ անոնցմէ : խիտ յորգորներ ըրէ անոնց (և բսէ անանկ խօսքեր որոնք անոնց հոգիին մէջ կը մխրձուին) :

67. Մենք զրկեցինք մարգարէներ որպէս զի անոնց հնազանդիք : Եթէ մոլութեան մէջ ապրած մարդիկ քեզի վերադառնան, եթէ Սատուծմէ խնդրեն իրենց մեղքերուն թողութիւնը, և եթէ դուն անոնց համար միջնորդես, Սատուած պիտի գթայ և պիտի ներէ անոնց :

68. Կ'երգնում յանուն քու Սատուծոյդ որ անոնք հաւատացեալ չպիտի ըլլան մինչեւ որ իրենց անհամաձայնութեանց հաշտարար չի կարգեն քեզի : քու վճիռդ պիտի փարատէ անոնց կամկածները, և անոնք (ամբողջովին) պիտի հնազանդին :

(1) «Սատանան կ'ուզէ ճշմարտութեան ճամբայէն մոլորեցնել զանոնք : »

69. Եթէ անոնց պատուիրած ըլլայինք ինքզինքնին զոհել, կամ իրենց ստացուածքը ⁽¹⁾ լքել, քիչերը միայն պիտի գործադրէին այս պատուէրը, և սակայն եթէ գործադրէին Սատուծոյ պատուէրը : արժանիք մը պիտի ունենային ⁽²⁾, և իրենց հաւատքը պիտի ամրապնդուէր :

70. Զանոնք պիտի վարձատրէինք հրաշալիօրէն, և փրկութեան ճամբուն մէջ պիտի առաջնորդէինք :

71. Անոնք որ կը հնազանդին Սատուծոյ և իր Մարգարէին, պիտի մոնեն մարգարէներուն, արդարներուն, մարտիրոսներուն և բարերարներուն փառաւոր ընկերութեան մէջ զոր Սատուած ողորկեց իր ամէնէն հազուագիւտ չընորհներովը :

72. Ահա այսպէս է Սատուծոյ առատաձեռնութիւնը, իր գիտութիւնը բաւական է ամենուն :

73. Ո՛վ հաւատացեալներ, պատերազմի միջոցին զգոյշ եղէք, (և յառաջ գացէք) թէ՛ առանձին և թէ խումբովին յարձակած միջոցնիդ :

74. Զեր մէջէն ոմանք (դանդաղութեամբ) ետ պիտի մնան : երբ դուք ձախորդութիւն մը կրէք անոնք ինքզինքնին պիտի շնորհաւորեն և երկինքին շնորհակալ պիտի ըլլան որ կռիւին չը մասնակցեցան :

75. Երբ Սատուած ձեզի յաղթանակ մը զրկէ, պիտի ըսեն, (իրրե թէ Սատուծոյ և ձեր միջև բարեկամութիւն մը գոյութիւն չ'ունենար) երանի՛ թէ մենք ալ անոնց հետ պատերազմած ըլլայինք, հիմա հարուստ աւար մը ստացած կ'ըլլայինք :

76. Թո՛ղ անոնք, որ աշխարհային կեանքը կը զոհեն հանդերձեալ կեանքին, Սատուծոյ զրօշին տակ շարուին :

(1) « իրենց երկիրը » (Քաղեմիւրքի)

(2) «Ատիկա աւելի օգտակար պիտի ըլլար իրենց» (Քաղեմիւրքի)

պատերազմի միջոցին մեռնին թէ յաղթական դուրս գան, փառաւոր վարձատրութիւն մը պիտի ընդունին (մեղմէ) :

77. Ո՞վ կրնայ արգիլել զձեզ կռուելէ հաւատքի համար (մինչ) ձեր մէջէն տկարները, կիները և տղաքները կը գոչեն. Տէր, ազատէ մեզ այս հարստահարիչներու քաղաքէն, քու կողմէդ պաշտպան մը զրկէ մեզի :

78. Հաւատացեալները երկինքի շահերը կը պաշտպանեն, իսկ անհաւատները Թակուզի դրօշին տակ կը կռուին. Սատանային մշակներուն դէմ մարտնչեցէք. անոր ռազմագիտութիւնը տկար է :

79. Դուք դիտած էք զանոնք որ ատեն մը կռուելէ ազատ ըլլալով պարտաւոր են աղօթել և ողորմութիւն ապալ. յետոյ երբ անոնց հրաման եղած է կռուել սկսիլ, մեծ մասը վախնալով անհաւատներէն ⁽¹⁾ այնքան որքան կը վախնան Աստուծոյ — թերևս ալ աւելին, դո՛ւ չած են, Տէր, ինչո՞ւ պատերազմի կը հրամայես մեզի. ինչո՞ւ թոյլ չես տար որ մեր կեանքին վերջաւորութեանը հասնինք : Պատասխանէ անոնց. այս աշխարհի վայելքները անցաւոր են. հանդերձեալ կեանքը լաւագոյն կեանքն է անոնց համար որ Աստուծոյ կ'երկնչին. հոն ոչ ոքի (չիւղի մը չափ իսկ) անարդարութիւն չպիտի ըլլայ :

80. Ուր որ ալ ըլլաք, մահը պիտի հասնի ձեզի. եթէ բարձր աշտարակներ ալ չինէք, մահուան հարուածներուն դէմ չպիտի կրնաք պաշտպանուիլ : Երբոր անհաւատները յաջողութիւն մը ձեռք ձգեն, կ'ըսեն. Աստուած զրկեց ասիկա, երբոր ձախորդութիւն մը կրեն, կ'ըսեն. ասիկա քեզմէ կուգայ ո՞վ Մուհամմէտ ⁽²⁾. Ըսէ անոնց.

(1) « Մարդոցմէն » (Քաղիմիբքի)

(2) Մէտինէի հրեաները Մուհամմէտին կը վերագրէին ուտեստի օղութիւնը, որովհետեւ երբ Մուհամմէտ Մէտինէ գնաց ստուար բանակի մը հետ, բնականաբար ուտեստը սուղցաւ հոն :

ամէն բան Աստուծոյ կուգայ, բայց դուք չէք հասկնար ձեզի բացատրուած բանը :

81. Երբ քեզի բարիք մը հասնի, Աստուծոյ է որ կը հասնի. իսկ չարիքը քու անձեդ կը բղխի, դուն (ո՞վ Մուհամմէտ) մեր Մարգարէն ես զոր զրկեցինք քու նմաններուդ. երկինք վկայ է քու առաքելութեանդ, անոր վրկայութիւնը բաւական է :

82. Ո՞վ որ Մարգարէին կը հաւատայ, Աստուծոյ կը հաւատայ. մենք զքեզ չը զրկեցինք որպէս զի պահապանըն ըլլաս անոնց որ քու ձայնիդ անհնազանդ են :

83. Քու առջեդ անոնք կ'ըսեն. մենք կը հնազանդինք : Հաղիւ թէ քեզմէ կը հեռանան, (մութին մէջ) իրենց խօսքերուն հակառակ ծրագիրներ կը շինեն, բայց Աստուած գրի կ'առնէ անոնց մեքենայութիւնները. փախի՛ր անոնցմէ. վստահութիւնդ մի՛ խախտեր Աստուծոյ վրայէն. անոր պաշտպանութիւնը ասպանող ապաստանարան մըն է :

84. Միթէ անոնք իրենց աչքին առջև չունին Քուրանը. եթէ Աստուծոյ զատ ուրիշ մը ըլլար անոր հեղինակը, մի՞թէ չատ մը հակասութիւններ չպիտի գտնուէին անոր մէջ :

85. Անմիջապէս որ անոնք ստանան զիրենք վստահացող կամ տաղնապեցող լուր մը, ասոր անոր կը յայտնեն. եթէ յայտնէին Մարգարէին կամ իր փոխանորդներուն ⁽¹⁾, անոնք որ պիտի փախաքէին լուրը իմանալ, (այս վերջիններուն) բերնէն պիտի իմանային : Եթէ աստուածային գութը (և չնորձը) ձեր վրայ չը հսկեր, մեծ մատամբ պիտի ինչայիք Սատանային թակարդներուն մէջ :

86. Հաւատքի համար կռուեցէք, միայն ինքզինք-

(1) « Կամ իրենց պետերուն » (Քաղիմիբքի)

նուզ համար աշխատեցէք (1) : Հաւատացեալները պատե-
րազմի մղեցէք , Աստուծոյ բազուկը կրնայ կասեցնել ան-
հաւատներուն ռազմիկ եռանդը . աւելի հզօր է ան և իր
պատիժները անաւոր են :

87. Ան՝ որուն միջնորդութիւնը բարիք յառաջ կը
բերէ (2) պիտի վարձատրուի . իսկ ան որ աղետաբեր հե-
տեանքներու համար կը միջնորդէ , պատիժը պիտի
ստանայ , որովհետեւ Աստուած ամէն ինչ կը դիտէ :

88. Երբ մէկը բարեւէ ձեզի , բարեւը առէք նոյնքան
կամ աւելի պարկեշտութեամբ . Աստուած կը կշռէ բոլոր
արարքները :

89. Աստուած միակ է . անիկա զձեզ պիտի հաւաքէ
յարութեան օրը . այս մասին չէք կրնար կասկածիլ . Աս-
տուծոյ խօսքէն աւելի ճշմարիտ ի՞նչ կայ :

90. Չեր ի՞նչ փոյթը թէ անհաւատները երկու հատ-
ուածի բաժնուեր են (3) , Աստուած զանոնք նետեց (ան-
հաւատներուն մէջ , ի վարձ իրենց արարքին :) Դուք կ'ու-
զէք առաջնորդել զանոնք որ Աստուած մղորեցուց . լոյս
չկայ այլեւս անոնց համար որոնք մութին մէջ մխրձուած
են Աստուծոյ ձեռքով :

91. Անոնք ուզեցին զձեզ անհաւատ դարձնել իրենց
նման , և զձեզ իրենց ամբարշտութեան մասնակից

(1) « Ծանր գործերը միայն դուք կատարեցէք » (Քաղեմիրբքի)
(2) « Ան , որուն նպատակը գովելի է »

(3) « Կեղծաւորներուն մասին ինչ^օւ երկու հատուածի բաժ-
նուեր էք . » Քաղեմիրբքի , որ այսպէս կը թարգմանէ , կը յարէ թէ
այս հատուածը ուղղուած է անոնց որ Մէտինէ հասնելէ առաջ
ինդրեցին Մուհամմէտէն որ զիրենք արձակէ . ասոնք իրենց ճամ-
բան շարունակեցին անջատօրէն , մինչեւ որ կռակապաշտներու հան-
գիպեցան . իողմներէն ոմանք այս անջատողները կեղծաւոր կամ
անհաւատ կ'անուանէին . ոմանք ալ՝ ոչ :

ընել : Մի՛ հաստատէք անոնց հետ ո եւ է կապ , մինչեւ որ
իրենց հայրենիքը թողուն Աստուծոյ հաւատքը պաշտ-
պանելու համար : Երբ (իրօք և խոստովանութեամբ) ան-
հաւատութեան վերադառնան , բռնեցէք և մեռցուցէք զա-
նոնք , ուր որ ալ գտնէք , անոնց մէջ ո՛չ բարեկամ ո՛չ
ալ պաշտպան մի՛ ունենաք :

92. Այս օրէնքին բացառութիւն կը կազմեն անոնք ,
որ ձեր դաշնակիցներուն մէջ ապաստան կը փնտռեն ,
և անոնք որ հարկադրուած են ձեզի դէմ պատերազմ
մղել , կամ բուն իսկ իրենց ազգին դէմ կռուիլ : Աստուած
(եթէ ուզէր) կրնար անոնց գերակշիռ դիրք մը տալ ձեր
վրայ , և անոնք (չարունակ) պիտի յաղթէին ձեզի : Երբ
զագրին ձեզի դէմ կռուելէ , և հաշտութիւն առաջարկեն ,
Աստուած կ'արդիւի որ անոնց վրայ յարձակիք :

93. Կան ուրիշներ ալ , որոնք կ'ուզեն դաշնակից
ընել ձեր և իրենց ազգին հաւատքը (1) : Անոնք անհնա-
զանգութիւն ցոյց կուտան , ամէն անգամ որ այդ բանին
հրաւիրուին (2) : Եթէ շարունակեն ձեզի դէմ զէնք բարձ-
րացնել , եթէ ձեզի հաշտութիւն չառաջարկեն (և եթէ
ձեզի դէմ կռուելէ չհրաժարին) բռնեցէք զանոնք և սպան-
նեցէք ուր որ ալ գտնէք . ձեզի կուտանք բացարձակ իշ-
խանութիւն մը՝ անոնց վրայ :

94. Իսլամի մը (3) ներկիլ չէ սպաննել ուրիշ իսլամ
մը : Եթէ սպաննութիւնը գործուած է ակամայ , մար-
դասպանը պարտաւոր է հաւատացեալ գերիի մը փրկ-
կանքը (4) և սպաննեալին ընտանիքին վճարել օրէնքին

(1) « Իրենց և ձեր ազգին վտահութիւնը շահել »
(2) « Ամէն անգամ որ անկարգութեան մէջ իյնան , պիտի
յաղթուին : » (3) « Հաւատացեալի մը »
(4) « Պարտաւոր է հաւատացեալ գերիի մը ազատութիւն տալ »

սահմանած (արեան) զինը (1) . տարբեր խնդիր է, եթէ սպանեալին ընտանիքը բաշխէ այս գումարը (իրը ողորմութիւն .) հաւատացեալի մը մահուան փոխարէն, եթէ նոյն իսկ անիկա թշնամի աղչի մը պատկանի, գերիի մը ազատութիւն պէտք է տալ : Իսկ երբ սպանեալը դաշնակից ազգի մը կը պատկանի, հաւատացեալ գերիի մը ազատութիւն պէտք է չնորհել և մեռեալին ընտանիքին վճարել օրէնքով սահմանուած գումարը : Ան որ արձակելիք գերի մը չգտնէ, երկու ամիս շարունակաբար ծով պիտի բռնէ . այս պատիժները սահմանած է Աստուած, որ գիտուն և խմաստուն է :

95. Ան որ կամաւ սպաննէ հաւատացեալ մը, զրփոքը պիտի ստանայ իրը վարձք . հոն յաւիտեանայէս պիտի բնակի . Աստուած, զայրացած անոր դէմ, պիտի անիծէ և սոսկալի տանջանքներու պիտի դատապարտէ զայն :

96. Ո՛վ հաւատացեալներ, երբ կոխի ձեռնարկէք նուիրական պատերազմին համար կշռեցէք ձեր քայլերը (2) . աւարին ծարաւը թող կարծել չտայ թէ անհաւատ մըն է ձեզի խողաղութեամբ բարեւ տուողը (3) , Աստուած տէր է անսահման հարստութեանց . անցեալին մէջ այսպէս բաներ ըրիք . Աստուած ներեց ձեզի . գործի սկրսելի առաջ (ճշգրտութեամբ) տեղեկացէք . Աստուած ձեր արարքները կը տեսնէ :

(1) Այս գումարը 100 ուղտի գինն էր, կրտէ ձեւալէտտին :

(2) «Ճշգրիտ տեղեկութիւններ առէք . »

(3) Այս պատուէրը Մուհամմէտ ուղղած է իր կրօնքին յաջողներէն անոնց, որ իրենց հանդիպած մարդիկը կը սպաննէին ւանհաւատ է» ըսելով, մինչ բուն գրգապատճառը կողպուտն էր :

97. Այն հաւատացեալները որոնք առանց ստիպուած ըլլալու տուներին կը մնան, նոյն բաղբը չպիտի ունենան, իրենց ինչքը և անձը գոճող կրօնքի պաշտպաններուն հետ . Աստուած այս վերջիններուն տուած է աւելի բարձր տեղ մը քան առաջիններուն, ամենքն ալ գերագոյն բարիքը պիտի ստանան (1) բայց անոնք որ նուիրական պատերազմը կը մղեն, աւելի փառաւոր վիճակ մը պիտի ունենան (քան անոնք՝ որ տուներին կը մնան)

98. Եւ Աստուծոյ քով աւելի բարձր աստիճանի մը վրայ պիտի կանգնին . աստուածային գութը և չնորհը իրենց բաժինը պիտի ըլլայ . Աստուած գթած և անյիշաչար է :

99. Հրեշտակները հարցուցին այն յանցաւորներուն, զորս մահուամբ պատժեցին (իրենց դէմ անօրէնութեամբ վարուած ըլլալուն համար .) ո՞ր կրօնքին կը պատկանիք (2) . անոնք պատասխանեցին . մենք կռապաշտ երկրի մը տկար բնակիչներն էինք : Հրեշտակները հարցուցին կրկին . (Աստուծոյ) աշխարհը ըստ բաւականին ընդարձակ չէ՞ . չէի՞ք կրնար թողուլ այն տեղը ուր կը բնակէիք (և ուրիշ տեղ մը ապաստան փնտտել) : Ահա այս պատճառով անոնց բնակավայրը պիտի ըլլայ զժողքը, չարչարանքներու բնակավայրը (3) :

100. Թէ՛ մէկ և թէ՛ միւս սեռին պատկանող տկար արարածները, օգնութիւնէ և դատարարակութենէ զուրկ

(1) «Ամենուն ալ գեղեցիկ խոստումներ ըրած է »

(2) «Ի՞նչ ըրած էք» (Քաղիմիքի)

(3) Այս խօսքերը ուղղուած են այն Արաբներուն, որոնք իսլամական կրօնքը ընդունելէ ետք Մէքքէէն չի հեռացան, մինչ պէտք էր հեռանալ կռապաշտներուն հետ ամէն կողմէ ճշգրտ համար :

մնացած հայրերը (1) պիտի վայելեն (թերեւս) Աստուծոյ օգնութիւնը, որովհետեւ անիկա գթած և անյիշաչար է:

101. Ան՝ որ իր հայրենիքը թողլով կ'երթայ պաշտպանել նուիրական կրօնքը, պիտի գտնէ առատութիւն և մեծ թուով ընկերներ (որոնք միեւնոյն բանը կրնան) այն հաւատացեալը որ իր ընտանիքը թողլով կ'երթայ կուռիլ Աստուծոյ և իր Մարգարէին դրօշին տակ, և հոն կը մտնի, գթած և անյիշաչար Աստուծոյ ձեռքէն պիտի ստանայ իր վարձատրութիւնը:

102. Դուք յանցաւոր պիտի չսեպուիք սնաւ, երբ ձեր աղօթքը կարճեցնէք ճամբորդութեան միջոցին, եթէ կը վախնաք որ անհաւատները պիտի համարեն ձեր ետեւէն, անոնք բացէ ի բաց ձեր թշնամիներն են:

103. Երբ բանակին զլուխը կեցած ես, և աղօթքի պիտի հրաւիրես, զինուորներուն մէկ մասը թո՛ղ զէն ի ձեռին աղօթէ քեզի հետ. այնուհետեւ, աղօթքնին ընտրները թող ետ քաշուին, և միւսները յաջորդեն անոնց. միշտ զգուշական միջոցներ թող ձեռք առնեն աղօթած ատենին և զինուած ըլլան: Անհաւատները պիտի ցանկային որ ձեր զէնքերը և գոյքերը միտաին առած չըլլա՞յիք, որպէս զի ամենքը մէկանց ձեր վրայ խուժէին: Եթէ անձրեւին և հիւանդութեան պատճառով հարկազրուիք զէնքերնիդ վար դնել, ոճիր չպիտի համարուի այս բանը. այսուհանդերձ, միշտ զգոյշ եղէք: Աստուած զարնուրելի չարչարանքներ պատրաստած է անհաւատներուն:

104. Աղօթքնիդ վերջացնելէ ետք, կրկին խորհեցէք Աստուծոյ վրայ, խնդիր չէ թէ օտքի կեցած, կամ նրա-

(1) «Այն աղաքը որ անկարող են հնարք մը յօրինել, անհաւատութենէ խուսափելու համար» (Քաղիմիրսի)

տած, կամ պառկած ըլլաք. երբ ինքզինքնիդ ապահովութեան մէջ զգաք, աղօթքնիդ լիակատար կերպով ըրէք, հաւատացեալներուն պատուիրուած որոշ ժամերուն:

105. Անհաւատները (1) հալածած ատեննիդ մի՛ դանդաղիք բնաւ նեղութեանց վրայ խորհելով. (եթէ դուք նեղուիք) անոնք ալ ունին իրենց վիշտերը. և դուք անոնց վրայ օտ առաւելութիւնն ունիք որ գիտուն և իմաստուն Աստուծոյ վրայ յոյսերնիդ կրնաք դնել:

106. Մենք քեզի երկինքէն զրկեցինք (ո՛վ Մուհամմէտ) Գիրքը՝ որ ճշմարտութիւնը կը պարունակէ, որպէս զի մարդիկը դատես ինչպէս Աստուած սորվեցուց քեզի. նենգամիտներուն հետ մի՛ վիճարանիր բնաւ, այլ հայցէ Աստուծոյ զթութիւնը. անիկա ողորմած և անյիշաչար է:

107. Չըլլա՛յ որ ստանձնես պաշտպանութիւնն անոնց որ իրենք իրենց կուրացած են. որովհետեւ Աստուած կ'ատէ նենգամիտները և ամբարիշտները:

108. Անոնք (իրենց ծրագիրները) կը ծածկեն մարդոց նայուածքէն. բայց Յաւիտենականին աչքէն չպիտի կրնան ծածկել ընաւ. անոնց քովը ի վեր կեցած է Աստուած, երբ, գիշերուան ստուերներուն մէջ, անոնք կ'արտասանեն իրեն անհաճոյ խօսքեր. իր գիտութեամբը կ'ընդգրկէ անոնց բոլոր արարքները:

109. Ա՛հ, դուք կը պաշտպանէք անոնց դատը՝ այս կեանքին մէջ (2), բայց ո՛վ պիտի համարձակի պաշտպանել անոնց դատը՝ Բարձրեալին տալիւ. յարութեան օրը ո՛ր պաշտպանը պիտի գտնեն:

110. Ան՝ որ մոլութեան ճամբէն ընթանալէ ետք

(1) «Թշնամիները»

(2) «Դուք ինձի հետ կը վիճարանիք այս աշխարհի մէջ անոնց ի նպատակ»

(կամ իր իսկ անձին դէմ անօրէնութեամբ վարուելէ յետոյ) Աստուծոյ գութը հայցէ, թողութիւն պիտի գտնէ:

111. Անօրէնութիւն մը գործողը իր հոգիին կորուստը կը պատրաստէ. Աստուած գիտուն է և իմաստուն:

112. Ան՝ որ յանցանք մը կամ անարգարութիւն մը (ակամայ) գործելէ ետք անմեղի մը վրայ կը նետէ, զըրպարտիչ մըն է և խայտառակ ոճիր մը գործած կըլլայ:

113. Անհաւատներուն մէջէն ոմանք վճռած էին զքեզ մոլորեցնել, բայց իրենք են որ կորսուեցան (որովհետեւ) աստուածային բարութիւնը կը հակէր կեանքիդ վրայ. անոնք չկրցան վնասել քեզի. Աստուած քեզի զըրկեց Գիրքը և իմաստութիւնը. քեզի սորվեցուց այն բանը զոր կ'անգիտանայիր, և զքեզ ողողեց իր ջնորհներովը:

114. Իրենց բազմութիւն (1) խօսակցութեանց նիւթը քիչ անգամ բարի է: Ան՝ որ կը յանձնարարէ ողորմութիւն տալ, արդարութիւն ի գործ դնել, մարդոց միջեւ համերայեցութիւն պահել և որ իր պարտականութիւնը կը լրացնէ Աստուծոյ հաճոյ ըլլալու ցանկութեամբ, (անտարակոյս) չքեզ պարգեւ մը պիտի ստանայ (մեղմէ):

115. Ան՝ որ Մարգարէէն զատուի յորմէհետէ ուղիղ ճանապարհը յայտնուեցաւ իրեն, ան՝ որ հաւատացեալներուն հետեւած ճամբէն չեղի, պիտի ստանայ իր փառաբաժը (2). զեհնին բոցերը իրեն բաժին պիտի մնան. (ինչ ահուկի վերջաւորութիւն մը):

116. Աստուած երբէք չպիտի ներէ կռապաշտներուն. (ուրիշ յանցաւորներէ) անոնց որ ուզէ՝ պիտի ներէ, բայց կռապաշտները ոչինչ պէտք է յուսան իր գթութիւնէն:

(1) « Գաղտնի »

(2) « Իրեն պիտի դարձնենք մեր կռնակը, ինչպէս ինքը մեզ գարձուց իր կռնակը. »

Բարձրեալին հաւասար ուրիշ չաստուածներ դնելը լրումն է կուրութեան:

117. Անոնք Աստուծոյ տեղ չաստուածուհիներ կը պաշտեն (1). բայց (փոխանակ Աստուծոյ) Սատանան է իրենց պաշտամունքին առարկան:

118. Աստուծոյ անէծքը անոր վրայ է. Սատանան ըսաւ. քու հետեւորդներուդ մէկ մասը պիտի զրաւեմ, զանոնք պիտի մոլորեցնեմ, անոնց մէջ կիրքեր պիտի ծնցնեմ. հրաման պիտի ընեմ որ (կարգ մը) կենդանիներու ականջները կարեն և Աստուծոյ ստեղծած էակներուն զէմքը ալլափոխեն (2). այսպէս խօսեցաւ Սատանան, բայց այն հաւատուրացը որ իր Տէրը լքելով, Սատանային պաշտպանութեանը կ'ապաւինի, թշուառականի պէս պիտի կորսուի:

119. Սատանան զինքը պաշտողները կը շլացնէ խոստումներով, անոնց սիրալին մէջ կիրքերու կրակը կը վառէ. բայց իր խոստումներուն արդիւնքը խարերայութիւնը միայն պիտի ըլլայ (3):

(1) Արաբները՝ դեռ մահմէտական չեղած՝ անանկ կը հաւատային թէ հրեշտակները Աստուծոյ տղջիկներն են և անոնց աստուածավայել պատիւներ կ'ընծայէին. Մէքքէի Արաբները մասնաւորաբար կը պաշտէին Լաթա, Օզա և Մէնաթ անուն երեք չաստուածուհիներ:

(2) Եսայի մեկնիչը կը կարծէ թէ Մուհամմէտ իր այս խօսքերով կը ձաղկէ աւելորդապաշտութիւնը Մէքքէցիներուն, որոնք էգ ուղտի մը ծնած տասներորդ ձագին ականջը կը կտրէին և նուիրական կենդանի մը կը համարէին զայն: Իսկ ուրիշ մեկնիչներ կը հաւատեն թէ Մուհամմէտ կ'ուզէ դատապարտել գերիներուն վրայ ի գործ դրուած մալումը, անոնց դէմքին և մարմին վրայի խարանուսները, և մարդոց ու կիներու միջեւ կատարուող հակաբնական յարաբերութիւնները:

(3) « Բայց անկէ կը խոստանայ միայն կուրցնելու համար » (Քաղիմիրպի)

120. Այսպիսիներուն բնակավայրը գեհներ պիտի ըլլայ. ու անոնք դուրս ելլելու ճամբան չպիտի գտնեն:

121. Այն հաւատացեալները որ առաքինի գործեր կը կատարեն, Աստուծոյ խոստումով պիտի մտնեն գետերով ոռոգուած պարտէզներու մէջ, ու հոն պիտի բնակին յաւիտենապէս. Աստուծոյ խոստումները ճշմարիտ են. իր խօսքէն աւելի անտխարական ինչ կայ:

122. Բայց այս բանը չի կրնար ըլլալ ձեր փափաքներուն համաձայն, ոչ ալ այն ձեռով որ Քրիստոնեաները (1) կը մաղթեն: Ո՛վ որ չարիք գործէ՝ չարիք պիտի ստանայ, և Աստուծոյ քով ո եւ է պաշտպանութիւն չպիտի գտնէ:

123. Անոնք որ (այր ըլլան թէ կին) բարիք գործեն և միեւնոյն ժամանակ իսլամական հաւատքը ընդունած են, արքայութիւն պիտի մտնեն ու չպիտի խարուին (իրենց արուելիք վարձատրութեանը ամենափոքր շիւղի մը չափ իսկ):

124. Իսլամութենէն (2) աւելի սրբազան կրօնք մը կը չլի. ինչ բան աւելի հաճելի է Աստուծոյ քան ճակատնիս դարձնել զէս իրեն, բարիք գործել, հետեւիլ հաւատքին Արքանամի որ պաշտեց միակ Աստուածը և արժանի եղաւ անոր բարեկամութեան:

125. Աստուած երկիրքի և երկրի վեհապետն է. իր անասնամտութեամբը կ'ընդգրկէ ամբողջ տիեզերքը:

126. Բնելի խորհուրդ պիտի հարցուի կանանց վրայ. ըսէ. Աստուած անոնց հանդէպ ձեր ունեցած պատականութեանց մասին պատուէրներ տուած է. Գուրա-

(1) «Ս. Գրոց մարդեկը» (Քաղկեդոն)

(2) «Ինքզինքը ամբողջովին Աստուծոյ նուիրելու կրօնքն» (Քաղկեդոն)

նին մէջ ան կուտայ պատուէրներ որբուհիներու մասին որոնց չէք հատուցաներ ինչ որ օրէնքը սահմանած է, և զորս կնութեան առնել կը մերժէք (1): Աստուած պիտի ուսուցանէ ձեզ թէ ինչպէ՞ս պէտք է վարուիլ պղտիկ տըզոց հանդէպ, որպէս զի արդարութիւն ընէք անոնց. ինչ բարիք որ գործէք Աստուած պիտի գիտնայ:

127. Երբ կինը իր ամուսնոյն ատելութենէն և կարծրարտութենէն կասկածի թէ պիտի արձակուի, պարտաւոր է ջանալ որ զայն հաշտեցնէ (2). Բոխադարձ համեմատութիւնը ամենէն իմաստուն կերպն է. մարդը ազատութեան կը ձգտի. բարի եղէք և զգուշացէք անօրէնութիւն գործելէ: Աստուած կը տեսնէ ձեր գործերը:

128. Հակառակ ձեր ջանքերուն, չէք կրնար ունենայ հաւատար սէր մը ձեր բոլոր կիներուն համար. բայց կշիռ մէկ կողմ մի՛ հակեցնէք, ոչ ալ վարանքի մէջ ձգեցէք զայն (3). արդար եղէք և վախցէք Աստուծոյ որպէս զի իր զթութեան շնորհներուն արժանանաք:

129. Եթէ այր և կին բաժնուած են, Աստուած (ըստ բաւականի հարուստ ըլլալով) պիտի հարստացնէ թէ՛ այրը և թէ՛ կինը (4):

(1) Քաղկեդոնքի կ'ըսէ թէ այս տողը կը թարգմանուի նաեւ սապէս. «Որոնց չէք հատուցաներ այն՝ որ օրէնքը սահմանած է, և զորս իբր կին ունենալ կ'ուզէք»:

(2) Այսինքն ամուսնոյն թողուլ դրամօժիտը ամբողջութեամբ կամ մասամբ:

(3) Քաղկեդոնքի կ'ըսէ թէ՛ Մուհամմէտի պատուէրին համաձայն, մէկէ աւելի կիներ ունեցող սյրերը պէտք չէ այնքան շատ սիրեն մէկ հատը որ միւսներուն երեսը չի նային. ի պատիժ սա սպառնալիքը եղած է իրենց. «Ո՛վ որ երկու կին ունի և ինքզինքը ամբողջովին մէկ հատին կուտայ, վերջին դատաստանի օրը իր յետըքին երկու մասերը անհաւասար պիտի ըլլան»:

(4) Այսինքն՝ ամուսնոյն գտնել պիտի տայ կին մը որ աւելի հաճոյ թուի իրեն, և կնոջ՝ ամուսին մը որ զինքը արձակողին պատճառած կորուստը դարմանէ:

130. Երկիրքի և երկրի մէջ ամէն ինչ որ կայ, Աստուծոյ սեպհակամութիւնն է. մենք ձեզմէ առաջ նուիրական մատեանները ընդունողներուն պատուիրեցինք և ձեզի ալ կը պատուիրենք Աստուծոյ երկրչիլ (և անհաւատ չըլլալ) եթէ անհաւատ էք, դարձեալ Աստուած վեհապետն է երկիրքի և երկրի. մեծատունն է անիկա և գովեալ:

131. Տիեզերքը իր սեպհակամութիւնն է. իր պաշտպանութիւնը բաւական է:

132. Ո՛վ մահկանացուներ. եթէ Աստուած ուզէր, կրնար զձեզ բնաջինջ ընել և ձեր տեղը ուրիշ մարդիկ ծնեցնել. այս հրաշքը երբէք իր կարողութենէն վեր չէ:

133. Կը փախաքի՞ք ունենալ աշխարհային վարձատրութիւններ. ատոնք ձեր ձեռքին մէջն են, ինչպէս նաեւ հանդերձեալ կեանքի պարգեւները. անիկա ամէն բան կը տեսնէ և կը լսէ:

134. Ո՛վ հաւատացեալներ (երբ Աստուծոյ առջև վկայութիւն կուտայք) արդարութիւնը կէտ առ կէտ յարգեցէք, եթէ մինչև իսկ հարկադրուիք վկայել ընդդէմ ձեր անձին, կամ ընդդէմ ձեր ծնողքին. ազգականներուն, հարուստին և աղքատին. Աստուած անոնց (հարուստին և աղքատին) աւելի մօտ է քան դուք. թո՛ղ կիրքը երբէք չմոլորեցնէ զձեզ ճշմարտութեան ճամբայէն. եթէ մերժէք տալ ձեր վկայութիւնը, գիտցէք որ Աստուած կը տեսնէ ձեր արարքները:

135. Ո՛վ հաւատացեալներ, հաւատացէք Աստուծոյ, իր Մարգարէին, Գիրքին որ անոր զրկուած է և իրմէ առաջ երկիրքէն իջած նուիրական մատեաններուն: Ան՝ որ չի հաւատար Աստուծոյ, իր հրեշտակներուն, Քուրա-

նին, Մարգարէին և վերջին դատաստանին, կուրու-թեան մէջ մխրճուած է:

136. Այն հաւատացեալը որ անհաւատութեան մէջ կ'իյնայ և անկէ դուրս կ'ելլէ կրկին անգամ աւելի խորապէս անհաւատութեան մէջ իյնալու համար, այլևս Աստուծոյ թողութիւն գտնելու յոյս չունի բնաւ. Աստուած (չիտակ ճամբուն մէջ) չպիտի առաջնորդէ զայն այլևս:

137. Կեղծաւորներուն իմաց տուր թէ վշտաշարժար տառապանքներու պիտի ենթարկուին:

138. Անոնք՝ որ իրենց բարեկամները փոխանակ հաւատացեալներուն մէջ փնտռելու, անհաւատներուն մօտ կը փնտռեն, արդեօք կը կարծեն թէ նեցո՞ւկ մը պիտի գտնեն այս վերջիններուն ոյժին մէջ. ամէն տեսակ ոյժ Աստուծոյ կուգայ:

139. Աստուած կանխապէս յայտնած է ձեզ Քուրանին մէջ, թէ երբ իր վարդապետութիւնը մեկնաբանելու ելլէք, մեծ մասը չպիտի հաւատայ և ծաղրէ պիտի. ուրեմն չըլլայ որ այսպիսիներու հետ նստիք ելլէք, մինչև որ փոխեն (իրենց խօսակցութեան նիւթը) այլապէս, եթէ յաճախէք անոնց մօտ, պիտի նմանիք անոնց, և Աստուած դժոխքին մէջ միասին պիտի դնէ ամբարիշտը և անհաւատը:

140. Անոնք՝ որ ձեր ձեռնարկներուն արդիւնքին կը սպասեն, պիտի ըսեն, երբ Աստուած յաղթութիւն մը չնորհէ ձեզի. միթէ անոնց պէս միեւնոյն հաւատքը չունինք: Իսկ երբ անհաւատները տանին յաղթանակը, անոնց սա լեզուն կը բանեցնեն. միթէ ձեր վրայ գերաւ կը ըլլուի չունի՞նք և զձեզ չե՞նք պաշտպանած հաւատացեալներուն դէմ: Յարութեան օրը Աստուած պիտի

դատէ զձեզ և թոյլ չպիտի տայ որ կռապաշտները ⁽¹⁾ իսլամներուն վրայ յաղթանակ տանին :

141. Ամբարիչտները կը ցանկան խաբել զԱստուած . բայց անոնք իրենց խաբերայութեան զոհը պիտի ըլլան ⁽²⁾ : Երբ աղօթքի սկսին , ցուցամորութեամբ ⁽³⁾ կ'աղօթեն . կը ջանան մարդոց ակնարկը իրենց վրայ դարձնել , բայց իրենցմէ քիչերը Աստուծոյ վրայ կը մտածեն ⁽⁴⁾ :

142. Անոնք կը տատանին մէկ և միւս հաւատքին միջեւ , և ո՛չ մէկուն կը կատչին . ան՝ զոր Աստուած կը մորթեցնէ , այլևս չպիտի կրնայ գտնել փրկութեան ճամբան :

143. Ո՛վ հաւատացեալներ , ձեր բարեկամները փնտռեցէք միմիայն հաւատացեալներուն մէջ . պիտի ուզէի՞ք Աստուծոյ տալ անհերքելի ապացոյց մը՝ ընդդէմ ձեզի :

144. Ամբարիչտները կրակի անդունդին ամենէն վաւրի մասին մէջ պիտի նետուին , և ո եւ է մէկը օգնութեան չպիտի հասնի իրենց .

145. Բայց անոնք , որ զղջում յայտնելէ և ինքզինքնին ուղղելէ ետք Աստուծոյ կը յարին հաստատօրէն , և անկեղծ հաւատք մը ցոյց կուտան , պիտի դատուին (վերստին) հաւատացեալներու կարգին մէջ և Աստուած շքեղ պարգեւներ պիտի տայ անոնց :

146. Աստուած ինչո՞ւ պատիժ անօրինէ ձեզի , եթէ երախտապարտ և հաւատացեալ էք . ինքն իսկ երախտագէտ է և ամէն բան գիտէ :

(1) « Անհաւատները » (Քաղիմիրքի)

(2) « Բայց Աստուած է որ զանոնք պիտի խաբէ ամենէն առաջ »

(3) « Ծուրութեամբ »

(4) « Բայց Աստուծոյ վրայ շատ քիչ կը մտածեն » :

147. Աստուած չուզեր բնաւ որ գէշ գործերը հրապարակ հանէք . տարբեր խնդիր է , եթէ զուք զոհն էք այդ գէշ արարքին . անիկա ամէն բան գիտէ և կ'իմանայ :

148. Ձեր գործած բարիքը ծածկէք թէ հրապարակէք , ձեր կրած չարիքը թէ որ ներէք , Աստուած ներողամիտ և հօօր է :

149. Անոնք՝ որ անհնազանդ են Աստուծոյ և իր մարգարէներուն , անոնք՝ որ զԱստուած և մարգարէները իրարմէ զատել կ'ուզեն , մէկ մասին հաւատարմով և միւսներուն ոչ՝ և կամայական կրօնք մը կը կազմեն ,

150. Ասոնք ճշմարտապէս անհաւատներ են , որոնք նախատալից չարչարանքներու ենթակայ պիտի ըլլան :

151. Բայց անոնք որ Աստուծոյ և իր մարգարէներուն կը հաւատան և անոնց միջև տարբերութիւն չեն գրներ , պիտի վարձատրուին , որովհետեւ Տէրը զթամ է և անյիշատար :

152. Հրէաները պիտի ըսեն . երկինքէն գիրք մը իջեցուր մեզի , անոնք Մովսէսէն բան մը աւելի պահանջած էին երբ կ'ըսէին . յայտնի կերպով ցոյց տուր մեզի զԱստուած : Կայծակը մոխիր դարձուց ժպիրհները ⁽¹⁾ : Այնուհետեւ այս նենգամիտ ժողովուրդը հորթ պաշտեց , հակառակ որ Աժենակարողին հրաշքները տեսած էր : Բայց մենք ներեցինք իրենց և Մովսէսին տուինք հրաշք գործելու զօրութիւնը :

153. Սինա լեռը մենք բարձրացուցինք (անոնց գլուխէն վեր) ի նշան մեր դաշինքին . մենք անոնց հրամայեցինք մտնել սուրբ քաղաքին մէջ զԱստուած պաշ-

(1) « Բայց , սոսկալի փոթորիկ մը պայթեցաւ անոնց վրայ ի պատիժ իրենց չարութեան » (Քաղիմիրքի)

տելով և շարաթը պահել . անոնք մեզի հետ հանդիսաւոր ուխտ կըքեցին :

154. Բայց չի պահեցին իրենց ուխտը և մերժեցին հաւատալ աստուածային վարդապետութեան , անիրաւ տեղը սպաննեցին մարգարէները և ըսին՝ մեր սիրտերը անխելիք են : Աստուած անոնց ճակատին ⁽¹⁾ վրայ դրաւ իրենց խարերայութեան կոնքը . անոնց մէջ միայն քիչ թիւով հաւատացեալներ կան :

155. Իրենց անհաւատութեան միացուցին (սարսափելի) զբարաւորութիւն մը Մարիամին դէմ :

156. Անոնք ըսին , մենք մեռցուցինք զՅիսուս , Մեսիան , Մարիամի սրբին , Աստուծոյ առաքեալը : Բայց ոչ , անոնք երբէք չը սպաննեցին զայն , երբէք չը խաչեցին զայն . երեւակայական մարդ մը խարեց անոնց բարբարոսութիւնը ⁽²⁾ : Անոնք որ այս մասին կը վիճարանին կասկածներ միայն ունին . ճշմարիտ գիտութիւնը բնաւ չի լուսաւորեր զանոնք , ո և է կարծիքի մը կը հետեւին . անոնք Յիսուսը չըսպաննեցին , Աստուած իր մօտ բարձրացուց զայն , որովհետեւ իմաստուն և հզոր է :

157. Բոլոր Հրէաները և Քրիստոնեաները պիտի հաւատան անոր իրենց մահէն առաջ . յարութեան օրը իրենց դէմ վկայ պիտի ըլլայ անիկա ⁽³⁾ :

(1) « Սիրտին » (Քաղիմիրքի)

(2) « Յիսուսի նմանող մարդ մը անոր տեղ խաչը հանուեցաւ » (Քաղիմիրքի)

(3) Այս տունին իմաստը երկու ձեւով կը մեկնուի , ոմանք կըրնն թէ Մուհամմէտ ըսել ուզած է որ ամէն Քրիստոնեայ և Հրէայ իր հոգեվարքի միջոցին հարցաբնուած ատենը պիտի խոստովանի թէ կը հաւատայ Յիսուսի : Ոմանք ալ կը մեկնեն թէ՛ Յիսուս կրկին աշխարհ պիտի գայ նեաք սպաննելու համար և այն ատեն ամբողջ աշխարհ պիտի հաւատայ իրեն :

158. Ի պատիժ իրենց չարութեան և ուրիշները փրկութեան ճամբէն հեռացնելուն համար , մենք ետ առինք Հրէաներուն մեր տուած հոգհները ⁽¹⁾ :

159. (Որովհետեւ) անոնք վաշխառութիւն ըրին , հակառակ իրենց արգիւտած ըլլալուն , և ուրիշներուն ժառանգութիւնը անարդար կերպով սպառեցին ⁽²⁾ . մենք ահաւոր պատիժներ պատրաստած ենք իրենց մէջէն անոնց որ անհաւատ են :

160. Բայց այն Հրէաները ⁽³⁾ որոնք հաստատ կը մընան իրենց հաւատքին մէջ , կը հաւատան Քուրանին , Հնգամատեանին , որոնք ազօթք կ'ընեն և ողորմութիւն կուտան , և որոնք կը հաւատան Աստուծոյ ու վերջին դատաստանին . չըք վարձատրութիւն մը պիտի ստանան :

161. Մենք քեզի ներշնչեցինք , ինչպէս ներշնչած էինք Նոյր , (անկէ վերջ ապրող) մարգարէները , Աբրահամը , Իսմայէլը , Իսահակը , Յակոբը , տասներկու ցեղերը , Յիսուսը , Յորը , Յովնանը , Ահարոնը և Սողոմոնը , Գաւիթին ալ Սաղմոսները տուինք :

162. Մենք քեզի ճանչցուցինք մեր մարգարէներուն մէկ մասը . ուրիշներ ալ կան զոր քեզի չպիտի գիտցնենք . Աստուած (իրապէս) խօսեցաւ Մովսէսին :

(1) « Մենք անոնց արգիւեցինք այն համեղ սնունդները , զորն ի սկզբան տուած էինք իրենց » :

(2) « Ուրիշներուն ստացուածքը սին բաներու համար ծախեցին » կը թարգմանէ Քաղիմիրքի և կը յարէ թէ Մուհամմէտ կ'ակնարկէ Հրէաներուն տուած կաշաւքին՝ դատաւորները շահելու համար :

(3) « Բայց անոնց մէջ հաստատ գիտութեան տեր մարդիկը » կը թարգմանէ Քաղիմիրքի և կ'աւելցնէ թէ Մուհամմէտ կ'ակնարկէ սուրբ գրոց քաջատեղեակ մէկ քանի Հրէաներու որոնք իր բարեկամներն էին , թէև իր կրօնքը ընդունած չէին :

163. Մենք զանոնք զրկեցինք խոստումներով և սպասնալիքներով, որպէսզի մարդիկ այլևս չ'ունենան ո և է չբմեղանք իրենց յանցանքներուն, հզօր և իմաստուն Աստուծոյ առջև:

164. Աստուած ինքն իսկ վկայ է այն Գիրքին զոր զրկեց քեզի իր գիտութեան մէջէն. հրեշտակները վկայ են այս բանին, բայց Աստուծոյ վկայութիւնը բաւական է անոր վաւերականութեանը համար:

165. Ով որ մերժէ հաւատալ և Աստուծոյ ճամբէն մտորի (1) ճշմարիտ ճամբէն բոլորովին պիտի հեռանայ:

166. Աստուած չպիտի ներէ երբէք ոճիրով ամբաստանուած անհաւատներուն. շիտակ ճամբան ցոյց չպիտի տայ անոնց:

167. Այլ ցոյց պիտի տայ գեհնին ճամբան, ուր անոնք պիտի բնակին յաւիտենապէս. ասիկա զիւրին է Աստուծոյ համար:

168. Ո՛վ մահկանացուներ, Մարգարէն (2) ձեզի կուգայ աւետել երկնային ճշմարտութիւնները, հաւատացէ՛ք, ձեր երջանկութիւնը այսպէս կը պահանջէ, եթէ անհաւատ մնաք, ան երկինքի և երկրի վեհապետն է (կրօնայ ձեզի երես դարձնել) իմաստութիւնը և գիտութիւնը իրեն սեպականութիւնն է:

169. Ո՛վ դուք, որ սուրբ գիրքերը ընդունեցիք, ձեր կրօնքին մէջ արդար սահմանէն անդին մի՛ անցնիք (3):

(1) « Ով որ ուրեշները կը մտորեցնէ Աստուծոյ ճամբէն »
(Քաղեմիրքի)

(2) « Մարգարէ մը »

(3) Մուհամմէտ ըսել կ'ուզէ. Հրէանե՛ր, հաւատացէք Յիսուսի առաքելութեան և դուք, Քրիստոնէանե՛ր, զայն մի՛ դնէք Աստուծոյ տեղ, ճշմարտութեան մէջ սահմանափակուեցէք:

Աստուծոյ մասին ճշմարտութիւնը միայն խօսեցէք: Յիսուս Մարիամի որդին է, Աստուծոյ և իր Բանին առաքեալը, Աստուած իր Սօսքը Մարիամին վրայ իջեցուց, իր շունչն է հաւատացէք Աստուծոյ և իր մարգարէներուն, և մի՛ ըսէք թէ Աստուծոյ մէջ երրորդութիւն կայ: Աստուած մէկ է. այսպէս հաւատալը ձեզի աւելի նպաստաւոր է. փա՛ռք իրեն, ի՛նչպէս կրնայ մէկ որդի մը ունենալ. երկինքի և երկրի վրայ ամէն ինչ որ կայ իրեն կը պատկանի, անիկա ինքզինքին բաւական է (1):

170. Յիսուս Աստուծոյ ծառան ըլլալու չ'ամչնար, ո՛չ ալ իր հրեշտակները՝ որոնք իր գահը կը շրջապատեն և կը հնազանդին իրեն:

171. Այն գոռոզները որոնք կ'արհամարհեն Աստուծոյ պաշտամունքը, օր մը իր ատեանին առջև պիտի ելին:

172. Անոնք որ հաւատացեալ են և բարի գործեր կ'ընեն, Աստուծմէ պիտի ստանան (ձիշդ ու ձիշդ) իրենց վարձքը. երկինքի շտրհներով պիտի սղողուին անոնք: Իսկ անոնք որ գոռոզութեամբ Աստուծոյ հնազանդիլ կը մերժեն, խիտտ չարչարանքներու պիտի երթարկուին:

173. Աստուծոյ դէմ ո՛չ պաշտպան և ոչ ալ նեցուկ պիտի գտնեն:

174. Ո՛վ մահկանացուներ. Աստուած ձեզի իր նշանները յայտնեց. ճշմարիտ լոյսը երկինքէն իջեցուց ձեզի համար. իր շտրհները պիտի թափէ այն հաւատացեալներուն վրայ՝ որոնք հատաստ կերպով իրեն կը յարին. փրկութեան ճամբուն մէջ պիտի առաջնորդէ զանոնք:

(1) « Իր պաշտպանութիւնը բաւական է. զԱստուած պաշտպան ունենալը հերիք է: » (Քաղեմիրքի)

175. Քեզի խորհուրդ պիտի հարցնեն. ըսէ անոնց.
 Աստուած ձեզ կ'ուսուցանէ թէ ինչպէ՛ս պէտք է վարուիլ
 հեռաւոր ազգակիաններու հանդէպ. երբ մարդ մը մեռնի
 ստանց զաւակ ձգելու, եւ եթէ քոյր մը ունի, քոյրը
 իր ժառանգութեան կէտը պիտի ստանայ. եղբայրը պիտի
 ըլլայ քրոջ ժառանգորդը, երբ այս վերջինը զաւակ
 թողուր: Եթէ մեռնող մարդը երկու քոյրեր ունի ժառանգութեան
 երկու երրորդը պիտի բաժնեն. եթէ քոյրեր
 և քոյրեր ունի, եղբայրները քոյրերուն կրկին
 պիտի ստանան. Աստուած այսպէս կը յայտնէ ձեզի ի
 օրէնքները յստակօրէն, որպէս զի չը մարդիք. իր գի-
 տութիւնը անսահման է:

ՎԵՐՋ Դ. ԳԼՈՒԽԻ

PP99520/411-1

Քուրանի Հայերէն քարգմանութիւնը պիտի
բաղկանայ ընդ ամենայն 50 պրակներէ (800 էջ)
կամ 160 էջնոց 5 հատորներէ :

Ամբողջ զործին համար կընդունինք

ԿԱՆԽԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Պոլիս և գաւառները	15	դր.
Եւրոպա	1	ֆրանք
Ամերիկա	1	տոլար
Ռուսաստան	2	րուպլ

ԱՄԷՆ ՄԷԿ ՀԱՏՈՐ ԿՐ ԾԱՆՈՒԻ

4 դր. ի, կամ մէկ ժեւանք, կամ 25 սէնթ

Կը գանձուի բոլոր դրամաձառներուն մեծ .

ԿԵԴՐՈՆԱՏԵՂԻՆ Է

Յ. Ասատուրեան և Որդիք Տպարանը

Կ. Պոլիս, Պոպը-Ալի ճառատէսի, թիւ 52

Imprimerie A. Assadourian et Fils.

52, Avenue Bab Ali

CONSTANTINOPLE.

ՄԵԾԱԲԱՆԱԿ ԳՆՈՂՆԵՐՈՒՆ ԳՈՀԱՅՈՒՅԻՉ ԶԵՂՉ